magazin istoric

ANUL XVI Nr. 10 (187) OCTOMBRIE 1982

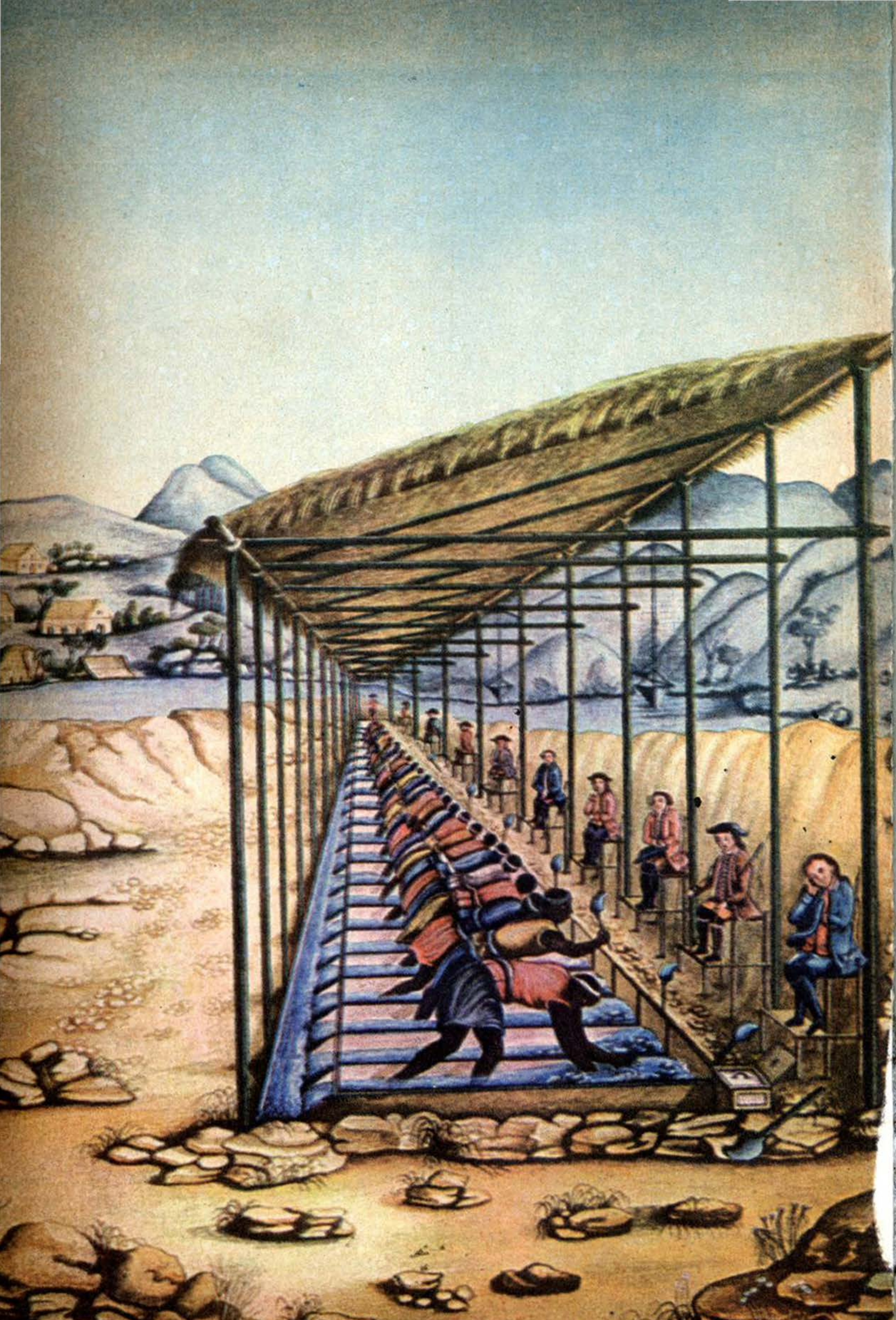

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XVI

Nr. 10 (187)

octombrie 1982

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CĂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

SUMAR

Ţelul lui Aurel Vlaicu — Musai să-i întrec pe toţi:
Ioan Dumitrescu **2**

165? — un diplomat suedez în principatele române:
Alf Lombard • **Un ceasornicar de precizie:** *Al. Rosetti* **7**

Două tezaure din epoca bronzului:
Augustin Ulanici **10**

„Vidul de locuire" — o teorie anacronică şi tendenţioasă:
Mircea Muşat **12**

Omul şi militantul Gheorghe Cristescu:
Nicolae Copoiu **18**

Congresul socialist din 1914 **20**

Marele şi modestul Giuseppe Garibaldi:
Paolo Alatri • *Vito Grasso* • *A. M. Şerbănescu* **22**

Cu Marco Polo în China:
Yu Shixiong **30**

Kaiserul nu a graţiat:
Marius Mircu **33**

1942-1943 — ţara s-a împotrivit mereu:
Radu R. Rosetti **34**

Cine l-a ucis pe Napoleon? **38**

Evadînd de la Altdamm:
Bruno Retzlaff-Kresse **41**

Întortocheatul drum al diamantelor celebre:
Ioana Ursu **45**

În Bucureşti, acum 50 ani **50**

Din istoria Canalului Panama:
Ioan Vlad • *Bruno Weil* **56**

• **Concursul Magazin istoric 15 din 45... 17** • **Cărţi sosite la redacţie... 49** • **Poşta Magazin istoric... 62**

COPERTELE NOASTRE

① Şapte veacuri după ce veneţianul Marco Polo a vizitat Curtea lui Kublai Khan, o echipă internaţională de cineaşti prezintă povestea călătoriei sale **în China** (**Cu Marco Polo în China**, p. 30)

② Acuarelă dintr-un manuscris anonim din sec. XVIII, înfăţişînd spălarea nisipurilor care conţin diamante. Întreaga operaţie se desfăşoară sub o atentă supraveghere (**Întortocheatul drum al diamantelor celebre**, p.45)

③ Zadarnic a căutat Cristofor Columb o trecere prin istmul Panama. Ea avea să fie săpată abia patru secole mai tîrziu, în august 1914, cînd s-a construit canalul omonim. **În imagine**, descoperitorul Americii porneşte la drum, însoţit pînă la ţărm de perechea imperială spaniolă. **Jos:** una dintre cele trei corăbii ale lui Columb: „Santa Maria" (**Din istoria Canalului Panama**, p. 56)

④ Prima revistă românească ilustrată publică, în chiar al doilea număr, o fotografie a eroului italian (**Marele şi modestul Giuseppe Garibaldi**, p.22)

Ţelul lui Aurel Vlaicu

MUSAI SĂ-I ÎNTREC PE TOŢI

Colonel IOAN DUMITRESCU

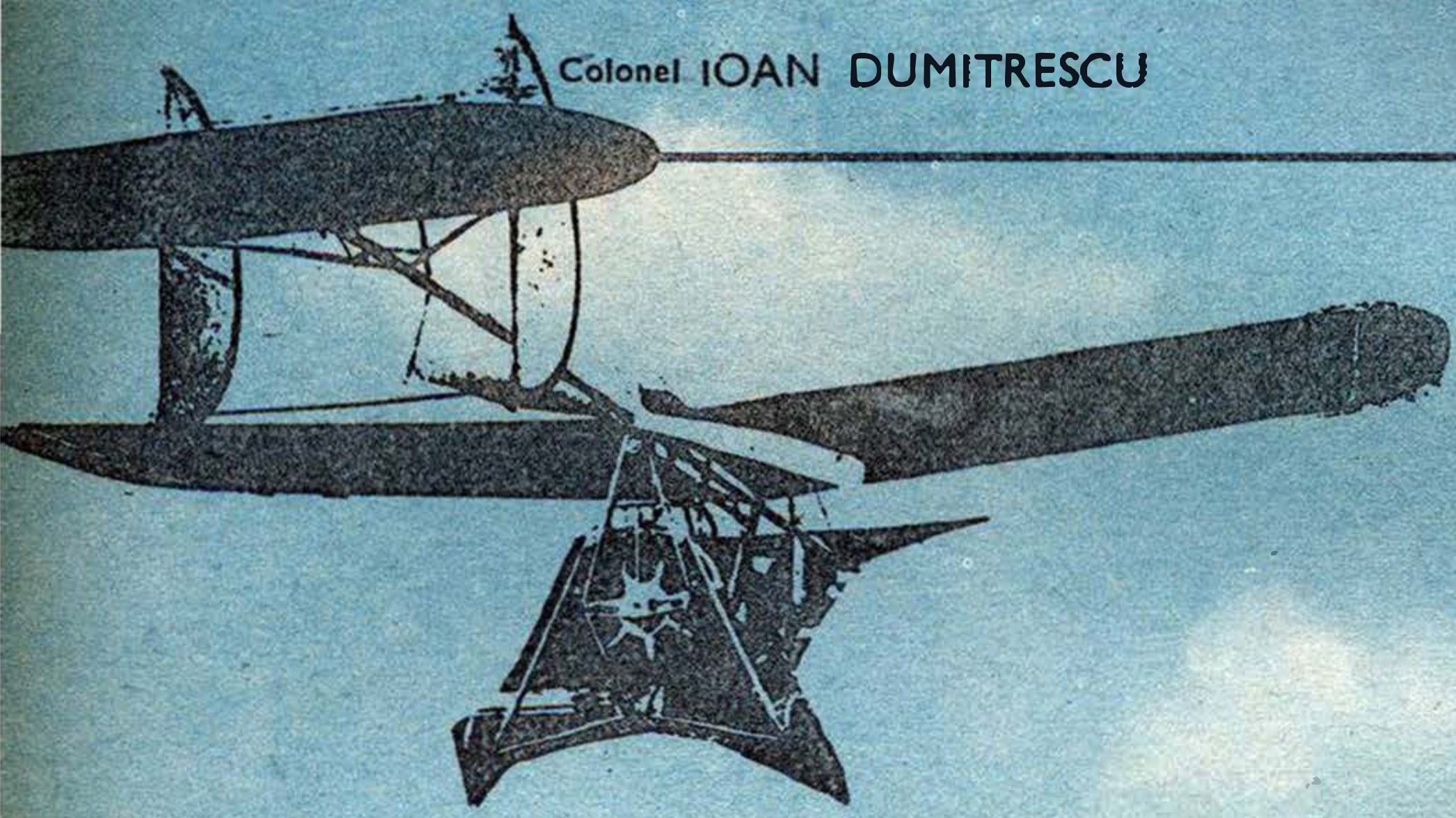

Despre Aurel Vlaicu, inventator, constructor şi zburător român[1] — de la a cărei naştere se împlinesc 100 ani — unul dintre cei mai buni prieteni ai săi, ing. G.C. Pestean, spunea: „Este exclus a înţelege etapele vieţii, a aprecia hotărîrile şi a motiva succesele şi insuccesele [lui], dacă nu căutăm să-l cunoaştem mai din aproape pe acest om cu totul excepţional, a[le] cărui însuşiri umane au fost atît de neobişnuite şi unice în felul lor".

De la „şaldoză"...

De numele lui Aurel Vlaicu se leagă începuturile tehnicii aeronauticii româneşti. El a construit primul său aeromodel, dovedind, chiar de la început, o concepţie originală asupra formulei de materializare a genialelor sale idei. Dar inventivitatea lui Vlaicu şi, în general, spiritul tehnic de care era pătruns s-au manifestat pe multiple planuri. Problemele care-l preocupau erau fără număr, unele dintre acestea fiind mai puţin cunoscute de marele public. Puţini ştiu, de exemplu, că în timpul studiilor la München el s-a ocupat cu o deosebită pasiune de perfecţionarea bicicletei, urmărind exploatarea tuturor posibilităţilor pe care le poate oferi acest modest mijloc de locomoţie. Pentru a mări raportul de multiplicare de la axa pedalelor la roata acţionată, a aplicat la axul pedalelor o roată cu un diametru mare şi deci cu un număr foarte mare de dinţi, iar la axul roţii una foarte mică, cu puţini dinţi. Ca urmare, la fiecare rotire a pedalelor îi corespundea un număr sporit de învîrtiri a roţilor.

Pentru ca mişcarea picioarelor la pedalat să fie cît mai liberă, iar musculatura să fie folosită numai în acest scop, a urcat şeaua mai sus, în aşa fel încît, în mers, capul, umerii şi partea de sus a corpului să fie mai aproape de ghidon. Poziţia cu capul şi umerii aplecaţi pe ghidon are avantajul că ansamblul bicicletă-om, ca un singur corp, reprezintă o formă aerodinamică destul de pronunţată, ceea ce sporeşte viteza de înaintare a vehiculului, micşorînd, în schimb, efortul de mişcare a pedalelor. De asemenea, Vlaicu a făcut, tot în perioada münchenează, unele modificări la o doză de gramofon, căreia i-a dat, prin aplicarea unor benzi argintii, un efect special, şi pe care a botezat-o „şaldoză". În una din zile, prietenul său, ing. G.C. Pestean, întorcîndu-se acasă a observat că în faţa locuinţei s-a adunat multă lume ce asculta *Marşul triumfal* din opera *Aida*, de Verdi, care pătrundea într-un fortissimo prin geamul deschis. Vlaicu voia să demonstreze prietenului său calităţile aparatului pe care-l modificase.

Vlaicu „inventa" pînă şi în materie de lingvistică, după cum reiese şi din corespondenţa inedită — pe care o folosim de-a lungul acestui articol —, cu inginerul G.C. Pestean. Astfel, sub impresia primului zbor reuşit şi a manifestărilor de entuziasm ale între-

[1] *Magazin istoric*, nr. 9/1973.

gii naţiuni, el îşi începea o scrisoare către prietenul său, completîndu-i prenumele „George" cu „Spiru". Din dorinţa de a-l face şi pe prietenul său părtaş la avîntul care îl însufleţea în acel moment, a căutat oarecum să ridice şi nivelul acestuia, adăugînd, la prenumele prietenului, pe cel al omului de stat, înţelegător şi sprijinitor al năzuinţelor lui Vlaicu, care a fost Spiru Haret.

Student fiind la Politehnica din München, la care s-a înscris în octombrie 1903, îşi lua timpul necesar multiplelor sale experienţe din cel destinat cursurilor. Lipsa de continuitate a studiilor, prelungirea lor au avut drept urmare creşterea cheltuielilor necesare. Tatăl lui Vlaicu împrumuta bani de la bancă, ipotecînd bruma de pămînt ce mai avea, pentru ca fiul său să studieze mai departe. În cele din urmă, părinţii nu i-au mai putut trimite nimic. Această perioadă corespunde cu cea a terminării studiilor de către prietenul său Pestean, care a ocupat primul său post de inginer la o întreprindere din Frankfurt pe Main. Proaspătul inginer i-a propus lui Vlaicu, rămas la München, un post de desenator tehnic la fabrica de automobile Opel din Rüsselsheim, nu departe de Frankfurt pe Main, unde avea unele relaţii. Vlaicu a acceptat, dar, între timp, a fost concentrat, ca cetăţean al Imperiului austro-ungar, în portul militar Pola, unde se afla rezerva marinei de război a fostei monarhii austro-ungare. De aici îi scria prietenului, la 3 martie 1909, la Frankfurt pe Main: „Frate Ghiţă! Ce zici? Am plecat în mare confuzie. Consulul nu mi-a dat speze de cale [cheltuieli de drum]... aici nu e lucru serios. Nici nu ne-a îmbrăcat, ci bicherim [hoinărim] prin oraş... Azi, mîine mergem iar acasă... Te sărută Vlaicu"[1].

După puţin timp, Vlaicu a revenit la Frankfurt pe Main, la prietenul său, pentru ca apoi să obţină postul la Rüsselsheim. Aici nu a rămas însă decît un timp foarte scurt. Cadrul rigid şi birocratic existent s-a dovedit neprielnic preocupărilor sale şi, ca urmare, s-a hotărît să se întoarcă acasă la Binţinţi pentru a se ocupa de „maşina de zburat".

...la „maşini de zburat"

Revenind în satul său natal Vlaicu a început să construiască un planor cu ajutorul fratelui său Ion. Fratele i-a fost, fără îndoială, de mare ajutor. Aurel Vlaicu vorbea mult despre dibăcia şi priceperea lui tehnică. Planorul, la care fraţii Vlaicu lucrau, trebuia să-i servească lui Aurel pentru studierea problemelor aerodinamice, care pe atunci erau în mare parte încă nesoluţionate, deşi existau unele cercetări ştiinţifice în domeniul respectiv.

Într-o scrisoare din 11 iulie 1909, Vlaicu descria prietenului său, rămas la Frankfurt pe Main, mersul experimentelor făcute cu planorul construit: „În săptămîna trecută, a fost vineri un vînt tare şi egal; chiar potrivit pentru mine. Am chemat feciorii şi am ieşit la cîmp cu maşina şi am zburat toată ziua de am tăiat pe Wright (?)[2] Or zburat şi toţi feciorii cu ea, nu o lăsam mai sus de 7 m, apoi la distanţa de 500 m cît era locul de mare. Maşina mea e bine balanţată, aşa că nu să răstoarnă de loc. Eri, fiind iar vînt bun, am dus cu un căruţ maşina la Oreştie, abea începea pe drum că aripile sînt la 7 m de late; să uitau oamenii la ea ca la comedie. Chemai iute intelijenţa la exercierplatz şi mă urcai sus, am zburat de 7 ori tot fain, a fost şi un fotograf şi mi-a luat maşina din zbor. Acuşi capeţi chip."

Experienţele lui Vlaicu au avut un mare răsunet atît în ţară, cît şi peste hotare. În faţa unor personalităţi oficiale, între care şi o seamă de scriitori (I.L. Caragiale, Şt. O. Iosif, I. Chendi), a prezentat, la Cotroceni, un model la scară mică al viitorului său aeroplan. Încercările făcute cu acest model, a cărui elice era acţionată de cîteva fire de cauciuc, a stîrnit surprindere şi admiraţie. Pentru a-şi arăta deplina încredere în stabilitatea aparatului, Vlaicu fixa sub aripile micului avion, ceasul său de argint, coborînd astfel centrul de greutate al avionului.

Demonstraţiile executate au convins de însemnătatea invenţiei pe ministrul industriei şi al comerţului Al. Djuvara, pe directorul general al Căilor Ferate, Alexandru Cottescu, şi îndeosebi pe experţii militari, generalii M. Boteanu şi G. Georgescu şi locotenent-colonelul M. Iliescu care, fără îndoială, s-au gîndit la folosirea avionului în scopuri militare. Ulterior, guvernul a hotărît „să pună la dispoziţia tînărului inginer ... toate mijloacele necesare pentru a da invenţiei sale fiinţa tehnică con-

În p. 2: *avionul „Vlaicu II"*

Aurel Vlaicu

[1] Precizăm că în redarea scrisorilor, am păstrat, cu unele excepţii cerute de normele ortografice actuale, scrierea lui Vlaicu.

[2] Fraţii Wright au efectuat, primii în Occident, zborul cu un dispozitiv mai greu decît aerul.

cepută de puterea geniului său". Din păcate, aprecierile elogioase la adresa tînărului inventator n-au fost urmate și de rezolvări concrete și imediate care să ducă la înfăptuirea ideilor sale originale și îndrăznețe.

Ziarul *Adevărul*, din 18 octombrie 1909, a publicat pe prima pagină un amplu articol intitulat *Un aeroplan românesc*, în care relevă, printre altele: „După toate semnele, se pare că și geniul românesc își va avea partea sa de merit în progresele viitoare ale aviațiunei... Această convingere și mîndrie ne-o dau experiențele făcute eri, în mic, în parcul de la Filaret, de tînărul inginer de peste munți Aurel Vlaicu, care prin evoluările ușoare și precise făcute cu aeroplanul său în miniatură a stors admirația d-lor miniștri A. Djuvara, T. Stelian și V. Morțun, ca și a distinșilor ofițeri prezenți la aceste experiențe... D. Alex. Djuvara, ministrul industriei și al comerțului, avea foarte multă dreptate cînd spunea eri în parcul de la Filaret: — Să fim mîndri că a sosit vremea să cheltuim banii statului și pentru invenții românești care ne pot aduce felicitările și stima lumei...

În general, impresia tuturor oamenilor competenți care au văzut aparatul Vlaicu este că el se prezintă în condițiuni de superioritate prin simplicitatea sa, prin greutatea sa minimă și mai ales prin o stabilitate ingenioasă, excluzînd pentru orice eventualitate căderea în bot".

Același ziar, din 22 octombrie 1909, sublinia: „Nu mai încape azi nici o îndoială că ne aflăm în fața unei descoperiri tehnice, rezultat al unei munci științifice de ani de zile, căreia inginerul Vlaicu s-a consacrat încă de pe timpul studiilor sale universitare".

La Arsenalul armatei, i s-au pus la dispoziție mijloacele necesare și, împreună cu cele patru ajutoare, s-a apucat temeinic de lucru. Dar a început să întîmpine mari dificultăți, datorită îndeosebi acelora care erau interesați în enormele cîștiguri ce puteau fi obținute din afacerile cu „mașinile de zburat" aduse din străinătate. Ei au acționat pentru a i se refuza sprijinul de care avea nevoie în continuare pentru realizarea operei sale.

La insistențele și cu sprijinul prietenilor și colaboratorilor săi, Aurel Vlaicu nu și-a abandonat însă lucrul. Cu mari greutăți a reușit să meargă la Paris pentru a comanda motorul necesar. Înainte de plecare, pe 26 decembrie 1909, scria aceluiași prieten: „Frate! Acum, marți, plec la Paris, dar fiind că nu am parale multe nu știu [dacă] pot veni și pe la tine... La vară zburăm sigur. Cu dragoste, Vlaicu".

În capitala Franței, cu ajutorul lui Traian Vuia, Aurel Vlaicu a comandat un motor Gnôme. După ce a învățat totul despre acest motor, s-a întors în țară și și-a continuat lucrul. În martie 1910 scria, din nou, lui Pestean, descriindu-i aparatul la care lucra, comparîndu-l cu aeroplanele existente în alte țări, opera unor foarte cunoscuți constructori de atunci: „Tu îmi scrii foarte vesel, eu însă sînt cam năcăjit. Motorul, din causa inundațiilor, nu sosește pînă pe 15 april. Mașina este gata, mai aranjez rotele și mai fac scaunul. Helicele (6 am făcut) la probă au reisistat foarte bine, 700 învîrtituri, 120 kg tracțiune... Diametrul 3 m, lățimea lopeții 55 cm, suprafața la o helice 1 m², vasăzică la 2 helice e tracțiunea aproape 200 kg și Voisin [constructor francez] are numai 150 kg, Blériot [constructor și aviator francez] 98 kg, eu dar i-am tăiat... Mașina are pînă acum 84 kg, să ridică cu motor la 200 ... Eu lucru la Arsenal de rup, am un despărțămen stabiliment allerhöchste [de cel mai înalt nivel] navigationslocal[1], unde cu 4 lucrători rup pămîntul și aerul. Atîta pot să-ți spun că lucrul ese nr. 1. Mașina e foarte frumoasă și are 12,5 m lungime... Altfeliu poți dormi sigur că neamțu tău nu va avea ceva nou; că eu văzusem la Paris o mașină cu 2 helice una după alta și nici nu stă în asta patentul meu, adică patentul e șuvix [vax de ghete], dacă însă zbor atunci e ceva..."

[1] Expresie luată din vocabularul marinei militare austriace; local de navigație a unui îmbarcament, cu care Vlaicu își compară compartimentul său de lucru.

În august 1910

Aproape de finalizarea aeroplanului, în una din scrisorile adresate prietenului îi scria despre necazurile pe care continua să le întîmpine în activitatea sa: „Am niște oameni care stau să mă mănînce nu altfeliu. Mașina gata, lucru splendid, toate nichelat și tivit perfect. Mașina are 110 kg, pe aripi ține 12 oameni și nu să rupe... Reușesc cu siguranță. A venit aici un biplan Farman[2], 500 kg, tracțiunea helicei 120 kg; la mine una are 120 kg, apoi 2!!! Mă, este musai să-i tai pe toți... Eu montez motorul în săptămîna asta și apoi arde-o la vineție.

Îți trimit chip cioplit [fotografie], dar cam rău reușit, totuși poți vedea mărimea propellerilor [elicelor], unu înainte, altu în dos. La mijloc vezi țeava de aluminiu de 12 m lungă... Te sărută Vlaicu". Iar în post scriptum menționa: „Te rog nu arăta la nime fotografia". Acest lucru este lesne de înțeles avînd în vedere competiția pe plan mondial în care se angajase.

La sfîrșitul lunii mai 1910, motorul comandat la Paris, a sosit; și Vlaicu, într-un timp record, l-a montat la aparat. A început, fără instructor, să învețe tehnica zborului. Folosind toată iscusința și priceperea sa, expus la mari pericole, tot timpul într-o maximă încordare, după multe încercări, a izbutit să zboare.

Mai întîi Capitala țării, apoi națiunea întreagă, mîndră de succesul geniului românesc, îi aduce elogii; faima lui Vlaicu se ridică la înălțimi nebănuite. „Frate, îi scria prietenului său, trebuie că ai auzit cum i-am tăiat; am zburat 150 m înălțime, 20 minute, 30 km-maximal record... Mașina să

[2] Farman — un biplan francez. Anumite cercuri din țara noastră au vrut să importe acest aeroplan pentru armată. Din descrierea făcută de Vlaicu rezultă că era inferior celui construit de acesta.

ridică la 20 de paşi şi zboară fără să fie condusă. Am păţit multe întîmplări extrafurtuno-periculoase; odată căzînd, adică cîrmuind tare în jos să fărîmă toată comedia şi motorul Gnôme s-a rupt din maşină şi învîrtîndu-să a luat-o la fugă; s-a stricat tot, eu am eşit prin pînza aripei şi am rîs. Acum am făcut-o mai bine şi am luat-o mai încet; întîi la un metru, apoi la 5 metri, aşa mergem cam 2 luni... Aceste sunt cele dintîi succese; de atunci am zburat de multe ori. Este aici un aerodrom, cu un pilot [Michel Molla] din Paris şi cu un Farman bun; acesta mi-a făcut vizită, adică cînd zburam eu a venit pe sus ca să mă tae, dar l-am bătut că l-am întrecut şi am zburat deasupra lui. Era un lucru foarte frumos, mă; tot mă gîndeam că cumva să nu cad. Odată mi-a explodat motorul pe sus, aruncînd focul pe mine şi m-am coborît la [în unghi de]40° ca fuljerul, dar nimica nu s-a întîmplat. Citeşte şi tu *Universul* că vei afla totdeauna despre experienţe. Sărut, Vlaicu". În încheiere arăta prietenului că a primit şi o medalie de aur.

Sub titlul *Triumful d-lui Vlaicu asupra aviatorului francez Molla*, ziarul *Universul*, din 25 august 1910, descria cursa de întrecere dintre Vlaicu, Molla şi Bibescu de-asupra cîmpiei Cotrocenilor: „Pe ziua de eri, aviatorul Vlaicu a avut un succes la care mai că nu se aştepta nimeni. Pentru prima oară d-sa s-a măsurat cu un pilot care a făcut şcoală specială, care are un aeroplan dintre cele mai renumite. Din această întrecere ce părea negală, Vlaicu a eşit biruitor...

La orele 5 d.a., cîmpul acesta era plin de public care venise să asiste la zborurile ce urmau să aibă loc şi mai ales că pilotul Molla trebuia să sosească de la Chitila în aeroplan. La 5 şi 50, se iveşte la ori ont pasărea mecanică, în care se găseau Molla şi locotenentul Goliescu — acesta din urmă ca pasager... La orele 6 şi 10, d. Bibescu scoate din hangar monoplanul său Blériot şi se ridică cu uşurinţă pînă la o înălţime de vre-o 10 metri, îndreptîndu-se spre comuna Militari; virează apoi şi face cîteva evoluţiuni interesante.

Pe cînd d-sa se afla încă în aer, iată că Vlaicu, pe curiosul lui monoplan, se avîntă spre seninul cerului, ridicîndu-se întocmai ca o pasăre sigură de puterea ei, pînă la 30 metri înălţime. În urmă zboară drept înainte pe distanţă de vre-un kilometru, virează şi se întoarce mereu la aceeaşi înălţime... Vlaicu descinde, plin de năduşeală, de uleiul motorului, dar mulţumit, fericit...

La orele 6.25, d. Bibescu iarăşi încearcă să zboare, dar motorul avea un defect; trec cîteva momente de aşteptare şi, în sfîrşit, aeroplanul, docil, se ridică în aer. Iată că Molla pune şi el motorul în mişcare şi căsuţa zburătoare, adică biplanul Farman se ridică lin în aer. Vlaicu îl urmă repede.

La un moment dat, se aflau în aer trei aeroplane, privelişte pe care bucureştenii o admirau pent prima oară. D. Bibescu însă era urmărit de ghinion pe ziua de eri; d-sa s-a coborît cel dintîi. Rămăseseră Vlaicu şi Molla. Cele două aparate se aflau aproape la aceeaşi înălţime. Acum era momentul să se facă o comparaţie între un aeroplan străin şi unul construit în România şi de un român. Cu iuţeli mari, cei doi aviatori străbat vre-o doi kilometri spre comuna Militari. Abia se mai vedeau cele două aeroplane, cînd iată-le că se reîntorc. Molla la aceeaşi înălţime, dar Valicu cu vreo sută de metri mai sus. Era o întrecere şi Molla, desigur, îşi pusese tot meşteşugul pentru a întrece pe Vlaicu. Iuţeala aeroplanului acestuia era însă mult mai mare.

Încercarea se făcuse, aparatul lui Vlaicu zbura cu o siguranţă şi cu o iuţeală la care nu se aşteptau nici cei care i-au urmărit experienţele de aproape. După ce face cîteva evoluţiuni, Molla descinde. Vlaicu continuă însă să zboare, făcînd virajuri şi diferite evoluţiuni admirabile. Ziua de eri a fost însă cel mai mare succes al lui Vlaicu".

În acest mod, în august 1910, un aeroplan construit şi pilotat de un român s-a impus pe plan mondial. Acest moment a marcat începuturile afirmării aviaţiei naţionale.

Interior din casa natală de la Binţinţi. Pe masă „şaldoza" (gramofonul) perfecţionată de inventator

1657 : un diplomat suedez în principatele române

SĂTENII VORBEAU LATINEŞTE

ALF LOMBARD

Baronul suedez Claes Rålamb, s-a născut la Stockholm, în 1622. După studii efectuate la Uppsala, Leyda şi Paris, a fost, rînd pe rînd, magistrat şi consilier la curtea regelui suedez Carol-Gustav X (1654-1660), guvernator al provinciei Uppsala în 1660, şi guvernator general al Capitalei, în 1673, funcţie din care a fost revocat în 1682. A murit în 1695.

Erudit, posedînd o întinsă cultură, dispunea deopotrivă de darul elocinţei. Stăpînea bine latina, limbă pe care o vorbea curent. (Să nu uităm că, în Europa acelor timpuri, latina era limba diplomaţiei.) A publicat o serie de lucrări de jurisprudenţă. Bogata sa colecţie de cărţi este şi azi păstrată la Biblioteca Universitară din Uppsala.

Cum se ştie, în acea epocă Rusia, Polonia, Germania şi Danemarca erau adversare ale Suediei; pentru a le putea face faţă, Carol-Gustav a căutat sprijinul Porţii Otomane. În acest scop, el i-a trimis, în 1657, pe Rålamb la Istanbul, cu un mesaj care oferea sultanului alianţa cu Suedia. Pentru perfectarea alianţei, Carol-Gustav a propus ca negociator pe Gheorghe Rákóczi II, principele Transilvaniei, care din 1656 era aliatul Suediei.

În drumul său spre Istanbul, Rålamb a trecut prin Berlin, Praga, Viena şi Debrecen (Debreţin). Între 6 şi 30 aprilie 1657[1], a traversat principatele române pe traseul dintre Oradea şi Dunăre. La 14 mai se afla la Istanbul, unde a fost primit de sultanul Mehmet IV (1648-1687).

După o lungă şedere în Turcia, Rålamb s-a întors în Suedia, pe un traseu care a inclus Sofia, Belgrad, Budapesta şi Wroclaw, prezentîndu-şi raportul către Carol-Gustav, la Göteborg, în mai 1658.

Mesagerul suedez şi-a descris foarte amănunţit misiunea într-un jurnal de călătorie. O parte a acestor însemnări a fost publicată, încă în timpul vieţii autorului, în 1679, la Stockholm. După moartea lui Rålamb, fiul său, Gustav Rålamb, a făcut o copie a întregului text. Întrucît, ulterior, originalul s-a pierdut, copia a stat la baza publicării, în 1963, a jurnalului în întregimea lui de către Christian Callmer, bibliotecar şef la Biblioteca Universitară din Lund. S-a păstrat — fără a fi publicat — şi un caiet în care, valetul lui Rålamb, Olof Hansson, a însemnat toate cheltuielile efectuate în timpul călătoriei la Istanbul. Acest manuscris completează în mod folositor notele de drum ale demnitarului.

Ceea ce ne interesează aici este partea de călătorie pe teritoriul românesc, precum şi impresiile culese cu acest prilej, de diplomatul suedez.

Cea mai confortabilă reşedinţă

Prima parte a călătoriei spre Istanbul a fost destul de anevoioasă. Rålamb a trebuit să străbată ţinuturile împăratului germanic Ferdinand III (1637-1657), cu care Suedia se afla, în acel moment, în conflict. Diplomatul s-a văzut uneori nevoit să se deghizeze, punîndu-şi o perucă brună de femeie. Condiţiile de drum s-au schimbat însă cu desăvîrşire, odată cu pătrunderea călătorului în Transilvania şi în Ţara Românească. Rålamb era aici pe pămînt prieten. La 6 aprilie 1657 a sosit la Oradea. Judele cetăţii şi soţia sa l-au însoţit într-o caretă trasă de şase cai pînă la locuinţa unde urma să-şi petreacă noaptea şi în faţa căreia îl aşteptau lăutari, precum şi o gardă princiară. Cina a luat-o cu judele cetăţii şi soţia acestuia. A doua zi, grupul suedez a pornit-o spre Cluj. Pe drum, străinii au întîlnit un cortegiu nupţial. Mirele era instalat într-o căruţă, iar mireasa în alta. Fiecare din căruţe erau trase de cîte şase boi. Mai departe, la Aleşd, suedezii au admirat 60 cai superbi aliniaţi în faţa castelului princiar. Puţin după satul Tăuţi (situat aproape de Ciucea) a trecut prin vad de treizeci şi trei de ori albia Crişului Repede, întrucît nu existau poduri. Masa a fost luată la castelul din Gilău.

[1] Datele din acest articol sînt pe stil vechi.

A urmat popasul de patru zile la Cluj, orașul de reședință al principelui Gheorghe Rákóczi II. Soția acestuia s-a ocupat de cazarea oaspeților. Tot atunci a sosit și un sol al domnului Moldovei, Gheorghe Ștefan. El și-a făcut apariția într-o caretă trasă de opt cai.

Continuîndu-și drumul spre Alba Iulia, Rálamb a plecat din Cluj însoțit de solul moldovean, care avea același drum; jurnalul suedezului descrie salinele din Turda, rîul Mureș, nisipurile aurifere, ca și masa ce i s-a servit la Aiud. Ajuns la Alba Iulia, Rálamb a fost invitat la cină de mai marele cetății. Mîncarea era servită în blide de lemn și cositor, iar băutura în căni de pămînt. Popasul la Alba Iulia i-a oferit lui Ralamb prilejul de a-l cunoaște pe Franz Tordai, sol al principelui transilvănean, care era și el însărcinat cu o misiune la sultan. Cei doi emisari au hotărît să continue împreună drumul pînă la Istanbul.

După Sebeș, Miercurea Sibiului și Cristian, călătorii au sosit la Sibiu, oraș pe care Rálamb ni-l descrie cu entuziasm: cetate frumoasă, bine construită, în interiorul unui zid de incintă înzestrat cu bastioane. Aici i s-a rezervat cea mai bună și mai confortabilă reședință din toată lunga sa călătorie. Gazdele l-au ospătat din belșug cu pești deosebit de gustoși și toată lumea s-a dovedit cît se poate de binevoitoare.

După două zile petrecute la Sibiu, întregul grup și-a reluat drumul în direcția Brașovului. Noaptea au petrecut-o în satul Chirpăr. A doua zi, la Făgăraș, Rálamb descrie moara de apă construită din piatră și podul peste Olt, acoperit și confecționat în întregime din lemn, cu scîndurile parapeților spațiate.

Popas la Codlea. Autorul jurnalului ne face o frumoasă descriere a Țării Bîrsei, a munților și regiunii Brașovului. Pentru noapte, călătorii s-au oprit la Cristian, în apropierea Rișnovului. A doua zi, drumeții au trecut prin fața castelului Bran. Garnizoana n-a înțeles la început că avea de-a face cu oameni pașnici și i-a întîmpinat pe suedezi cu lovituri de tun. În cele din urmă, lucrurile s-au lămurit și au putut trece; fără alt incident, frontiera dintre Transilvania și Țara Românească. Verdele cîmpurilor, contrastant cu albul zăpezii de pe munți, i-a impresionat pe călători. Curînd, aceștia au ajuns la primele sate din Muntenia: Rucăr și Dragoslavele. Rálamb consemnează astfel impresiile din Dragoslavele: „Românii din acest sat, întocmai ca și cei din satul precedent [Rucăr], prin care abia trecusem, se minunau de apariția noastră; așa ceva nu mai văzuseră niciodată. Îi cercetau pe noii veniți și comentau faptul că sînt oameni tineri și zdraveni. Și toți locuitorii celor două sate vorbeau latinește[1], atît bărbații, cît și femeile. Doar atît că accentul lor era puțin stricat. Erau coborîtori din vechi și autentice colonii romane. Nu există cuvinte pentru a descrie cît erau de fericiți. Spuneau că pînă atunci nu avuseseră niciodată bucuria de a auzi un străin vorbind limba lor maternă. În ce ne privește, nu eram mai puțin încîntați să auzim oameni ce vorbeau latinește ca limbă a lor. Am avut impresia că am nimerit în mijlocul unor romani din vechime. Ne înconjurau împreună cu femeile și copiii lor, și ne urau succes și belșug".

După o noapte petrecută la Dragoslavele, călătoria a continuat spre Tîrgoviște.

O țară plină de negrăite bogății

În apropiere de Tîrgoviște, capitala Munteniei, au fost întîmpinați de două sute de călăreți, îmbrăcați în piei de tigru, și leopard și strunind cai de mare frumusețe. Erau trimișii domnului Țării Românești, Constantin Șerban. Comandantul oastei a transmis urările de bun venit din partea domnului. Puțin după aceea a sosit în persoană Constantin, i-a rugat, pe Rálamb și Tordai, să ia loc în careta sa, împreună cu comandantul oastei și secretarul lui, care — potrivit lui Rálamb — „vorbeau destul de bine latina". Cît despre domnitor, acesta luînd-o înainte, s-a întors în oraș călare. Careta s-a pus în mișcare precedată și urmată de o escortă de oșteni.

În casa unde a fost găzduit, Rálamb a primit vin ca dar din partea domnului și a dregătorilor lui. După aceasta, Constantin Șerban l-a invitat la Palat. Vizita a fost somptuoasă. Pentru a-l conduce, a venit „postelnicelul" Lupu Drăghițan, care l-a luat cu careta domnească. În fruntea cortegiului mergeau slugile; careta era flancată, la dreapta și la stînga, de oșteni din garda lui Vodă. Străzile erau înțesate de oameni care îi priveau pe oaspeți, iar curtea Palatului, plină de oșteni. La scara unde a tras careta, așteptau comandanți ai oștirii și numeroși boieri. Rálamb a fost condus de-a lungul mai multor încăperi înțesate de lume, pînă la sala tronului, împodobită cu pînză de damasc. Constantin Șerban, așezat pe tron, era înconjurat de sfetnici și dregători. Printre ei se afla și arhiepiscopul.

Vizita lui Rálamb la palatul domnesc a durat două ore și jumătate. A doua zi, domnul l-a invitat pe diplomatul suedez la masă. Una dintre caretele domnești, trasă de șase cai și însoțită de o gardă militară, l-a condus din nou la Palat. Masa a fost instalată într-un pavilion din grădină. Suedezul a fost așezat pe un tron înalt. Locul rezervat lui Tordai, invitat și el, era mai modest. Doi majordomi, cu cîrje de argint, și-au făcut apariția. S-a adus apă și Rálamb, apoi domnitorul și după aceea Tordai și-au spălat mîinile. Se mai aflau instalați în jurul aceleiași mese, principalii dregători și sfetnici ai lui Vodă, ca și doi membri ai suitei lui Rálamb, anume medicul acestuia, olandezul Cethisius și secretarul său Ionas Klingstedt. Ceilalți suedezi au fost serviți într-un cort, aflat puțin mai departe.

[1] Solul suedez confundă, desigur, româna cu latina, datorită asemănării limbii.

„Nu se poate vorbi de educație politică, de cultură revoluționară fără cunoașterea limbii, a literaturii, a istoriei glorioase a poporului nostru!"

NICOLAE CEAUȘESCU

Premieră mondială: Dicționarul morfologic al limbii române

Prof. Alf Lombard a adăugat la preocupările sale privind limba română o serie de noi lucrări, culminînd cu apariția, în 1981, a celui dintîi Dictionnaire morphologique de la langue roumaine (Dicționarul morfologic al limbii române). Elaborată în colaborare cu cercetătorul român Constantin Gâdei, lucrarea a apărut prin îngrijirea Editurii Academiei R.S. România și a instituției Gleerup din Lund.

Despre apariția acestei noi lucrări, ca și despre dragostea patriarhului romanisticii suedeze — care de curînd a împlinit 80 ani — față de limba și istoria poporului român, am rugat pe conf. dr. Florica Dimitrescu, de la Facultatea de limbă și literatură română din București, să ne răspundă la cîteva întrebări:

— Sînteți o bună cunoscătoare a activității acad. A. Lombard. Ce ne puteți spune despre marea pasiune a savantului suedez pentru țara noastră?

Vechi și fidel prieten al României, Alf Lombard, membru al Academiei de științe suedeze, profesor la Universitatea din Lund de peste 40 ani, membru corespondent al Academiei R.S. România, doctor honoris causa al Universității din Cluj-Napoca, slujește cu devotament și cu o caldă afecțiune cauza culturii și a istoriei noastre în îndepărtata Suedie, creînd, cu fiecare operă nouă, noi și rezistente punți spirituale între țara noastră și țara sa.

Alf Lombard s-a preocupat permanent de predarea limbii române în Suedia, unde a creat o adevărată școală de românistică. Savantul suedez a predat nu numai descriptiv limba română, ci și privind-o istoric, sub aspectele trecutului ei, ale originii sale latine. Totodată, pentru a face cît mai cunoscută limba poporului nostru în lumea întreagă, Alf Lombard a scris un mare număr de articole, a vorbit de nenumărate ori în emisiunile de radio din Suedia, a recenzat cărți de lingvistică apărute în țara noastră; de asemenea, la diverse congrese, comunicările și intervențiile sale au avut ca subiect limba română, istoria ei milenară. Într-adevăr, Alf Lombard militează cu succes de aproape o jumătate de secol pentru ideea că nu este posibil ca un romanist să aibă o vedere de ansamblu asupra limbilor romanice fără a fi informat în istoria limbii noastre, unica reprezentantă a latinității estice.

— În prefața Dicționarului, autorii menționează că dv. ați fost „prima cititoare" a lucrării și le-ați împărtășit „prețioase observații". Ce reprezintă deci în ansamblul literaturii științifice străine despre limba și istoria poporului român, ultima lucrare a prof. Lombard?

Publicînd, împreună cu Constantin Gâdei, vechiul și bunul său colaborator din țara noastră, Dicționarul morfologic al limbii române, acad. Alf Lombard a adăugat lanțului de aur al operelor sale închinate limbii române și istoriei sale încă o verigă prețioasă. Cartea reprezintă o noutate absolută pentru lingvistica românească, prin perspectiva metodei de lucru adoptată, a concepției și a rezultatelor — științifice și practice — la care se ajunge. Colaborarea cu un român, care are deci o cunoaștere specifică a limbii vorbite acum în țara noastră, l-a ajutat la realizarea acestei monumentale opere. Dacă Alf Lombard a venit cu imensul său bagaj de cunoștințe lingvistice, cu o clasificare originală după criterii științifice, asupra limbii române, Constantin Gâdei a fost totdeauna alături cu adaosurile și corectările atît de valoroase ale celui a cărui limbă maternă este româna. La fel ca multe alte lucrări, și aceasta a fost elaborată de Alf Lombard în limba franceză, dentru a veni în întîmpinarea savanților interesați de a studia româna sau de a o compara cu celelalte limbi romanice, ca și celor dornici de a-și însuși limba noastră. Este sigur că această carte, atît de originală, va determina în primul rînd prin prestigiul lui Alf Lombard creșterea numărului celor interesați să învețe limba română și va constitui o inepuizabilă sursă de subiecte pentru cercetarea științifică.

Ioana URSU

Constantin vodă a ridicat paharul în primul rînd în sănătatea sultanului, scuzîndu-se față de Rálamb, căruia i-a spus că nu îndrăznește să încalce acest obicei. Al doilea toast, l-a rostit în sănătatea regelui Suediei, iar următorul în sănătatea principelui Rákóczi. La rîndul său, Ralamb a băut în sănătatea domnului Țării Românești, după care Constantin vodă a ridicat din nou paharul în sănătatea voievodului Moldovei și a lui Rálamb.

Ospățul a durat fără întrerupere, de la orele zece și jumătate dimineața pînă la șase și jumătate după-amiază, adică opt ore. În tot acest răstimp, s-au adus la masă, necontenit, noi bucate. La plecare, domnul l-a sărutat de două ori pe Rálamb, conducîndu-l pînă la ușă. Lăutarii l-au însoțit la trăsură și, apoi, pînă la locuința ce i se rezervase. În dimineața următoare, delegația suedeză a părăsit orașul Tîrgoviște. La plecare, Constantin Șerban i-a dăruit lui Rálamb un cal și a ordonat ca oaspeții să fie conduși o bucată de drum de către un plic de oșteni.

Următorul popas a fost în orașul București. Aici, misiunea suedeză n-a stat decît o noapte, iar impresiile bucureștene culese de Rálamb sînt palide. În continuare, călătorii au plecat spre Călărași. Traversînd o bună parte din cîmpia valahă, autorul subliniază rodnicia solului: „Această țară e plină de negrăite bogății; ea are numeroase mine de aur, dar domnitorul nu îndrăznește să le pună prea mult în valoare, de teamă să nu stîrnească poftele turcilor și să-i atragă pe aici".

Drumeții au sosit la Călărași, unde Matei vodă voise să clădească o cetate, dar se izbise de opreliștea otomană. Pe drum, suedezii au întîlnit trei grupe de oșteni călări care păzeau hotarele dintre Țara Românească și Turcia: erau oșteni din Pitești, Brăila și Vadul lui Vodă. Cele trei grupe i-au însoțit pe oaspeți pînă la hotarul natural al Dunării, unde, înainte de despărțire, au executat pentru ei un mic program alcătuit din demonstrații de tir și călărie. Suedezii au trecut apoi Dunărea pe bacuri militare, împreună cu Tordai, solul transilvănean. Astfel, în după-amiaza lui 30 aprilie, Rálamb și suita sa, părăseau pămîntul românesc pe care îl străbătuseră timp de 24 zile, urmînd drumul multisecular dintre Oradea și Dunăre.

Jurnalul lui Rálamb este cel al unui om practic, al unui fin diplomat, al unui bun cunoscător al regulilor etichetei și al lumii. Dincolo de descrierea locurilor sau a vizitelor oficiale pe care le-a făcut, simțim calda simpatie a autorului față de poporul român.

Istorisirea dialogurilor în „latină" cu sătenii, care l-au primit și l-au înconjurat cu o căldură deosebită, este de natură să-i facă cea mai mare plăcere unui prieten al românilor.

Iată de ce, suedezul care scrie acum aceste rînduri ar voi să le termine mulțumind cititorilor săi români de astăzi pentru primirea pe care strămoșii lor din valea Dîmboviței au făcut-o cu mai bine de trei sute de ani în urmă emisarului scandinav.

Un ceasornicar de precizie

Închipuiți-vă o masă întinsă, pe care au fost așezate cu grijă, într-o ordine perfectă, diversele piese care alcătuiesc mașinăria unui ceas.

Maestrul nostru ceasornicar — fie-mi îngăduită această comparație! — este profesorul Alf Lombard, din Lund (Suedia)[1], binecunoscut publicului nostru științific prin numeroasele sale lucrări consacrate limbii române.

De peste 30 ani, profesorul Lombard consacră limbii române o bună parte a activității sale științifice.

Redactarea unei gramatici a limbii române trebuia să încoroneze activitatea sa de îndrumător și de cercetător în acest domeniu.

Zi de zi, a demontat mecanismul limbii noastre, atît de puțin cunoscută în țările Europei Occidentale și în special în Suedia.

Cartea pe care a dat-o în 1974, scrisă în limba franceză și apărută la Paris (La langue roumaine. Une présentation, Editura Klincksieck), nu este însă o banală gramatică a limbii române, rebarbativă și lipsită de căldură comunicativă. Ci o prezentare (aceasta e și titlul cărții: Limba română. O prezentare) a limbii române, începînd cu descrierea particularităților ei de pronunțare, urmată de o trecere în revistă a tuturor uneltelor specifice, necesare pentru alcătuirea unei fraze. Cititorul e uimit de adîncimea cunoștințelor prof. Lombard, căruia nu i-a scăpat nici un amănunt din structura limbii noastre.

Nu o dată, în rarele momente cînd ne întîlneam, în cursul anilor, acest cercetător pasionat, întrerupînd firul conversației, scotea o hîrtiuță din buzunar pe care își însemna nedumeririle privitoare la o formă sau un acord, așteptînd cu nerăbdare lămurirea necesară.

Un pasionat al cercetării științifice, un maestru în arta gramaticii, animat de o caldă prețuire a fenomenului românesc.

Acad. Al. ROSETTI

[1] *Magazin istoric*, nr. 11/1981.

DOUĂ TEZAURE DIN EPOCA BRONZULUI

AUGUSTIN ULANICI,
Muzeul de Istorie al
R. S. România

Întinsă pe o perioadă de timp de aproape un mileniu (cca. 2200 î.e.n.-cca. 1000 î.e.n.), epoca bronzului (denumită astfel după numărul predominant de unelte şi podoabe făurite din bronz — aliaj din aramă şi cositor) se caracterizează, pentru istoria României, şi prin marele număr de obiecte descoperite pe teritoriul ţării noastre — peste 25 000 pînă în prezent. **Între acestea, un loc de seamă îl ocupă podoabele făurite din aur,** epoca bronzului putînd fi considerată — cel puţin în ceea ce priveşte spaţiul tracic — şi o veritabilă epocă a aurului, fapt ilustrat de cele 140 tezaure depistate pînă acum ce însumează cîteva mii de obiecte. **Dealtfel, cărturarii antichităţii au subliniat în scrierile lor iscusinţa meşterilor orfevrieri din această parte a Europei. Homer aminteşte în Iliada de fastul căpeteniilor trace îmbrăcate în armuri de aur şi argint, iar părintele istoriei, Herodot[1], arată că „spre nordul Europei, aurul pare să se găsească mai din belşug [decît în regiunile greceşti]". Tot el, în cartea a IV-a a Istoriilor sale, în care vorbeşte expres despre geţi şi pămîntul locuit de ei, menţionează iscusinţa de orfevrieri a agatîrşilor. Între numeroasele şi bogatele tezaure cu obiecte din aur şi bronz datînd din epoca bronzului, identificate pe teritoriul patriei noastre, se numără şi cele găsite la Galeşu şi Bila, aflate în prezent în colecţiile Muzeului de istorie al R. S. România.**

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1978.

Diademele de la Galeşu

La 21 februarie 1951, cu ocazia unei lucrări de construcţie efectuate în localitatea Poarta Albă, pe malul răsăritean al văii Galeşului (jud. Constanţa) a fost găsit la mică adîncime sub pămînt — nici jumătate de metru — un vas de lut ars, care conţinea două piese din aur şi 37 conuri sau „tutuli" din bronz.

Asemănătoare ca formă şi decor, cele două obiecte din aur sînt uşor diferite ca mărime: cel mai mare este înalt de 16,2 cm, are diametrul la partea inferioară de 18,45 cm şi greutatea de 242,105 g; al doilea e înalt de 18,34 cm, are diametrul de 18,00 cm, iar greutatea de 234,500 g. Ambele au fost lucrate din aur fin de 23 carate, din foiţă relativ subţire, căreia i s-a dat o formă aproximativă de trunchi de con uşor arcuit (galbată — cum spun specialiştii) în interior. Decorul, obţinut prin batere cu ciocănelul pe suport dur (procedeu cunoscut sub numele „repoussé") este sobru, fiind alcătuit din cîte trei şiruri de proeminenţe dispuse circular şi etajat la extremităţile diademelor.

Cu privire la destinaţia celor două piese s-au formulat — în principal — două ipoteze: una consideră că avem de-a face cu podoabe ce se purtau pe antebraţ, dar atît forma cît şi dimensiunile diferite par a contrazice această apreciere. Cealaltă ipoteză — mai plauzibilă şi împărtăşită de majoritatea specialiştilor — consideră că piesele respective ar fi diademe, purtate probabil de un personaj masculin şi unul feminin, ceea ce ar explica micile diferenţe de dimensiuni. Şi într-un caz şi în celălalt este vorba de „însemne ale puterii" purtate de căpetenia sau căpeteniile unei formaţiuni tribale, ca semn distinctiv al bogăţiei şi puterii. Prin formă şi decor, aceste diademe reprezintă, deocamdată, unicate pe plan european, ceea ce face destul de dificilă încadrarea lor cronologică, cu atît mai mult cu cît vasul în care au fost descoperite a fost spart şi aruncat de cei ce au găsit podoabele. Credem că, în timp, ele pot fi plasate în perioada de cristalizare şi înflorire a civilizaţiei tracice — epocă anterioară începerii războiului troian (aproximativ 1200 î.e.n.). Singurul indiciu în această privinţă îl prezintă conurile sau „tutulii" din bronz, a căror existenţă, pe baza analogiilor cu alte piese de la Uriu-Domăneşti, Zimnicea sau Coslogeni ar data din sec. XIV-XIII î.e.n.

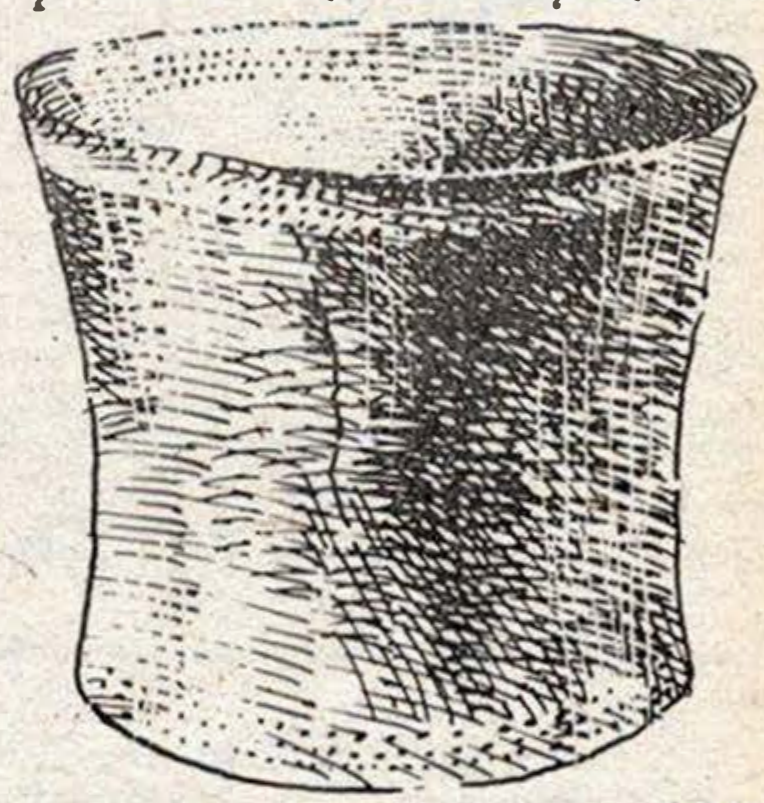

Vasul de la Biia

Tot un unicat în orfevrăria europeană a epocii bronzului îl constituie şi descoperirea făcută la Biia (comuna Sînmiclăuş, judeţul Alba). Este vorba despre un vas din aur de 20 carate, cu două toarte, de format neobişnuit, aproape globular, înalt de 5,5 cm şi avînd diametrul maxim de 9 cm. Gura vasului este evazată şi din ea pornesc două toarte supraînălţate, ca la tipul de vase cunoscut sub numele cantaros. Decorul este realizat din mici proeminenţe şi rozete ciocănite în relief, sugerînd simbolul solar.

Din păcate, se ştiu puţine lucruri în legătură cu data şi locul exact în care s-a făcut această descoperire. Vasul a fost găsit de un ţăran român la o dată ce a premers cu puţin anul 1895, într-o carieră de pietriş în albia Tîrnavei Mici. Proprietarul carierei l-a despăgubit pe găsitor cu 10 coroane şi l-a vîndut, la rîndul său, printr-un intermediar, cu 250 florini. În anul 1895, vasul a intrat în colecţiile Muzeului Brukenthal din Sibiu, iar apoi în Tezaurul istoric de la Muzeul de istorie al R.S. România.

Virtuozitatea de care a dat dovadă meşterul anonim face ca vasul de la Biia (în pofida greutăţii sale destul de reduse — 144 g) să fie una dintre capodoperele reprezentative ale artei tracice. O seamă de elemente tipologice (tehnică de lucru, formă şi decor) permit încadrarea sa în timp aproximativ între anii 1000 şi 800 î.e.n., deci la limita dintre epoca bronzului şi cea a fierului.

Prin unicitatea lor, cît şi prin valoarea artistică, obiectele de la Galeşu şi Biia se impun pe plan universal, subliniind încă o dată geniul creator al îndepărtaţilor strămoşi ai românilor.

CLIO ANUNTA

Homer şi tezaurul de la Hinova

Cum menţionam în numărul trecut al revistei, ziarul suedez Kvälls stundenn *a publicat, în nr. 28, din 17 iulie 1982, un articol ilustrat despre tezaurul descoperit la Hinova, jud. Mehedinţi (Magazin istoric, nr. 6/1981), articol semnat de Paul Lahovary. Iată, în rezumat, conţinutul articolului:*

Tezaurul de la Hinova, datînd de la sfîrşitul epocii bronzului şi începutul primei epoci a fierului (sec. XIV-XII î.e.n.), dintr-o perioadă apropiată deci de cea a războiului troian, justifică, într-o anumită măsură, desele referiri ale opera lui Homer la fastul şi bogăţia cu care erau înveşmîntate căpeteniile trace. Cum era şi firesc, înalta civilizaţie a societăţii traco-daco-getice şi bunăstarea locuitorilor de pe meleagurile României de azi, perpetuîndu-se de-a lungul timpurilor, au stîrnit lăcomia marelui Imperiu roman, secătuit de numeroasele campanii militare întreprinse pînă în epoca sa de maximă expansiune (117 e.n.). În urma celor două războaie de cucerire a Daciei — 101-102 şi 105-106 — aceasta a fost transformată în provincie a Imperiului roman. Izvoarele menţionează faptul că, după colonizarea Daciei, convingerea că aurul Carpaţilor va echilibra „balanţa de plăţi" a Romei a fost atît de puternică încît cetăţenii din capitala imperiului au sărbătorit timp de 123 zile această victorie.

Tezaurul de la Hinova, dovadă a existenţei unei aristocraţii militare şi religioase, ca şi mărturiile Daciei Felix, de mai tîrziu, ilustrează unitatea materială şi de cultură, continuitatea locuitorilor pe teritoriul Daciei, care în mare parte coincide cu cel al României.

Cu prilejul inaugurării expoziţiei de mare succes, „Tezaure de aur din Carpaţi", de la Muzeul de istorie din Stockholm, în 1970, conservatorul general al antichităţilor Suediei, Sven B.F. Jansson, a rostit următoarele: „Aceste obiecte fascinante ne dau posibilitatea unei viziuni de ansamblu asupra artei prelucrării metalelor în România, din neolitic şi epoca bronzului pînă în veacul XVII".

Un an mai tîrziu, la 30 iulie 1980, arheologii români descopereau, în localitatea Hinova din apropierea municipiului Drobeta Turnu-Severin, cel mai impresionant din tezaurele găsite pînă atunci, avînd o triplă valoare: cantitativă, artistică şi istorică. În greutate totală de 4919,95 grame aur, însumînd numeroase obiecte confecţionate din aurul cel mai fin (de 900 la mie) iar unele din aur pur, fără nici un fel de alt metal în aliaj, comoara de la Hinova, opera unui iscusit meşter autohton traco-get, dincolo de valoarea artistică conferită de admirabilul „design", va contribui la dezvăluirea unor noi aspecte privind evoluţia societăţii traco-daco-getice de la nord de Dunăre.

„Viața, faptele demonstrează că popoarele migratoare și cele ce s-au așezat spre sfîrșitul primului mileniu în această parte a Europei au găsit aici o civilizație materială și spirituală superioară, pe care și-au însușit-o. Putem afirma, pe baza faptelor istorice, că poporul nostru s-a plămădit de-a lungul mileniilor în spațiul carpato-dunărean, că fiecare metru de pămînt și fiecare piatră sînt stropite cu sudoarea și sîngele moșilor și strămoșilor noștri. În cele mai grele timpuri, înaintașii nu și-au părăsit pămîntul unde s-au născut, ci, înfrățindu-se cu el, cu munții și cîmpiile, cu rîurile și codrii falnici, au rămas neclintiți pe aceste meleaguri, apărîndu-și ființa, dreptul la existență liberă.

Originea daco-romană și continuitatea existenței pe aceste meleaguri constituie caracteristici fundamentale ale poporului român. Stabilirea locului în istorie, a originii și continuității în bazinul carpato-dunărean ale poporului român, constituie fundamentul oricărei activități ideologice, teoretice și politico-educative.“

NICOLAE CEAUȘESCU

RĂSPUNSURI LA ÎNTREBĂRI

„VIDUL DE LOCUIRE“ — O TEORIE ANACRONICĂ ȘI TENDENȚIOASĂ

Conf. univ. dr. MIRCEA MUȘAT

Teoria pseudoștiințifică a abandonării Daciei de către întreaga ei populație în primul mileniu al erei noastre, găsește prozeliți în rîndul unor așa-ziși istorici, certați cu adevărurile acestei științe. Care sînt, pe scurt, argumentele continuității neîntrerupte a românilor în vatra veche a Daciei, fundamentate pe un ansamblu de dovezi istorice relevate de cercetările științifice pînă la zi?

Teoria pseudoștiințifică a abandonării de către români a patriei străbune și apoi a reîntoarcerii lor pe meleagurile natale este — istoricește — relativ nouă. Cu excepția cronicarului ungur Szamosközy, care, în veacul XVII, după Unirea înfăptuită de Mihai Viteazul, a afirmat că Dacia ar fi fost golită de locuitori, pînă către sfîrșitul sec. XVIII, continuitatea neîntreruptă a românilor în vatra strămoșească nu a fost contestată de nimeni. Cărui fapt s-a datorat această încercare făcută în veacul XVIII de a mistifica originea și vechimea românilor?

Sub impulsul mărețului act al Unirii înfăptuite în anul 1600, veacurile XVII și XVIII au marcat o creștere pregnantă a conștiinței unității de neam și, implicit, a celei politice, la români[1]. Ideea combaterii continuității neîntrerupte a românilor în vatra lor strămoșească s-a ivit, așadar, din considerentele politice ale stăpînilor de atunci ai Transilvaniei, care se temeau că românii vor revendica în mod legitim drepturile lor naționale, răpite dealtfel de secole, ca și cele sociale.

Se consideră că cel care a lansat asemenea teorii este Franz Joseph Sulzer, originar din Elveția, căpitan în armata habsburgică. În Istoria Daciei Transalpine, **tipărită la Viena în 1781-1782, el a susținut că poporul român s-ar fi format în Peninsula Balcanică, de unde ar fi trecut Dunărea în sec. XII-XIII. Contemporan cu Sulzer, Johann Engel (1770-1814), funcționar la Cancelaria**

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1975, 5,9/1976, 11-12/1978.

aulică transilvană din Viena, a susținut și el că venirea românilor pe actualul teritoriu s-ar fi produs în sec. IX.

„Teoria" și-a găsit urmași în secolul trecut, între care geograful german Robert Rösler, care, în lucrarea Studii românești. Cercetări asupra istoriei vechi a românilor, publicată la Leipzig în 1871, a reluat, pe criterii la fel de nefondate și neargumentate științific tezele lui Sulzer.

Documente istorice de diferite categorii, cronici, inscripții epigrafice, rezultatele cercetării arheologice, realitatea însăși, demonstrează convingător inconsistența istorică a acestei „teorii" care, așa cum aprecia istoricul american John Matley „nu poate fi acceptată nici măcar ca ipoteză". Același autor american afirmă: „dacă n-ar exista pretenții expansioniste, cu aparență de justificare istorică, este puțin probabil că o asemenea teorie ar fi fost vreodată născocită". Dealtfel, pentru lipsa de credit pe care teoria lui Rösler a stirnit-o peste hotare este semnificativ și faptul că marile lexicoane, inclusiv cele germane, nu o reține, după cum nu menționează nici pe autorul lor. O readucere în discuție a acestor mistificări cu pretenții științifice ar putea părea inutilă. Atît pentru că nu avem să demonstrăm nimănui continuitatea sau vechimea noastră în spațiul românesc, fiind suficient faptul că sîntem aici, unde am fost dintotdeauna, cît și deoarece discuția în jurul pretinsei probleme a fost închisă de mult prin atotcuprinzătoarele și temeinicele studii publicate de o seamă de mari istorici români, începînd cu B.P. Hasdeu, A.D. Xenopol, N. Iorga, V. Pârvan, D. Onciul, ș.a., precum și de mari savanți de peste hotare. Dacă, totuși ne oprim asupra ei o facem pentru că „teoria" imigraționistă, în varianta ei neorösleriană, mai apare cînd și cînd, izvorîtă din calculele politice ale unor istorici care ignoră adevărul obiectiv sau pur și simplu ale unor pseudoistorici. Ea este folosită, în special, de către o serie de autori din Occident, inclusiv membri ai emigrației ungare în scopuri care nu au nimic comun nici cu istoria și nici măcar cu controversele sau polemicile în jurul adevărului istoric.

Cele mai alese calități

Confruntările daco-romane din anul 101-102 și 105-106 au constituit principalul eveniment militar al Europei, la începutul sec. II e.n. După cum se știe, cu toată dîrza împotrivire a dacilor, marea confruntare a luat sfîrșit cu victoria Imperiului roman și transformarea unei părți a Daciei în provincie romană. Statul dac a fost desființat, centrul său politic și religios împreună cu salba de cetăți ce protejau Sarmizegetusa Regia — distruse. Dar victoria Imperiului roman nu a dus și nu ar fi putut duce la totala exterminare a populației geto-dacice, după cum civilizația și cultura geto-dacilor — ca e se afirmase printre cele mai evoluate din Europa acelei vremi — nu au putut fi anihilate. „Un popor de dimensiunile celui dac — remarca ilustrul geograf Simion Mehedinți —, răspîndit pe o arie geografică atît de întinsă și ocrotită de un relief atît de variat (atît din punct de vedere orografic, cît și din punctul de vedere al hainei vegetale) nu putea fi desființat. Concepția aceasta catastrofală e în contrazicere cu tot ce cunoaștem din istoria altor popoare".

Desigur, cucerirea romană s-a repercutat negativ în multe domenii ale vieții autohtonilor; totuși, chiar și în aceste condiții, populația geto-dacă majoritară pe teritoriul noii provincii — a reușit un timp să-și conserve trăsăturile etnice distincte, limba, obiceiurile, îndeletnicirile, practicile religioase. „Ființa neamului dac — releva A.D. Xenopol — nu pieri în întregime; fu retezată numai coroana copăcului; trunchiul rămase plin de vigoare, pe care elementul roman s-a altoit, punînd temelia acelui popor care azi poartă pe corp și energia dacică și înclinarea spre civilizația moștenită de la romani".

Numeroasele așezări dacice identificate pe teritoriul fostei provincii Dacia, ceramica de factură dacică, întreaga toponimie și hidronimie — preluată de la cine, dacă nu de la geto-dacii rămași să conviețuiască cu romanii? — constituie tot atîtea argumente fundamentale ale continuității geto-dacice, infirmînd aserțiunea exterminării totale a geto-dacilor, vehiculată odinioară, ca și azi, de o seamă de „autori" străini.

Instaurarea stăpînirii romane a avut, pe lîngă efectele negative ce au vizat, în primul rînd, exprimarea liberă a civilizației geto-dacice, și unele urmări pozitive, materializate în introducerea unor noi valori în domeniul material și spiritual. Totodată, influența latinității s-a exercitat cu destulă intensitate și asupra teritoriilor dacilor liberi, practic asupra întregului spațiu carpato-danubiano-pontic, determinînd procesul complex de contopire organică a celor două culturi și civilizații din împletirea cărora s-a născut poporul român, mult mai viguros, moștenitor al celor mai alese calități: vitejia și aspirația spre libertate ale dacilor, mîndria romanilor.

Criza internă a Imperiului roman, primejdiile ivite la frontiere au determinat pe împăratul Aurelian să adopte în anul 275 cunoscuta decizie de mutare a frontierelor imperiului pe Dunăre, folosind potențialul administrativ și militar din Dacia, pentru redresarea celor două provincii Moesia; împreună cu armata și administrația, păturile avute s-au pus la adăpostul noii granițe. Dar majoritatea populației — legată indestructibil de pămîntul pe care trăia și muncea, unde își avea așezările și modestul avut, unde se știa și se simțea în siguranță, indiferent de orice întîmplare — a rămas să înfrunte, în propria vatră de locuire, binele și răul ce avea să i le rezerve viitorul. Dealtfel, marea masă a populației nu avea nici un interes să-i urmeze pe foștii opresori și să-și continue astfel o viață aservită, ci a dorit, în modul cel mai firesc, să reintre în stăpînirea pămîntului și a bunurilor pe care le crease și care pînă atunci, aparținuseră celor bogați. Oricît

de răvășit ar fi fost de pustiirile năvălitorilor, acest pămînt constituia pentru aceast populație pămîntul natal, singura patrie.

În 1787, marele istoric englez Edward Gibbon, specialist în istoria Imperiului roman[1] susținea că după retragerea aureliană *„a rămas în vechea țară o parte însemnată din locuitorii ei, care mai mare groază aveau de emigrare decît de stăpînitorul got"*.

Analizînd în spirit științific momentul părăsirii provinciei Dacia, Julius Jung, profesor la Universitatea germană din Praga, ajungea, încă acum o sută de ani, la concluzia că Dacia nu putea fi părăsită, în nici un caz, de o populație atît de numeroasă. După părerea sa, daco-romanii au rămas în număr covîrșitor în Dacia. Dar încă mai devreme, în sec. XVII și XVIII, cărturarii umaniști și iluminiști exprimaseră serioase îndoieli în privința unei „goliri" de populație a Daciei. Chiar dacă în acea perioadă nu aveau nici vastitatea de informații istorice și arheologice privind continuitatea de locuire în vatra Daciei, de care dispunem în prezent, logica faptelor îi îndemna către această concluzie. Istvan Losontzy, de pildă, autor al multor manuale școlare destinate elevilor din Ungaria, conchidea, într-una din cărțile sale publicate la Bratislava, în 1771, că „Împăratul Aurelian a mutat de acolo [din Dacia] pe vitejii romani în Moesia. Cei care *rămaseseră mai departe acolo* [s.m. — *M.M.*], cu timpul... au devenit valahi, care își spun însă și astăzi romani". La rîndul său, Stephanus Kaprinai, „iezuit, doctor al Sfintei teologii și istoric al Ungariei" — cum îi plăcea să semneze — remarca, în 1767, într-o biografie consacrată lui Matei Corvin că „românii (care în mod cert sînt locuitori ai părților Daciei mai vechi decît ungurii și sașii)" au preluat diversele denumiri de localități „de la daci, pe care i-au continuat".

Legați de pămîntul pe care s-au născut

Simbioza etnică și lingvistică daco-romană a continuat să se desfășoare, fără întrerupere, și după retragerea aureliană, timp de aproape o jumătate de mileniu, în întregul spațiu carpato-danubiano-pontic. Poporul român și-a apărat cu tenacitate aici, pe vatra sa permanentă de locuire, existența și libertatea în fața tuturor valurilor migratoare, și mai ales și-a prezervat, în pofida tuturor năvălirilor, propria civilizație, urcînd, încet, dar continuu spre trepte tot mai evoluate de organizare socială, politică și militară, până la afirmarea lui independentă pe harta continentului european. Izvoarele istoriei confirmă că etnogeneza românilor nu constituie nici o „enigmă", și nici un „miracol", cum s-a afirmat adesea în mod tendențios de unii istorici, ci s-a integrat în procesul normal al formării popoarelor romanice. Și la români — asemenea ca și la francezi, spanioli, portughezi, italieni — a existat un substrat (daco-geții la români, galii la francezi, iberii la spanioli și portughezi, etruscii și neamurile italice la italieni) un element colonizator — romanii (care au dat limba) și un adaos provenit de la populațiile migratoare — germanic în apusul Europei, slav la români. La români, ca și la celelalte popoare de limbă romanică, accentul cade pe primele două elemente, cel autohton (preponderent) și cel colonizator, elementul al treilea (alogen) avînd un caracter cu totul secundar.

O caracteristică a populației rămase pe loc o constituie unitatea ei de cultură. Pe întreg teritoriul Daciei, în secolul IV se evidențiază elementele uneia și aceleiași culturi autohtone, daco-romane, cunoscută sub numele de Sîntana de Mureș, după numele localității unde a fost evidențiată întîia oară. De-a lungul întregului secol IV se poate constata o necontenită omogenizare a acestei culturi autohtone — a cărei structură devine și mai consistentă în secolele următoare, cînd se diferențiază trei mari complexe culturale (Bratei în Transilvania, Cîndești în Muntenia și Oltenia, Costișa-Botoșana în Moldova).

Tradițiile comune se evidențiază pretutindeni, proporția lor variind în funcție de contactele cu Imperiul roman, care, în noua sa haină bizantină, și-a accentuat prezența, în această perioadă la Dunărea de Jos. Săpăturile arheologice de la Bratei, Morești, Cipău, Țaga, Porumbenii Mari (în Transilvania) Botoșana și Bodești (în Moldova), Tîrgșor și Budureasca (în Muntenia) oferă criterii sigure și suficiente pentru identificarea unei culturi materiale ce nu poate aparține decît localnicilor. Făuritorii ei se îndeletniceau în primul rînd cu agricultura și păstoritul, meșteșugurile (prelucrarea metalelor, a lemnului, olăritul și țesutul) ocupînd și ele un loc important — toate laolaltă prefigurînd îndeletnicirile țăranului român dintotdeauna, așa cum le-a surprins și Liviu Rebreanu în *Lauda țăranului român*, discursul de recepție în Academia română: „România cu Dacia de odinioară sînt congruente nu numai în privința configurației geografice dar și a configurației etnografice românești. Acest fapt sigur, această evidență bătătoare la ochi ar trebui să pună pe gînduri, dacă nu să-i dezarmeze, pe apostolii interesați ai discontinuității românești în propria noastră țară. Ce argument de continuitate poate fi mai plauzibil decît existența aceluiași popor, pe aceleași locuri, după două mii de ani? Inexplicabilă ar fi tocmai discontinuitatea. S-au văzut popoare mutîndu-se în altă țară, se cunosc popoare care au dispărut cu totul, dar un popor care să dispară și să se risipească pentru a reapărea, peste multe sute de ani, exact în locurile pe care le-a părăsit, ar fi o minune ce nu se poate întîmpla decît în anumite manuale istorice cu tîlc".

Legați de pămîntul pe care s-au născut, românii au găsit în acesta adăpostul cel mai sigur împotriva oricăror primejdii. „Românii, — remarca, în 1886, istoricul francez Abdolonyme Ubicini — au dăinuit refugiați în munți, la adăpost de șuvoiul invaziilor. Bar-

[1] Edward Gibbon, *Istoria declinului și a prăbușirii Imperiului roman*, Editura Minerva, 1976, traducere Dan Hurmuzescu.

barii îşi aveau calea lor bine trasată, etapele stabilite dinainte de la răsărit, la apus. Dacă, din întîmplare, se aventurau spre nord, se loveau de Carpaţi, ca de-o barieră de netrecut. Aceşti munţi erau, dealtfel, excelent plasaţi pentru acest rol defensiv, datorită unui sistem de posturi militare organizate de romani şi formînd o linie neîntreruptă de puncte fortificate, care se întindea de-a lungul cres ei, de la Porţile de Fier, pînă la izvoarele Nistrului şi Vistulei. Timpul n-a avut darul să ştirbească forţa, nici să slăbească speranţa daco-romanilor. Rămăsese aceeaşi rasă rezistentă, răbdătoare, întrucît se considera nemuritoare: «Românul nu piere», sună un dicton popular în toate regiunile României".

Procesul etnogenezei româneşti s-a desfăşurat neîntrerupt şi ascendent, în pofida gravelor perturbaţii şi distrugeri provocate de migratorii goţi, huni şi gepizi care s-au perindat prin vatra de locuire daco-romană. În acest răstimp, poporul român a reuşit să împiedice spargerea unităţii teritoriului de vieţuire daco-romană. Migratorii au stăpînit vremelnic, dar nu au reuşit să „gotizeze", să „hunizeze" sau să „gepidizeze" nici una din zonele în care şi-au instituit autoritatea. Dimpotrivă, aceasta este perioada în care s-a realizat, la scara întregului spaţiu carpato-danubiano-pontic, omogenizarea etnico-lingvistică şi culturală a pămînteni lor. Acest proces s-a dovedit ireversibil. Cînd, începînd de la mijlocul sec. VI, societatea autohtonă a avut de înfruntat şocul migraţiilor avară, bulgară şi slavă, ea a reuşit nu numai să-şi apere cu succes fiinţa, dar şi să asimileze, treptat, elementele alogene pătrunse şi stabilite pe teritoriul românesc.

Slavii, de exemplu, pe măsura intrării lor în aria romanităţii nord-dunărene şi a scurgerii timpului petrecut aici, au început să recepţioneze din ce în ce mai puternic influenţa autohtonilor pe toate planurile: în cultură, mod de trai, organizare socială, limbă şi spiritualitate. Asimilarea lor s-a datorat, înainte de toate, superiorităţii civilizaţiei daco-romane asupra celei specifice slavilor, apoi factorului demografic, faptului că în toate zonele unde s-au stabilit au găsit o populaţie autohtonă, compactă şi densă, în raport cu care au fost mereu în minoritate. Al treilea element îl constituie faptul că, la venirea lor (la mijl cul sec. VI), etnogeneza nord-dunăreană atinsese, în evoluţia ei, acel grad de stabilitate şi omogenitate capabil să-i asigure rezistenţa şi supravieţuirea.

Izvoare de primă mînă

Forma de organizare specifică românilor în veacurile ce au urmat retragerii aureliene a fost obştea sătească teritorială, de mai veche tradiţie dacică. Uniunile de obşti, „r manii populare" cum le-a denumit Nicolae Iorga, au cunoscut o dezvoltare ascendentă spre forme social-politice superioare, ce reflectau însăşi trăsăturile şi imperativele procesului de etnogeneză a pop rului român. Cercetările arheologice confirmă că într-o serie de castre şi aşezări din jurul acestora viaţa şi-a continuat firul neîntrerupt; chiar unele fortificaţii dacice (Odorheiul Secuiesc, Porumbenii Mici ş.a.) au fost folosite pentru protejarea populaţiei, în vremuri de cumpănă. Caracteristica generală au constituit-o însă aşezările deschise, oamenii folosind din plin adăposturile naturale pe care le oferea pămîntul patriei, apele, dealurile ş pădurile sale.

Organizarea apărării împotr va repetatelor atacuri date de invadator a constituit una dintre funcţiile esenţiale ale comunităţilor săteşti şi a uniunilor de obşti în întreaga perioadă a migraţiilor. Obligaţia de a participa la lupte a revenit tuturor membrilor obştii capabili să poarte armele, şi această obligaţie s-a menţinut în epocile următoare, pînă în plin ev mediu românesc, ca temelie a ridicării oastei celei mari.

Începînd cu sec. VII, izvoare de primă mînă, din surse diferite, scrise în limbi diferite, deseori neavînd nici o legătură unul cu altul, vorbesc nu numai despre prezenţa românilor în întreg spaţiul carpato-danubiano-pontic, dar şi despre organizarea lor statală de tip feudal. Relatînd evenimente petrecute în anul 587, cronicile bizantine menţionează, de pildă, că un oştean din unităţile generalului bizantin Commendiolus s-a adresat unui camarad al său „în limba ţării" cu cuvintele *„torna, torna, fratre"*.

Într-o variantă a lucrării *Geografia universală*, a marelui matematician, astronom şi geograf armean Anania Sirakaţi din sec. VII (autor ce a folosit pentru informare 15 surse diferite), se menţionează existenţa românilor „balak" (valah) în regiunea Carpaţilor şi a Dunării. Existenţa unei „ţări a românilor" în sec. IX este consemnată într-una din cele mai vechi cronici turceşti[1], *Oguzname*. Despre români şi „ţara românilor" citim şi în lucrarea istoricului turc Egulgazi Bahadîr Han, intitulată *Secera-i türk*, ca şi în *Geografia* armeană a lui Moise Obonean ţi, alcătuită între 855-902 şi care aminteşte, în nordul pămîntului stăpînit de bulgari, „o ţară căreia îi zic Balak", desigur o „ţară românească".

Fără îndoială, această „ţară a românilor" — a cărei existenţă era semnalată de autori situaţi la sute şi, uneori, mii de kilometri depărtare — nu se crease peste noapte, ci era consecinţa organizării de secole a românilor. Cercetările arheologice confirmă acest proces de cristal za e statală: astfel, pentru sec. VII, definitorie, după aprecierea arheologilor, este formaţiunea politică feudală autohtonă al cărei centru se afla la Udeşti, judeţul Suceava[2]. Pentru sec. VIII şi următoarele, cetatea de lemn şi pămînt de la Fundul Herţii[3], judeţul Botoşani, constituia, se pare, reşedinţa unei formaţiuni politice româneşti.

În evul mediu, evoluţia procesului de organizare politică de pe teritoriul Românici — proces ce are adînci rădăcini în trecutul îndepărtat — este, în general, concomitentă şi asemănătoare ca formă şi desfăşurare cu a celorlalte popoare din Europa Centrala şi

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 7/1982; 11/1977; 9/1978.

sud-estică. În perioada amintită (sec. VII-XI) cehii încearcă sub Samo (623-658) prima unificare a formațiunilor mai mici; primul cneaz al Moraviei Mari, pomenit în izvoare, este Mojimir (830-846); polonezii cunosc primele forme de organizare în a doua jumătate a sec. IX, urmate de statul lui Mieszko I (960-992); tot în această perioadă se încheagă statul sîrb, sub cneazul Vlastimir; bulgarii se constituie în stat în sec. IX, iar kievenii în secolul următor; ungurii, așezați între Tisa și Dunăre la sfîrșitul sec. IX și începutul sec. X, se constituie, ca stat feudal, abia la începutul sec. XI.

Apariția „țării românilor" în aceeași perioadă (menționată de izvoare turcești și armene) nu reprezintă, așadar, o excepție. Esențial rămîne faptul că ea se definește de la început ca „românească", iar locuitorii săi își revendică, cu mîndrie, apartenența la romanitate. „Urmașii geților — remarca istoricul maghiar András Huszti în 1791 — trăiesc și astăzi și locuiesc acolo unde au locuit părinții lor, vorbesc în limba în care glăsuiau mai demult părinții lor... Nici o națiune nu are limba atît de apropiată de acea veche limbă romană [latină] ca limba valahilor; ceea ce este un semn sigur și care nu poate înșela că ei sînt în Ardeal urmașii vechilor colonii romane... Numele acestui popor, în limba lui proprie, este «român»".

Țări, cnezate, voievodate

Dedesubtul politic al teoriei imigraționiste era de a demonstra că, la venirea în această parte a Europei, triburile ungare găsiseră un loc golit de populație și, ca atare, să le legitimeze dreptul asupra acestui pămînt în calitate de primi ocupanți. Or, în realitate, așa cum o dovedesc argumentele concret istorice (cronici, documente, descoperiri arheologice) lucrurile s-au petrecut altfel. Sub presiunea altor neamuri, triburile ungare, de origine fino-ugrică, și-au părăsit teritoriile de viețuire de pe cursul mijlociu al fluviului Volga și de pe Kama, ajungînd la începutul sec. IX în regiunea Lebedia sau Levedia, situată între Nipru și Don, unde au intrat sub dominația kaganatului chazar. Spre sfîrșitul aceluiași secol, împinse de pecenegi, ele s-au mișcat mai spre vest, pînă în ținutul Atelkuz (Etelköz), aflat în partea dreaptă a Nistrului. De aici, reunite într-o puternică uniune tribală, sub conducerea lui Arpad, fiul lui Almos, s-au îndreptat spre nord-vest și, străbătînd Carpații prin pasul Vereczke, au pătruns în anul 896 în Cîmpia panonică. Triburile ungare din acea vreme păstrau încă puternice trăsături ale orînduirii gentilice, iar ocupația lor principală îi definea drept crescători de vite seminomazi, practicînd și o agricultură primitivă. Sub înrîurirea realităților europene cu care au venit în contact, receptivi la civilizația existentă în Pannonia, ei au evoluat spre sedentarism și închegare statală sub Geza I (972-997) și mai cu seamă sub Ștefan I (997-1038), cînd au adoptat și creștinismul.

Cronicile redactate la puțină vreme după venirea ungurilor în aceste zone semnalează existența, pe teritoriul Transilvaniei, la finele sec. IX și începutul celui următor, a unor organisme statale românești de tipul voievodatelor (ducate) conduse de voievozi (duces). Comentînd pătrunderea ungurilor în Transilvania, notarul anonim (Anonymus) al regelui Bela arată, în *Gesta Hungarorum*, cum oștile maghiare au cucerit, mai întîi, în urma unor aprige lupte, teritoriul unui asemenea voievodat situat spre vest pînă la Tisa, la nord pînă dincolo de Satu Mare, spre est pînă la Piatra Craiului și Someș, la sud-est pînă la porțile Mezeșului, sud-Mureș (corespunzător, așadar, nord-vestului Transilvaniei) — voievodat condus de Menumorut (care, potrivit cronicii, ar fi fost sub suzeranitate bizantină).

O deplină corespondență între realitățile de teren și relatările lui Anonymus există și în cazul celui de-al doilea voievodat din centrul Transilvaniei, condus de un anume român *(quidam Blacus)* Gelu.

Un al treilea organism politic se afla situat în Banat, între Orșova și Mureș *(A fluvio Morus ungus ad castrum Urscia)*, conducătorul său fiind Glad. Tot în Banat, existau — cum aflăm din inscripția de pe unul din vasele tezaurului de la Sînnicolaul Mare (azi la Muzeul de istorie a artei din Viena) — alți doi conducători politici, jupanii Voila și Vataul; din păcate, nu putem încă preciza teritoriul asupra căruia acești conducători își exercitau autoritatea și eventualele raporturi cu Glad sau urmașul acestuia, Ahtum.

Pătrunderea ungurilor în Transilvania s-a făcut după unii autori în anul 896. Această ipoteză însă se exclude, căci la această dată ei se aflau în Atelkuz. După ce s-au stabilit în Pannonia, ungurii au făcut mai întîi dese incursiuni în apusul Europei, pînă spre mijlocul sec. X, cînd, fiind învinși pe rîul Lech în luptele cu germanii (anul 954), n-au mai îndrăznit să atace apusul.

Falsă este și afirmația din alte lucrări, potrivit căreia itinerarul triburilor ungare ar fi trecut prin Carpații Orientali și Transilvania. Pe aici, se spune în aceste lucrări, ei ar fi întîlnit o populație extrem de rară și numai de origine slavă. Caracterul neștiințific al acestei afirmații este evident. Izvoarele atestă că drumul triburilor ungare a trecut prin Carpații Pădurosi, dar cînd au început expansiunea spre Transilvania, *venind dinspre vest*, aici existau formațiunile politice românești amintite mai sus, la care se adăugau numeroase altele (Țara Bîrsei, Țara Făgărașului, Țara Amlașului, Țara Hațegului, Țara Maramureșului etc.) nemenționate de *Cronica notarului anonim*, deoarece, ungurii nu veniseră încă în contact cu ele.

Despre locuitorii formațiunilor politice menționate de Anonymus sau pomenite mai sus, istoricul francez A. de Gerando arăta, încă în urmă cu un secol, că „românii sînt în Transilvania cei mai vechi locuitori ai pămîntului. Ei locuiau țara și aveau un principat, cînd ungurii își întinseră stăpînirea peste munți în vechea Dacie". Cercetările arheologice au localizat cetățile Biharia, Satu Mare,

Zalău, Cuvin, Orșova, Pescari — centre ale lui Menumorut și Glad. La Dăbîca și Cluj-Mănăștur s-au descoperit două cetăți voievodale — centre ale voievodatului lui Gelu; Alba Iulia[1] s-a dovedit, de asemenea, a fi centrul unui important voievodat.

Dealtfel, multe alte cronici din sec. XII-XIV (Simon de Keza, Henric de Megeln, *Chronicon Monacense, Chronicon Posoniense, Legenda Sancti Gerhardi*[2]) atestă atît formațiunile politice enumerate mai sus, cît și populația românească de aici, cunoscută sub numele de *vlahi, blași, blaci, blachi, volohi, balak, walachen, olah.*

Concomitent cu procesul de dezvoltare a primelor voievodate românești, spațiul carpato-danubiano-pontic a fost marcat de ultimele migrații: pecenegii, uzii, cumanii. Fenomen de amploare, aceste migrații au survenit într-un moment în care relațiile sud-est europene erau înăsprite, în special de rivalitatea dintre Imperiul bizantin și statul bulgar. Cu toate acestea sînt menționate, în diferite documente, și atestate arheologic, acțiunile întreprinse de voievodatele și ducatele românești, pentru conservarea propriei identități. În această vreme, documentele menționează, sub diferite denumiri (Valahia, Vlahia Mare, Vlahia Mică, Vlahia de Sus), organizațiile politice ale românilor și la sud de Dunăre.

Pe teritoriul Dobrogei, inscripția de la Mircea Vodă din anul 943, evidențiază existența unor organisme politice conduse de jupanii Dimitrie și Gheorghe, cel dintîi purtînd lupte cu bizantinii. Același proces se desfășura și în spațiul românesc dintre Carpați și Dunăre ca și în spațiul Carpato-Nistrian.

În pofida infiltrării ungare, formațiunile statale românești sînt atestate, în sec. XI, și în Transilvania. Centrul unor asemenea formațiuni se găsea la Moldovenești (județul Cluj) și la Orlat (județul Sibiu). Existența românilor în arcul Carpaților este consemnată, de asemenea, și în *Podoaba istoriilor*, scrisă de persanul Gardizi între 1049 și 1053. În sfîrșit, secolul următor avea să consemneze apariția puternicului stat al vlahilor și bulgarilor, condus de frații Asănești[3], factor important al vieții politice în sud-estul continentului.

Descoperirile arheologice făcute pe teritoriul țării noastre — aproape 1 500 așezări, cetăți, sate și cimitire ale populației daco-romane și românești din sec. IV-XI — infirmă pe baze științifice orice acrobații ale unor așa-zișI istorici, care, certați cu adevărul și obiectivitatea, îi „plimbă" pe români, în toată această perioadă, prin Balcani, în urma turmelor de oi. Vidul invocat de ei — spre învrăjbirea popoarelor — este infirmat la tot pasul de existența unei societăți temeinic alcătuite de către oamenii pămîntului, poporul român care, asimilînd unele populații migratoare și-a organizat o viață economică, socială și politică proprie, luptînd vitejește de milenii pentru a-și apăra ființa, graiul și glia strămoșească, afirmîndu-se ca un factor de stabilitate, progres, cooperare, pace și civilizație în spațiul sud-estului european.

[1-3] *Magazin istoric*, nr. 9/1981; 4/1979; 1-2/1981.

CONCURSUL MAGAZIN ISTORIC

15 DIN 45

Seria a doua de întrebări

1) Insurecția română din august 1944 a scurtat considerabil durata celui de-al doilea război mondial, înscriindu-se, prin valoarea și efectele ei, între contribuțiile majore ale românilor la istoria europeană și universală. „Ieșirea României din război înseamnă prăbușirea Germaniei", scria la 28 august 1944 o publicație străină.

Numele ei ?

a) Pravda
b) Basler Zeitung
c) Armia Ludowa

2) La 6 februarie 1939, România a fost printre primele țări semnatare ale Pactului Briand-Kellogg, care prevedea renunțarea la război ca mijloc de reglementare a litigiilor internaționale și rezolvarea acestor litigii numai pe cale pașnică.

În ce capitală europeană a fost semnat acest pact la 27 august 1928?

a) Londra
b) Paris
c) Viena

3) Secretul cel mai bine păstrat din timpul celui de-al doilea război mondial a fost operația „Pește".

Ce desemna acest nume de cod?

a) cercetările privind punerea la punct a bombei atomice
b) debarcarea în Franța
c) transportul aurului englez în S.U.A.

4) În 1921, la Shanghai a avut loc, în secret, primul congres, de constituire al Partidului Comunist Chinez.

Între ce date?

a) 10-12 iulie
b) 15-18 iulie
c) 23-31 iulie

5) Regatul Abomey, din sudul actualei Republici Populare Benin, a fost unul dintre cele mai vechi și puternice state africane.

Din ce secol consemnează tradiția locală începuturile acestui stat?

a) sec. XIII
b) sec. XV
c) sec. XVI

OMUL ŞI MILITANTUL

GHEORGHE CRISTESCU

NICOLAE COPOIU

Mai 1971. La adunarea festivă din Capitală, consacrată aniversării semicentenarului Partidului Comunist Român, printre invitaţii în tribuna oficială se află şi un militant în vîrstă de 89 ani, cu o nelipsită eşarfă roşie la gît. „Cred — spune în cuvîntul său tovarăşul Nicolae Ceauşescu — că sînteţi de acord să salutăm prezenţa la adunarea noastră solemnă a celui care a fost primul secretar general al Partidului Comunist din România, tovarăşul Gheorghe Cristescu". Moment emoţionant: prin ovaţiile celor prezenţi în sală, partidul clasei muncitoare cinsteşte în mod sărbătoresc pe unul dintre militanţii săi de frunte.

Gheorghe Cristescu a trăit el însuşi atunci, după cum a mărturisit ulterior, bucuria supremă a vieţii sale — aceea de a vedea cu proprii ochi forţa partidului, marile lui înfăptuiri, aşa cum le-au visat primele generaţii de militanţi revoluţionari.

Doi ani mai tîrziu, la 3 decembrie 1973, cînd Gheorghe Cristescu s-a stins din viaţă, presa centrală a publicat un amplu necrolog semnat de C.C. al P.C.R. şi de Consiliul General al U.G.S.R. Necrologul evoca succint principalele momente din istoria partidului, în timpul cărora Gh. Cristescu a avut un rol proeminent.

Cine a fost Gheorghe Cristescu şi ce rol a ocupat el în istoria mişcării noastre muncitoreşti?

Gheorghe Cristescu face parte din pleiada militanţilor de frunte ai mişcării muncitoreşti din România primelor decenii ale veacului nostru. Fiu de ţăran din satul Copaciu, fostul judeţ Vlaşca, el a venit în Capitală pentru a învăţa meseria de tapiţer-plăpumar, pe care avea s-o practice toată viaţa. Ultima lui semnătură, din 11 octombrie 1973, aşternută pe un text-testament, dictat cu numai cîteva săptămîni înainte de a se stinge, precizează şi profesia, devenită, pe parcursul îndelungatei sale vieţi, un fel de renume: „Plăpumarul".

Ca tînăr meseriaş a intrat în organizaţiile de breaslă create prin legea meseriilor din 1902. Apariţia lui în organizaţiile muncitoreşti s-a produs oarecum pe neaşteptate. La al doilea congres-conferinţă al mişcării muncitoreşti, din 1907, a fost ales în Comitetul Central al Uniunii Socialiste din România, iar la Congresul din 1908 în Comisia Generală a Sindicatelor.

Bun organizator, dotat cu un deosebit talent oratoric, Cristescu s-a afirmat în anii 1907-1914, ca un conducător al sindicatelor, membru în acelaşi timp al conducerii Partidului Social-Democrat. Împreună cu Alecu Constantinescu, Dumitru Pop şi Constantin Popovici, au fost aleşi alternativ cîţiva ani în calitate de secretari ai Comisiei Generale a Sindicatelor din România.

În ajunul declanşării primului război mondial, la care România a participat cu dorinţa reîntregirii ţării, Gh. Cristescu a făcut parte din Comitetul Executiv al Partidului Social-Democrat din România, alături de Dumitru Marinescu, I.C. Frimu, Ecaterina Arbore, Cristian Racovski şi M.Gh. Bujor. Războiul i-a dispersat. Dumitru Marinescu a murit eroic pe frontul din Transilvania, Ecaterina Arbore, Cr. Racovski şi — pentru o vreme — M.Gh. Bujor au plecat în Rusia aflată sub iureşul evenimentelor revoluţionare, iar I.C. Frimu a murit în februarie 1919.

În 1919, cînd s-a întrunit primul Parlament al României unite, ales pe baza votului universal, Gh. Cristescu a fost ales deputat din partea Partidului Socialist.

După o absenţă de 20 ani, reprezentanţii clasei muncitoare se aflau din nou în rîndurile deputaţilor. Introducerea votului universal ar fi trimis în Parlament mult mai mulţi deputaţi socialişti dacă nu ar fi intervenit hotărîrea, greşită din perspectivă istorică, a abţinerii Partidului Socialist de la alageri. Prezenţa în înaltul for a deputaţilor socialişti, care luptau direct pentru înfăptuirea unor reforme social-politice şi economice radicale nu era pe placul reprezentanţilor celorlalte partide politice. De aceea, cînd Gheorghe Cristescu a fost întîmpinat cu ostilitate, preşedintele Adunării Deputaţilor, Nicolae Iorga, a fixat, cu o extraordinară precizie, într-o frază lapidară, locul lui Gheorghe Cristescu şi al partidului pe care îl reprezenta în istoria ţării în acel moment. Dîndu-i cuvîntul, marele istoric i-a invitat pe deputaţi să-l asculte în linişte *„pe omul care reprezintă un puternic curent în*

această țară". Prin aceasta N. Iorga recunoștea, în spiritul obiectivității, locul important pe care îl ocupa Partidul Socialist în viața social-politică a țării.

Dintre intervențiile lui la tribuna primului Parlament al României unite merită să fie reamintită declarația făcută în numele partidului, declarație care punea în evidență un fapt — remarcat abia în ultimii ani de istorici — acela că Partidul Socialist a militat de la început practic și consecvent pentru înfăptuirea Marii Uniri încheiată la 1 decembrie 1918 și a acționat pe scară națională pentru consolidarea ei: „Prin însăși constituția sa internă, partidul nostru s-a pus realmente pe baza acestei stări de fapt, intrînd în strînsă legătură cu organizațiile socialiste din provinciile alipite și înjghebînd împreună un singur partid unitar, al întregii clase muncitoare... din România nouă, primul partid politic al întregii Românii".

În 1919, primul an după făurirea statului unitar român, în mișcarea muncitorească, ea însăși întărită prin procesul unificării tuturor organizațiilor din România reîntregită, Gheorghe Cristescu a fost printre puținii lideri rămași pe baricadele luptei revoluționare a partidului. Alături de ei s-au ridicat noi militanți, care în anii furtunoși 1918-1921 au pregătit politic, ideologic și organizatoric marele congres din mai 1921[1], care va marca, odată cu unificarea partidului la scara României unite, transformarea Partidului Socialist din România în partid comunist. Gh. Cristescu are meritul de a fi înțeles necesitatea acestui proces istoric și de a fi luptat pentru înfăptuirea lui de pe pozițiile cele mai înaintate ale clasei muncitoare, ale poporului român.

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1976, 5/1981.

Gheorghe Cristescu (dreapta), împreună cu Gheorghi Dimitrov și Liuba Dimitrova, la Sofia, în 1914

Numele lui Gh. Cristescu este indisolubil legat de istoricul Congres din mai 1921. Arestat la 12 mai 1921, împreună cu ceilalți delegați la congres și dus pe băncile acuzaților în înscenarea judiciară care a urmat, Gheorghe Cristescu a dovedit în timpul acesteia marea sa forță revoluționară, patriotismul său fierbinte.

Întrucît acuzatorii pretindeau că militanții partidului comunist, mai ales după afilierea la Internaționala Comunistă, ar fi fost rupți de poporul român și de interesele sale, Gheorghe Cristescu a dejucat magistral această înscenare, creînd o scenă de neuitat în analele mișcării muncitorești din țara noastră. El a citat, ca martor, pe tatăl său, țăran în vîrstă, care a intrat în sala tribunalului cu pieptul împodobit de decorațiile primite în timpul războiului din 1877-1878.

Pentru prestigiul și influența pe care Gh. Cristescu le avea în rîndul maselor muncitoare este semnificativ și următorul fragment din ordonanța definitivă a Curții Marțiale, reprodus într-un articol publicat de ziarul *Socialismul*, din 3 februarie 1922, cu titlul *Pentru istorie:*

(Continuare în p. 44)

1914
(10 august)

AL XIII-LEA CONGRES AL MIŞCĂRII

(Congresul extraordinar al Partidului Social-

DELEGAŢI PARTICIPANŢI

La lucrările congresului au participat 54 delegaţi, reprezentînd Comitetul Executiv al partidului (3), Comisia Generală a Sindicatelor din România (3), redacţiile ziarului *România muncitoare* (1) şi revistei teoretice *Viitorul social* (1), Comitetul Central al Mişcării Tineretului Muncitoresc (1), Cercul feminin socialist (2), precum şi secţiunile locale ale partidului şi sindicatele muncitoreşti din: Alexandria — 1; Bacău — 1; Brăila — 3 (Secţiunea P.S.D.R. şi Uniunea lucrătorilor în transporturi —1, sindicatul muncitorilor portuari —1, sindicatul funcţionarilor comerciali — 1); Bucureşti — 19 (Secţiunea P.S.D.R. — 5, Uniunea lucrătorilor în fier şi metal —1, sindicatul cizmarilor — 3, sindicatul croitorilor —2, sindicatul lucrătorilor în fier şi metal — 2, sindicatul tipografilor —1, sindicatul tapiţerilor — 1, sindicatul tîmplarilor — 1, sindicatul funcţionarilor comerciali —1, sindicatul călcătorilor — 1, sindicatul mixt — 1); Buzău — 1 (sindicatul mixt); Cernavodă — 2; Cîmpina — 1; Constanţa — 2 (Secţiunea P.S.D.R. — 1, sindicatul lucrătorilor în fier şi metal — 1); Craiova — 1 (sindicatul mixt); Focşani — 1 (Secţiunea P.S.D.R. şi sindicatul mixt); Galaţi — 2; Piteşti — 1 (sindicatul mixt); Ploieşti — 5 (Secţiunea P.S.D.R. — 2, sindicatul tîmplarilor — 1, sindicatul brutarilor — 1, sindicatul mixt — 1); Tişiţa — 1; Turcoaia — 1; Turnu Severin — 1 (Secţiunea P.S.D.R., sindicatele croitorilor şi cizmarilor); invitaţi —2.

Pe baza stenogramei congresului şi a altor documente au fost identificaţi toţi participanţii la lucrări:

Comitetul Executiv al P.S.D. din România: **Al. Constantinescu, Gh. Cristescu, dr. Ecaterina Arbore.**

Comisia Generală a Sindicatelor din România: **C. Popovici, D. Pop, Gh. Oprescu.**

Redacţia ziarului *România muncitoare:* **T. Iordăchescu.**

Redacţia revistei *Viitorul social:* **dr. Ottoi Călin.**

Comitetul Central al Mişcării Tineretului Muncitoresc: **C. Angelescu.**

Au fost identificate fotografiile următorilor 30 participanţi la congres:

Crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, în 1893, a deschis era organizării politice a clasei muncitoare la scară națională, a afirmat cu putere rolul clasei muncitoare ca forța socială cea mai progresistă în dezvoltarea națiunii noastre pe calea progresului și civilizației.

NICOLAE CEAUȘESCU

MUNCITOREȘTI DIN ROMÂNIA

Democrat din România și al mișcării sindicale)

LA CONGRES

Cercul feminin socialist: **Rozalia Frimu, Constanța Niculescu.**

ALEXANDRIA: **I. Ștefănescu.**

BACĂU: **M. Ornstein.**

BRĂILA: **C. Mănescu, Ștoica Mihalcea, A. Bleicher.**

BUCUREȘTI: **I.C. Frimu, dr. Cr. Racovski, I. Sion, Al. Pătrușescu, C. Gheorghian, D. Grofu, Gh. M. Petrescu, M. Bălineanu, Spiridon Calu, P. Rădulescu, Ana Comănescu, Valerian Prescurea, G. Teodorescu, Gh. Ene Filipescu, I. Mihăilescu, I. Șerbănescu, C. Stoicescu, Gh. M. Vasilescu, Șt. Șoșu.**

BUZĂU: **N. Boiangiu.**

CERNAVODĂ: **G. Anghelache, P. Moraru.**

CÎMPINA: **Paul Marc.**

CONSTANȚA: **N.I. Ghețu, Ioniță Giurgiu.**

CRAIOVA: **Șt. Stănescu.**

FOCȘANI: **Iacob Kleinstein.**

GALAȚI: **Gh. Mușetescu, N. Ionescu.**

PITEȘTI: **R.D. Vochin.**

PLOIEȘTI: **C. Ionescu, I. Marinescu, Al. Spirescu, Ghiță Marinescu, L. Morgenstern.**

TIȘIȚA: **P. Georgescu.**

TURCOAIA: **P. Marinachi.**

TURNU SEVERIN: **Iancu Iliescu.**

Invitați: **C. Dobrogeanu Gherea, L. Gheller.**

Ordinea de zi a congresului

1. Socialismul român, războiul european și neutralitatea (raportor: **dr. Ecaterina Arbore**).
2. Războiul și lipsa de lucru (raportor: **C. Popovici**).

Conducerea lucrărilor congresului

Președinte de onoare: **C. Dobrogeanu-Gherea.**

Președinte: **Al. Constantinescu.**

Secretari: **C. Mănescu, Paul Marc, I. Sion.**

Organe de lucru

Comisia de redactare a rezoluțiilor: **dr. Cr. Racovski, dr. Ecaterina Arbore, C. Popovici, I. Sion.**

dr. Cr. Racovski	*C. Popovici*	*D. Pop*	*dr. Ottoi Călin*	*I. Sion*
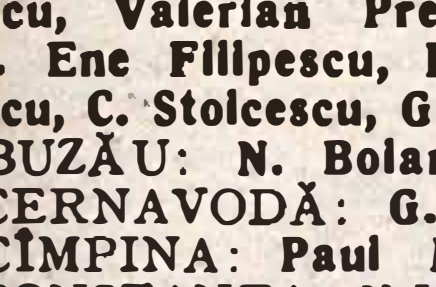	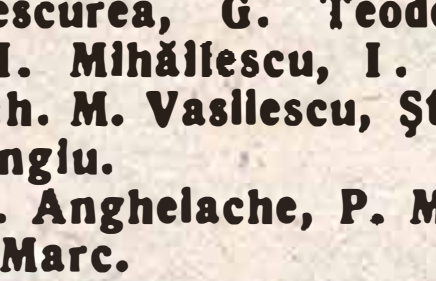		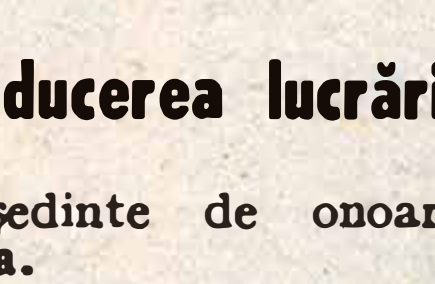	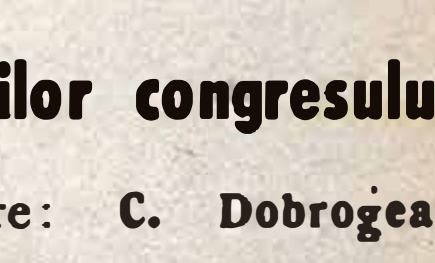
N.I. Ghețu	*Al. Pătrușescu*	*D. Grofu*	*Gh. M. Petrescu*	*M. Bălineanu*
	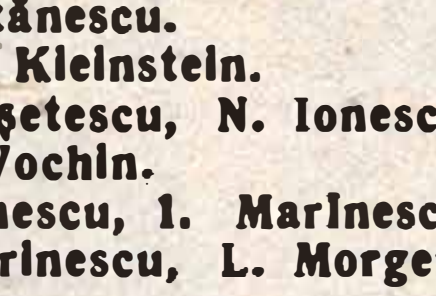	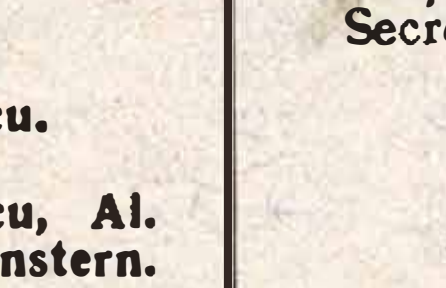	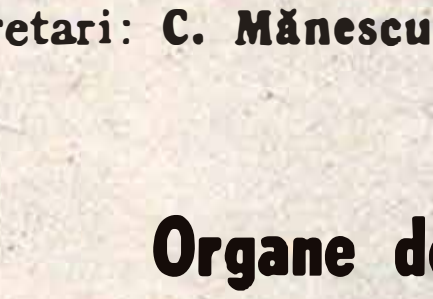	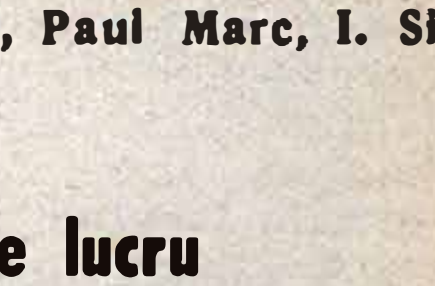
Ana Comănescu	*Gh. Ene Filipescu*	*Stoica Mihalcea*	*N. Boiangiu*	*Paul Marc*
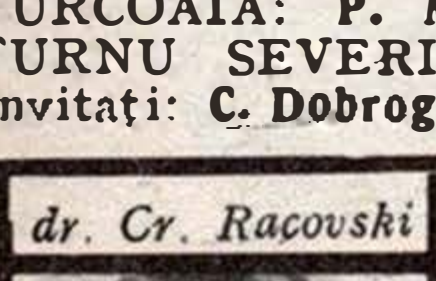		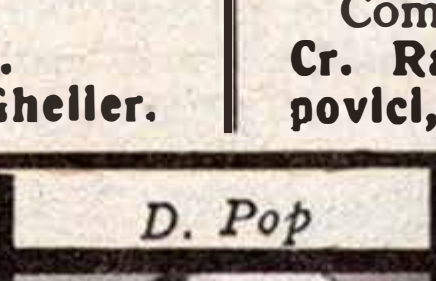	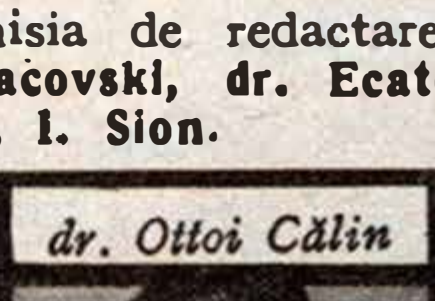	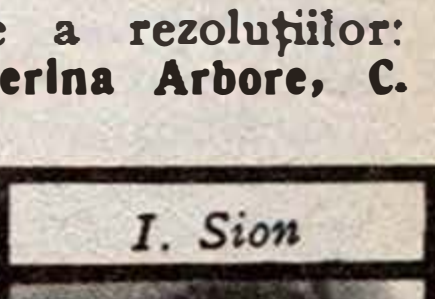

MARELE ŞI MODESTUL GIUSEPPE GARIBALDI

Prof. PAOLO ALATRI

Cu ocazia aniversării centenarului revoluţiei garibaldiene din Italia, au avut loc şi în România o serie de manifestări, în cadrul cărora a fost subliniat aportul lui Giuseppe Garibaldi la opera de unificare a Italiei. În paginile ce urmează, prezentăm cititorilor noştri, într-o formă prescurtată, o imagine a lui Garibaldi în viziunea lui Paolo Alatri, profesor de istorie modernă la Universitatea din Perugia, care a luat parte şi la o masă rotundă organizată de Institutul italian de cultură din Bucureşti. Distinsul istoric italian este specialist în problemele Risorgimentoului, ale originilor fascismului, istoriei mişcării antifasciste şi iluminismului francez, domenii în care a publicat o serie de lucrări atît în Italia cît şi în străinătate. Prof. Paolo Alatri este şi preşedinte al Asociaţiei istoricilor italiei secolului XVIII.

Se poate spune că „marele" Garibaldi s-a născut odată cu Republica Romană, din 1849. È drept, devenise cunoscut datorită acţiunilor sale din America de Sud; în Italia însă nu participase decît la tentativa insurecţională din Genova, din 1834 (motiv pentru care se expatriase, fiind condamnat la moarte în lipsă). El luase parte la cîteva campanii din primul război de independenţă (1848), fără a-şi putea demonstra atunci calităţile militare. Scăpase, ca prin minune, împreună cu puţinii săi tovarăşi, din încercuirea austriacilor, ceea ce făcuse pe unul dintre generalii lor să exclame: „piemontezii au un mare soldat şi nu îşi dau seama".

Personalitatea lui Garibaldi s-a afirmat pe deplin la Roma, unde el a ajuns la 12 decembrie 1848, şi unde, după ce au început lucrările Adunării constituante, a impus proclamarea republicii. În slujba acesteia, Garibaldi şi-a pus spada, entuziasmul şi geniul său militar.

Dar cum s-a ajuns la proclamarea republicii?

Nu poţi ajunge nimic, dacă...

De zeci de ani, în ţinuturile supuse puterii Bisericii, mocnea o stare de profundă nemulţumire. Înaltul cler şi aristocraţia, deţinînd toate drepturile, constituiau o castă închisă. Unul dintre cele mai mari rele existente în Italia era corupţia din administraţie. Ni s-au păstrat numeroase mărturii. Într-o carte despre Statul papal, publicată la Paris, în 1847, un scriitor francez constata: „La Roma nu poţi ajunge nimic, nu poţi obţine nici onoruri, nici avere, nici funcţii, dacă nu aparţii ierarhiei ecleziastice". Francesco Liverani, fost secretar al papei, dezgustat de corupţia de la Roma, a publicat mai multe cărţi în care a dezvăluit aceste plăgi, afirmînd: „toţi cei din jurul Sfîntului Scaun încalcă, după cum le place, sfintele legi, avînd deplina şi funesta siguranţă că nu li se poate întîmpla nimic"; el a relatat o serie de întîmplări scandaloase petrecute în restrînsul cerc de familii care dominau viaţa publică şi afacerile în Statul papal. Şi Marco Minghetti a înfierat, în *Amintirile mele*, ineficienţa şi corupţia guvernului şi ale cla-

sei conducătoare, descriind ceea ce devenise pe atunci la Roma o practică curentă: dacă vreun fiu de cardinal se căsătorea şi, la rîndul său, căpăta un fiu, cardinalul bunic, în semn de bunăvoinţă, îl făcea pe nepoţel, încă de la naştere, funcţionar al statului şi astfel familia începea să primească imediat leafa corespunzătoare; murea cumva copilul? (procentul mortalităţii infantile fiind ridicat) părinţii puneau acelaşi nume ca al răposatului celui de-al doilea născut, continuînd astfel să-i încaseze „drepturile".

Un caz dintre cele mai tipice ce relevă complicitatea dintre înalta ierarhie papală şi aristocraţie este acela al fraţilor Antonelli. Cardinalul Giacomo Antonelli era un bărbat urît, distant, viclean şi inteligent; a trăit 27 ani la Vatican, avînd cea mai înaltă funcţie după aceea a papei; în ciuda unei vieţi aparent retrase, despre el s-au povestit anecdote şi istorioare picante. Într-adevăr, moartea sa a iscat un lanţ de certuri între moştenitorii legitimi şi cei naturali, care îşi reclamau partea ce li se cuvenea din imensul patrimoniu lăsat. Acest reprezentant al tendinţelor reacţionare din Roma avea un frate, Philippo Antonelli. În timpul restauraţiei care a urmat căderii Republicii Romane, respectiv atunci cînd au fost reintroduse din plin metodele la modă înainte de revoluţie, el a devenit guvernator al Băncii romane, creat de Pius IX. De la această bancă luau bani mai marii ierarhiei clericale şi ai aristocraţiei; tot instituţia respectivă a fost iniţiatoarea unor manevre speculative datorită cărora apăreau peste noapte averi imense, bogăţii fără margini, în timp ce, ca urmare a aceloraşi operaţii bancare, chiriile caselor urcau vertiginos, iar veniturile ţăranilor scădeau în aceeaşi proporţie.

Între 1815 şi 1846, nemulţumirea, nu numai a straturilor populare dar şi a burgheziei mici şi mijlocii, izbucnise sub diferite forme: de la conspiraţii de grup şi mici rebeliuni locale pînă la mişcările revoluţionare din 1830-1831, la care se adăuga ploaia de petiţii, manifeste, memorii, deseori semnate de un mare număr de persoane, care, periodic, erau trimis guvernului.

Aceasta era situaţia care, pe de-o parte, l-a constrîns pe Pius IX să adopte cîteva reforme, de fapt timide şi limitate, iar pe de alta, a decis populaţia să acţioneze mai energic. În cele din urmă, speriat de uciderea unuia dintre cardinalii săi, Pius IX, sfătuit de cardinalul Antonelli, a fugit la Gaeta, adăpostindu-se în braţele regelui Ferdinand de Bourbon.

O şedinţă de 14 ore

Din toate colţurile Statului papal au sosit la Roma cereri pentru convocarea unei Adunări constituante. În ciuda ameninţărilor pe care papa Pius IX le profera de la Gaeta, pentru ca oamenii să se abţină de la vot, plebiscitul, ţinut la 21 ianuarie 1849, a înregistrat un mare procentaj de alegători. Aristocraţia, care pînă atunci fusese predominantă în cele două Camere existente, a obţinut numai o şeptime din locuri; grosul Adunării constituante era format din burghezi — proprietari de pămînt, comercianţi şi mici industriaşi. A fost ales şi un prelat democratic şi republican, monseniorul Muzzarelli.

O problemă importantă este aceea a aşa-zişilor „străini"; publicistica şi istoriografia reacţionară şi pontificală au susţinut întotdeauna teza că Republica Romană ar fi fost opera unei minorităţi de „străini", veniţi la Roma ca să-şi impună voinţa lor sectară. Or, dincolo de faptul că erau consideraţi astfel cei din Neapole, Sicilia, Florenţa, Livorno, Milano, Veneţia, Genova, adică italieni care, nefiind supuşi ai Statului papal, erau pentru Pius IX şi pentru consilierii săi într-adevăr „străini", ei erau, la deschiderea adunării, foarte puţini. În momentul în care a fost proclamată republica, aceşti „străini" nu ajunseseră

1807

4 iulie. În oraşul Nisa, aparţinînd, din 1814, Piemontului, se naşte, într-o familie de pescari şi comercianţi, Giuseppe Garibaldi (în urma războiului dintre Austria pe de o parte, Piemont şi Franţa, pe de alta, în 1860, Nisa şi Savoia vor fi incorporate Franţei).

Garibaldi în costum gaucho, în amintirea anilor petrecuţi în America de Sud

1814

După prăbuşirea imperiului napoleonean, statele din peninsula italică, nouă la număr (regatul Sardiniei sau Piemontul, ducatele Modena, Parma, Lucca şi Toscana, Statul papal, regatul celor două Sicilii — care îngloba Neapole şi Sicilia — republica San Marino şi principatul Monaco), sînt restaurate sub dominaţie austriacă. Lombardia şi Veneţia sînt anexate de Austria.

1830–1831

Mişcări revoluţionare în Parma, Toscana, Modena şi Statul papal, reprimate de armata austriacă.

1832

Garibaldi primeşte gradul de căpitan în marina comercială, după ce, timp de peste zece ani, navigase pe diverse nave în Mediterana şi Marea Neagră.

1833

Influenţat de ideile gînditorului socialist francez contele de Saint-Simon şi de cele ale patriotului italian Giuseppe Mazzini, Garibaldi aderă la Organizaţia revoluţionară „Tînăra Italie", înfiinţată de Mazzini în 1831.

1834

Participă la o mişcare republicană îndreptată contra regelui Piemontului, Carol Albert (1831-1849). Complotiştii sînt descoperiţi; Garibaldi scapă fugind în Franţa şi de acolo în America de Sud. Este condamnat la moarte în contumacie de către un tribunal genovez.

Repere biografice

1836 - 1848

Ani petrecuți ca exilat în America de Sud. La început luptă în serviciul Republicii Rio Grande do Sul, care încerca să se desprindă din Imperiul brazilian, apoi se alătură Uruguayului, participînd la războiul de eliberare dus de acesta împotriva dictatorului Argentinei, Juan Manuel de Rosas. Victoriile legiunii italiene „cămășile roșii", înființată de Garibaldi în 1843, îndeosebi cea obținută în bătălia de la Sant' Antonio (1846), îl duc faima în toată Europa. Italia oferindu-i în dar o sabie confecționată cu bani strînși prin liste de subscripții. Din această perioadă datează legătura lui cu Anna Maria Ribeiro da Silva (Anita), o femeie curajoasă, care i-a fost nu numai soție (din 1842) ci și tovarăș de arme. În amintirea acestor ani, a purtat pînă la sfîrșitul vieții costumul unui gaucho din pampas.

1848

22 martie. **Piemontul declară războiul Austriei.**

Aprilie. Însoțit de 60 membri ai „cămășilor roșii", Garibaldi se reîntoarce în Italia ca să lupte alături de compatrioții săi împotriva austriacilor. Se oferă să-și pună sabia, mai întîi, în slujba papei Pius IX, apoi, în ciuda convingerilor sale republicane, în cea a regelui Carol Albert. Deoarece episodul din 1834 nu fusese uitat, amîndoi îl refuză.

24 iulie. Piemontezii sînt înfrînți de austriaci în bătălia de la Custozza.

9 august. În urma armistițiului lui Salasco (generalul care a condus negocierile), austriacii își întăresc drepturile asupra Lombardiei.

26 august. Garibaldi, în fruntea a 3 000 partizani, continuă luptele împotriva austriacilor. Este învins la Morazzone și silit să se retragă dincolo de frontiera elvețiană.

25 noiembrie. **Alarmat de agitația radicalilor din Statul papal, Pius IX fuge din Roma la Gaeta, unde se pune sub pro-**

Copiii din Palermo întîmpină pe eliberator

încă la Roma. Mazzini[1] ca și mulți alții au sosit acolo aproape o lună după proclamarea ei și, ca o dovadă, există celebra telegramă prin care Mazzini a fost chemat: „Roma Republică. Veniți!"

La sfîrșitul unei ședințe care a durat 14 ore, în noaptea de 8 spre 9 februarie 1849, Adunarea constituantă a proclamat Republica Romană. Această hotărîre a fost rezultatul unei situații obiective și s-a datorat, mai ales, reprezentanților burgheziei mici și mijlocii. Mai mult decît atît, proclamarea a fost votată aproape în unanimitate: din circa 150 votanți, numai 10 au fost contra și 12 s-au abținut.

După ce a fost proclamată republica, Adunarea constituantă a început să lucreze pentru un vast program de reforme, urmărind crearea unor structuri instituționale și politice cu caracter democratic avansat. A fost anulată legea care îi pedepsea pe cei datori cu închisoarea; s-a hotărît secularizarea averilor ecleziastice, ce constituiau aproximativ o treime din întreaga bogăție națională a statului roman; s-a desființat jurisdicția episcopilor asupra universităților și a altor școli ale republicii, cu excepția seminariilor; familiile bogate și societățile industriale și comerciale urmau să acorde un împrumut obligatoriu și progresiv statului; toți cetățenii între 18 și 55 ani erau obligați să facă parte din Garda națională, fără ca cei de origine umilă să mai fie excluși, după cum stabilise guvernul pontifical. Au fost abolite taxa de barieră pentru mărfurile comerciale și taxa pentru autorizațiile de exercitare a meseriilor. S-a îmbunătățit regimul din închisori și din casele de nebuni; o reformă democratică a desființat taxele pentru studii universitare; ample lucrări publice au angrenat o serie de artiști și meșteșugari și s-a început construirea masivă de locuințe pentru populație; o importantă reformă vamală a marcat trecerea de la protecționism la liberul schimb.

În acest timp, patru armate — napolitană, spaniolă, austriacă și franceză — au asediat orașul, hotărîte să-l sufoce și să înăbușe astfel revoluția populară.

Cele două personalități importante ale Republicii Romane, Mazzini și Garibaldi, au înfruntat asaltul avînd fiecare o altă concepție asupra războiului național și popular. Mazzini era de părere că obiectivul prioritar al insurecției naționale trebuia să fie cucerirea puterii în cîteva state ale peninsulei și, în primul rînd, în Roma, rezervînd grupurilor de gherilă un rol auxiliar. Garibaldi, în schimb, inspirat de experiențele sale din America de Sud, ar fi dorit un război insurecțional dinamic, un război de atac, care, folosind toate formele posibile de luptă populară, să ducă la ridicarea și înrolarea tuturor cetățenilor din peninsulă.

Din această cauză, pe Garibaldi l-a durut mult faptul că Mazzini l-a împiedicat, după lupta din 30 aprilie 1849, în care el a respins primul atac al lui Oudinot, să-și fructifice victoria urmărind trupele franceze pînă în apele mării, în loc să-l lase pe generalul francez să se retragă la Civita Vecchia și să trimită telegrame la Paris, cerînd întăriri. Este adevărat că Mazzini a avut în vedere un considerent politic, și anume speranța de a păstra o șansă de tratative cu Republica Franceză, crezînd că aceasta nu s-ar întina prin demolarea Republicii Romane. Într-o scurtă schiță biografică a lui Garibaldi, Cesare Spellanzon scrie în legătură cu aceasta: „În ultimă instanță, putem spune că Garibaldi avea dreptate și Mazzini nu; dar dacă am fi fost contemporani ai acelui eveniment, ar fi trebuit, probabil, să fim de acord cu triumviratul".

Oricum, divergențele dintre liderii republicii s-au accentuat după lupta cu Bourbonii, din 9 mai, de la Palestrina. Garibaldi ar fi vrut să urmărească trupele înfrînte ale lui

[1] Giuseppe Mazzini (1805-1872), om politic și publicist italian. Unul dintre conducătorii mișcării de eliberare a poporului italian — *Risorgimento*. A organizat în emigrație, la Marsilia, Societatea revoluționară „Tînăra Italie" (1831); membru al triumviratului care a condus Republica Romană (martie-iulie 1849). Vezi *Magazin istoric*, nr. 11/1972.

Ferdinand II, dar Mazzini, îngrijorat de manevrele suspecte ale lui Oudinot, l-a rechemat la Roma, în timp ce șeful „cămășilor roșii" trecuse deja frontiera Neapolelui și se afla pe drumul care duce de la Ceprano la Aquino. „Cetățene triumvir Mazzini — i-a răspuns Garibaldi — am primit scrisoarea voastră în data de 26 și mă supun ordinelor, deși, după părerea mea, vom pierde tot ceea ce am cîștigat cu această expediție". A plănuit să se întoarcă trecînd prin Sora, Aquila și Terni, astfel încît să-i poată ataca din spate pe austriaci, în cazul în care aceștia s-ar fi îndreptat și ei către Roma; urmărea deci să acționeze din proprie inițiativă, în mod autonom; dar, în aceeași seară, la Arce unde își cantonase trupele, a primit un nou ordin prin care i se cerea să se întoarcă, pe calea cea mai scurtă, la Roma. Ordin care i s-a părut dat dinadins — cum a scris apoi în *Memorii* — ca să arunce armata Republicii Romane „direct în ghearele tiranului de pe Sena", adică ale lui Ludovic-Napoleon.

S-a supus deci, dar scrîșnind din dinți. Considera că ceea ce voia să facă Mazzini, adică să concentreze toate forțele republicane în Capitală, era lipsit de sens: „Cine cunoaște cît de cît Roma și cele 18 000 ziduri ale sale știe foarte bine că este imposibil s-o aperi împotriva unei armate mult superioare, atît numeric, cît și ca material de război". Și adăuga: „Deci nu era tactic ca toate forțele armatei romane să fie masate în apărarea Capitalei, ci majoritatea lor trebuiau plasate în numeroasele poziții strategice din exterior, trebuia chemată toată populația la arme, trebuia să fiu lăsat să-mi continui marșul victorios către inima regatului (meridional), și, în sfîrșit, după ce mi s-ar fi trimis cît s-ar fi putut din forțele de apărare ale Romei, aș fi salvat însuși guvernul, pentru ca acesta să-și stabilească sediul într-un punct mai central și mai ușor de apărat".

Dacă Giuseppe Mazzini a fost sufletul rezistenței morale a Romei, Giuseppe Garibaldi a fost sufletul rezistenței cu militare. Dar oamenii de rînd, locuitorii celor mai sărace cartiere din oraș, au fost cei care au alergat să apere ziduri și să lupte pe baricade, deoarece pentru ei republica însemna propria lor viață.

Guerila și ofițerii de meserie

Voluntari din toată Italia veniseră la Roma pentru a participa la apărarea ei împotriva coaliției străine, care îl avea în frunte pe papă. Tineri, în mare parte studenți, liber profesioniști, mici burghezi, s-au înscris în legiunile de voluntari făcînd miracole de vitejie, apărînd, cu viața lor, fiecare metru de pămînt. Afirmația că au făcut miracole nu este o figură retorică. Luptau împotriva unei armate de circa 30 000 soldați, considerați printre cei mai buni din Europa; mai mult, această armată franceză nu a reușit să înainteze decît prin înșelătorie; prin înșelătorie a debarcat la Civita Vecchia, prin înșelătorie a ocupat pozițiile de pe Monte Mario, în noaptea de 30 mai, în timp ce plenipotențiarul francez Lesseps[1] discuta acordul cu Republica Romană, acord care apoi a fost renegat; prin înșelătorie, fără a se ține seama de promisiunile făcute, a reînceput atacul, în noaptea de 2 spre 3 iunie, deci cu mai mult de 23 ore înainte de sfîrșitul armistițiului fixat, într-o scrisoare către republică, de însuși comandantul francezilor.

În fața acestei mari armate, bizuindu-se pe o înșelătorie ridicată la nivel de politică strategică, se aflau forțele Republicii Romane, mult inferioare ca număr, dar animate de un înalt spirit patriotic. Fiecare poziție era pierdută, recîștigată, pierdută din nou, recucerită; fiecare casă, fiecare vilă din afara porții S. Pancrazio unde, timp de aproximativ o lună, bătălia s-a dat cu înverșunare, a devenit

[1] Ferdinand de Lesseps (1805-1894), diplomat francez și constructorul Canalului de Suez. *Magazin istoric*, nr. 8-9/1977.

fecția Bourbonilor napolitani. În fruntea unui grup de voluntari, Garibaldi se îndreaptă spre Cetatea Eternă.

1849

5 februarie. Ales deputat în Adunarea constituantă, Garibaldi propune ca Roma să devină republică independentă.

9 februarie. Proclamarea Republicii Romane.

20 martie. Piemontul declară din nou războl Austriei.

23 martie. Trupele piemonteze sînt înfrînte în bătălia de la Novara; regele Carol Albert abdică în favoarea fiului său, Victor Emmanuel II.

29 martie. La aflarea veștii despre înfrîngerea de la Novara, la Roma se constituie un guvern revoluționar, în frunte cu „triumviratul" Mazzini, Saffi, Armellini.

24 aprilie. O expediție franceză condusă de generalul Nicolas Oudinot, avînd ca scop reinstaurarea papei Pius IX, debarcă în Civita Vecchia.

29-30 aprilie. În fruntea unei legiuni de voluntari adunați în grabă și folosind tactica luptelor de guerilă, cu care soldații francezi din armata regulată nu erau obișnuiți, Garibaldi respinge atacul lui Oudinot.

Voluntari în armata lui Garibaldi

Mai. Trupele napolitane, trimise de protectorul papei, Ferdinand II de Bourbon (1830-1859), în sprijinul lui Oudinot, sînt învinse de Garibaldi la Palestrina și Velletri.

Iunie-iulie. Oudinot primește întăriri și, totodată, ordinul de a ocupa, cu orice preț, Roma. Prin curajul și dîrzenia cu care Garibaldi și oamenii săi au apărat orașul, s-a înscris o pagină de mare eroism în istoria Risorgimentoului, constituind o lecție de patriotism pentru compatrioții lor.

3 iulie. Roma cade în mîinile francezilor. Urmărit de francezi, austriaci, spanioli și napolitani, Garibaldi, însoțit de circa o mie de oameni, reușește — printr-o retragere celebră — să străbată Italia Centrală și, trecînd peste Apenini, să ajungă pe teritoriul neutru al Republicii San Marino. În cursul acestei traversări moare sufocată de căldură soția sa, Anita.

Repere biografice

1849 – 1854

Pleacă din nou în America. Un timp lucrează în fabrica de lumînări a unui compatriot la New York; apoi își reia vechea meserie de căpitan de vas prin Africa de Nord și America de Sud.

1854

Garibaldi se reîntoarce în țară, cu permisiunea contelui de Cavour[1] primul ministru al regatului Sardiniei.

1855

Cumpără o parte din insula Caprera (între Corsica și Sardinia), unde își va stabili domiciliul pînă la sfîrșitul vieții.

1856

Organizează o expediție pentru a-i elibera pe deținuții politici din Neapole. Nu reușește.

1858

La inițiativa lui Cavour, Garibaldi primește gradul de general-maior în armata piemonteză, participînd la pregătirile unui nou război împotriva Austriei.

20 iulie. La Plombières, împăratul Franței, Napoleon III, se întîlnește în secret cu Cavour; acordul de alianță împotriva Austriei devine, din 10 decembrie, Tratatul de alianță franco-piemontez.

1859

29 aprilie. Trupele austriace, conduse de generalul Franz Gyulai, invadează Piemontul. În fruntea a 5 000 Cacciatori delle Alpi (vînători alpini), Garibaldi obține o serie de victorii.

1859 – 1860

În urma bătăliilor de la Magenta și Solferino, austriecii sînt învinși. Lombardia revine Franței care o cedează Piemontului, primind, în schimb, Nisa — orașul natal al lui Garibaldi — și Savoia. Cedarea Nisei îl revoltă pe Garibaldi, care protestează violent în Parlament împotriva violării principiului național.

1860

Ianuarie. Se căsătorește cu Giuseppina, fiica marchizei Raimondi, dar o părăsește scurt timp după ceremonie, deoarece descoperă că era logodnică în cinci luni cu unul din ofițerii lui. Abia 20 ani mai tîrziu, obține anularea căsătoriei pentru a-și putea legitima copiii dăruiți de Francesca Armosino, cea de-a treia soție.

4 aprilie. Revolta împotriva Bourbonilor, izbucnită în Sicilia, este înăbușită.

Mai. Expediția celor O Mie. Cu dorința de a elibera Sicilia și Italia de Sud de sub dominația Bourbonilor din Neapole, Garibaldi, însoțit de un detașament de 1 087 voluntari, „cămășile roșii" se îmbarcă pe două vapoare în portul Genova.

---

[1] Camillo Benso, conte de Cavour (1810-1861), om politic italian. Prim-ministru al regatului Sardiniei (1852-1861, cu o întrerupere în 1859) și al regatului Italiei unificate. Vezi *Magazin istoric*, nr. 1/1972.

un nod de apărare și de contraatac; dinăuntrul acelor dărîmături, la care fuseseră reduse clădirile, de multe ori asaltate din toate părțile, ostașii republicii continuau să reziste. Și în spatele voluntarilor veniți din toate părțile Italiei se afla poporul din Roma. Cînd Lesseps a intrat în oraș, îndoctrinat de prietenii săi din comandamentul militar francez, a constatat cu proprii lui ochi cît de diferită era realitatea: „Eu văd — a scris atunci — că tot orașul e sub arme, întreaga populație decisă să reziste și, fără nici o exagerare, cred că sînt peste 25 000 combatanți. Dacă vom intra prin forță în Roma, vom trece nu numai peste cadavre de aventurieri străini, dar vom lăsa pe caldarîm burghezi, prăvăliași, tineri de familie bună, în concluzie toate acele clase care apără ordinea și societatea în Paris".

Ceea ce insufla locuitorilor Romei eroism și spirit de sacrificiu a fost exprimat de Mazzini într-o scrisoare, pe care, în ziua de 17 mai, i-a trimis-o lui Lesseps: „În sufletul acestui popor există o hotărîre fermă: înlăturarea puterii temporare a papei. Toți sînt porniți împotriva conducerii de către cler, fie ea blîndă sau indirectă în exercitarea ei. Față de om, în sine, poporul nostru, după fondarea republicii, s-a arătat întotdeauna generos; dar ideea unui guvern în sutane, a unui rege-pontif, îl face să freamăte".

Cînd s-a ajuns la bătălia decisivă, din 3 iulie 1849, bătălie care s-a dus neîntrerupt, din zori pînă-n seară, pe zidurile Romei, apărătorii republicii, comandați de Garibaldi, au demonstrat un eroism demn de legendă. Garibaldi a fost adesea criticat pentru modul în care a condus apărarea, folosind mici plutoane risipite. Iată, de pildă, ce scrie Benedetto Musolino, un patriot calabrez de extremă stîngă, care a participat la lupte: „Garibaldi este omul care poate înfăptui acte îndrăznețe și de bravură numai cu un grup mic de partizani care să nu depășească 3 000-4 000 oameni; un corp mai numeros îl încurcă și îl paralizează".

Această părere a fost exprimată de Musolino înainte de 1860. Probabil că și-ar fi schimbat-o după ce, în timpul expediției celor O Mie, Garibaldi a dat dovadă că este capabil să conducă și o armată alcătuită din multe zeci de mii de oameni, chiar într-un mod genial și chiar în cîmp deschis, o dovadă fiind bătălia provocată de contraofensiva Bourbonilor de la Volturno. Dar, probabil, părerea severă a lui Musolino a fost influențată de relațiile sale cu Carlo Pisacane, șef de stat major al armatei republicane și în continuă controversă cu Garibaldi.

Conform concepției sale asupra războiului popular și revoluționar, Garibaldi i-a cerut lui Mazzini, în ziua de 2 iulie, chiar în ajunul bătăliei decisive pentru destinele Republicii Romane, să fie învestit cu depline puteri dictatoriale. Acea cerere (asupra căreia Garibaldi nu a mai insistat și prin care urmărea doar să aibă mînă liberă pe plan exclusiv militar) i-a trezit ofițerului de carieră Pisacane — nemulțumit de tactica războiului de guerilă folosită de Garibaldi — bănuiala că o dictatură a lui Garibaldi ar fi periclitat libertatea republicană și ar fi dat naștere unui cult al personalității la fel de periculos. Cît de departe era Garibaldi de dorința de putere în afara războiului a demonstrat-o în cursul acțiunii celor O Mie; și cît de departe era de dorința ca persoana sa să devină obiect de cult a demonstrat-o cînd, după ce i-a dăruit un regat lui Victor Emmanuel[1], s-a retras modest[2], fără nici o pretenție, la Caprera.

---

[1] Victor Emmanuel II, rege al Sardiniei (1849-1861) și primul rege al Italiei unificate (martie-iunie 1861). Vezi *Magazin istoric*, nr. 1/1972.

[2] Giovanni Spadolini (*Magazin istoric*, nr. 10/1980), în lucrarea *Radicalii din ottocento*, subliniază tocmai modul în care gîndirea și acțiunile politice ale lui Garibaldi au stat la baza luptei pentru o democrație reală, care a caracterizat lupta maselor populare din Italia, în următoarele decenii.

Fără doar şi poate, Garibaldi a ieşit din eroica apărare a Romei cu o aureolă aproape mitică, de comandant de neînvins, care avea apoi să-i înlesnească „miracolele" din 1860, din Sicilia, din Calabria şi din regiunea Neapolelui. Dar nu trebuie uitate nici cuvintele pe care Giuseppe Mazzini le-a adresat romanilor, în ziua de 30 iunie 1849: „Voi aţi scris o pagină ce va rămîne în istorie ca o mărturie a tăriei ce dormita în voi, izvor al faptelor voastre viitoare, pe care nici o forţă nu va mai putea să le împiedice. Aţi botczat cu glorie şi aţi scăldat în sîngele vostru generos noua viaţă care se deschide înaintea Italiei, viaţă colectivă, viaţa unui popor care vrea să existe şi va exista".

În românește de Silvia DRĂMEȘCU

„Vorbesc unui principe limbajul inimii"

VITO GRASSO

Unirea principatelor române din 1859 s-a înscris ca un moment de excepţională însemnătate nu numai în istoria României, ci şi în aceea a relaţiilor dintre popoarele din centrul şi sud-estul Europei. Este cunoscut faptul că România a fost o gazdă primitoare pentru revoluţionarii şi patrioţii polonezi, bulgari, unguri, sîrbi etc., ceea ce a provocat, în repetate rînduri, protestele marilor imperii absolutiste vecine. Ca o dovadă a acestei stări de lucruri, istoricul A.D. Xenopol, în lucrarea Domnia lui Cuza Vodă, **cita un pasaj semnificativ din ziarul** Deutsche Petersburger Zeitung, **din 19/31 martie 1864: „Elementele revoluţionare se adună în principate şi găsesc acolo un loc liniştit şi îndămănatec pentru a cloci proiecte criminale". Nevoit să ducă o politică de mare abilitate, Cuza declarase oficial că nu va îngădui activitatea revoluţionarilor emigraţi; în fapt însă, cum relevă Constantin C. Giurescu în** Viaţa şi opera lui Cuza Vodă, **„în limitele intereselor superioare româneşti, fără a primejdui securitatea ţării, Cuza şi guvernele sale au acordat sprijin imigranţilor poloni şi unguri".**

Planurile imigranţilor unguri şi poloni, în colaborare cu cei italieni, de a forma, pe teritoriul României, o oştire care să atace Imperiul habsburgic au fost descoperite de agenţii marilor puteri şi Cuza s-a văzut nevoit să intervină. Conducătorul acestei acţiuni, G. Frigesy (sau Frigyesi, locotenent-colonel care luptase sub comanda lui Garibaldi şi cunoscut sub diferite nume (Agukorsai, Martin, Béréghi, Fischer, Ionescu etc.), a fost arestat la Bucureşti, în noaptea de 23 spre 24 iunie 1864, împreună cu alţi cîţiva unguri şi poloni, sub acuzarea că pregăteau un complot împotriva lui Cuza. Din ordinul domnitorului, însuşi şeful său de cabinet s-a ocupat de cercetarea împricinaţilor. Dealtfel, cu mult timp înainte, Cuza deţinea date despre adevăratele intenţii ale celor arestaţi. Cele aflate au confirmat informaţiile anterioare şi principele i-a amnistiat pe Frigesy şi tovarăşii săi, printr-un decret datat 31 iulie 1864.

Cu două săptămîni înainte, domnitorului român îi fusese înmînată o scrisoare din partea revoluţionarului italian Giuseppe Garibaldi, care intervenea în favoarea lui Frigesy. Este un document semnificativ pentru raporturile româno-italiene din perioada luptei pentru unitate şi independenţă naţională. Iată textul scrisorii:

Repere biografice

11 mai. Garibaldi debarcă la Marsala (în vestul Siciliei), şi se proclamă dictator al Siciliei, adoptînd deviza „Italia şi Victor Emmanuel".

15 mai. Garibaldi, în fruntea celor O Mie, obţine victoria în bătălia de la Calatafimi.

27 mai. Garibaldi ocupă Palermo şi instalează un guvern provizoriu.

20 iulie. Nouă victorie garibaldiană la Milazzo; Sicilia e complet eliberată.

7 septembrie. Într-un marş triumfal, Garibaldi intră în Neapole; se au oproclamă „dictator al celor Două Sicilii" (teritoriile stăpînite de regele Neapolelui, înglobînd o mare parte din sudul Italiei şi Sicilia). Francis II — succesorul, din 1859, al lui Ferdinand II, fuge la Gaeta.

26 octombrie. Garibaldi cîştigă cea mai mare bătălie din cariera lui militară, pe rîul Volturno, conducînd 30 000 oameni împotriva forţelor napolitane. În urma unui plebiscit, Neapole şi Sicilia votează pentru unirea cu nordul Italiei.

7 noiembrie. Victor Emmanuel II, proclamat de Garibaldi rege al Italiei unifică o şi avîndu-l alături de el în caleaşca regală, intă în Neapole.

Sfîrşitul lui noiembrie. Refuzînd orice recompensă, Garibadi se retrage din nou în insula Caprera.

Pe țărmul Gaetei

1861

17 martie. Primul Parlament italian îl proclamă pe Victor Emmanuel II rege al Italiei unificate.

Iulie. Ca o recunoaştere a prestigiului său pe plan internaţional, preşedintele Statelor Unite ale Americii, Abraham Lincoln, îl cheamă pe Garibaldi să lupte în războiul de secesiune de partea nordiştilor. Garibaldi nu acceptă oferta.

1862

29 august. Nouă încercare a lui Garibaldi de a ocupa Roma papală, în ideea de a face din aceasta capitala întregii Italii (capitală aflată atunci la Torino). Forţele guvernamentale italiene, sub preşedinţia lui Napoleon III — care îl susţinea pe papă — îl învîng în bătălia de la Aspromonte (în Calabria). Rănit şi luat prizonier, Garibaldi este curînd amnistiat. Se reîntoarce la Caprera.

1866

8 aprilie. Tratat de alianţă italo-prusian.

20 iunie-26 iulie. Garibaldi participă, cu rol secundar, la războiul italo-austriac. În urma Tratatului de pace de la Viena (3 octombrie), Italia primeşte Veneţia).

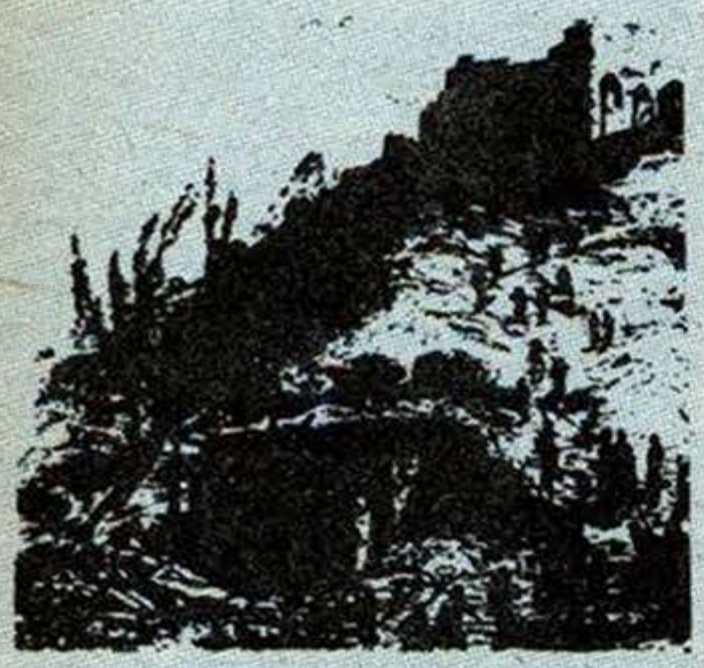

Acompostul şi celatea Cuelei

1867

Octombrie-noiembrie. Din nou o expediţie a lui Garibaldi împotriva Romei este înfrîntă, la Mentana, de către trupele franceze, venite în ajutorul papei. Arestat de guvernul italian, este eliberat la scurtă vreme şi trimis la locuinţa lui din Caprera.

1870

După luna septembrie. Ultima sa campanie militară în războiul franco-prusian de partea Republicii a III-a franceze. Ca urmare este ales, la Bordeaux, membru al Adunării Naţionale Franceze.

1874

Ca deputat de Roma, primeşte din partea Parlamentului italian o rentă naţională de 100 000 lire. Retras la Caprera îşi cultivă singur cele necesare pentru hrană, îşi confecţionează îmbrăcămintea şi, mai ales, lucrează la memoriile sale, apărute, postum, în 1888.

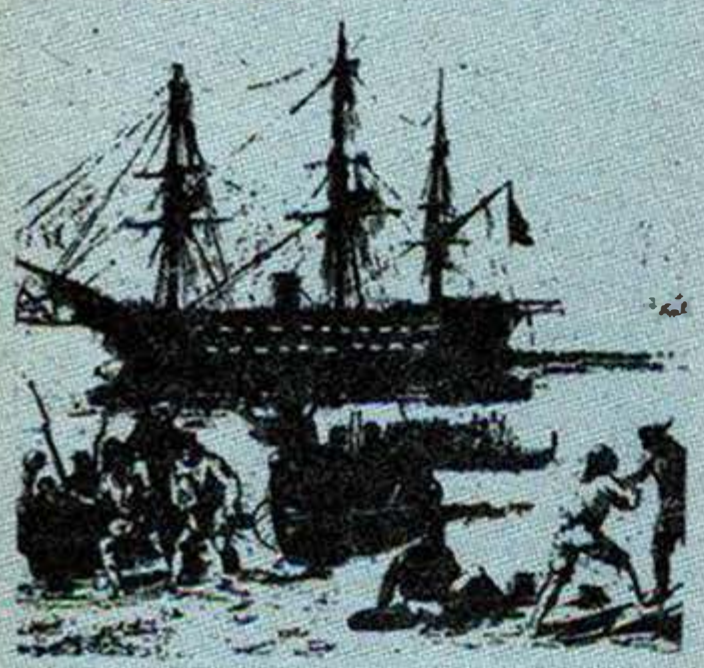

Cămăşile roşii debarcă, în zorii zilei, pe coasta Calabriei

1882

2 iunie. Suferind de reumatism şi chinuit de numeroasele răni căpătate în decursul bătăliilor purtate, moare la Caprera, în vîrstă de 75 ani.

Microcronologie alcătuită de Ana Maria ŞERBĂNESCU

Principe!

BIBLIOTECA MUZEUL ROMÂNIA

Casamicciola, 16 Luglio

Ho letto con profondo dolore nei giornali l'arresto del Colon.° Frigesy imputato di congiura contro di Voi, e mi son deciso a Scrivervi poche parole che mi prorompono dal cuore. Frigesy è innocente! La sua vita attesta per lui; vita onesta, intemerata di bene, santificata dal sacrificio, dall'eroismo e dalla sventura. Io lo conobbi giovanetto ancora fuggiasco dalla indegna Dell'Austria che fa strazio della sua patria, l'ebbi al fianco nelle nostre battaglie, lo vidi in quelle lunga tregua, - buono valoroso, instancabile a chi ha pene e diritto di risparmiare il reo per quanto sacrato privilegio di sua grazia, che fu dato ai potenti quale conforto nelle loro sventure.

Credetemi Vr.°

G.° Garibaldi

„Casamicciola, 16 iulie

Principe!

Am citit în ziare cu profundă durere despre arestarea colonelului Frigesy învinuit de complot împotriva Dumneavoastră şi m-am decis să vă scriu cîteva cuvinte care îmi izvorăsc din inimă: Frigesy este nevinovat! Viaţa sa pledează în favoarea lui; viaţă cinstită, dedicată binelui, sfinţită prin sacrificiu, prin eroism şi adversităţi.

Eu l-am cunoscut de foarte tînăr, fugar din armata Austriei, care-i jefuia patria, l-am avut alături în bătăliile noastre, l-am văzut în acest lung răgaz. îl ştiu om de valoare, inteligent, credincios; şi vă repet, o Principe, este nevinovat. Cine respectă virtutea nu poate înfăptui niciodată o fărădelege, o persoană curajoasă nu poate deveni dintr-o dată ucigaş plătit; un conspirator împotriva Austriei, care este şi inamicul Dv., nu poate fi împotriva Dv. Fatalitatea unui echivoc îl împresoară, echivoc urzit poate chiar de ea, întotdeauna pe cît de abilă tot pe atît de tenace în ură. Dar Dv. nu veţi cădea în cursă, nu veţi voi să apăreţi ca instrument al răzbunării altuia, nu veţi voi să se spună că Austria a ştiut să lovească o victimă a sa cu mîna Dv.

Ca om din popor vorbesc unui principe limbajul inimii; vorbesc în numele datoriei de a salva un nevinovat, vorbesc aceluia care are dreptul să cruţe şi un vinovat, datorită acelui sfînt privilegiu de a grația, care a fost dat puternicilor că mîngîiere pentru amărăciunile lor.

Credeţi-mă, al Dumneavoastră

G. GARIBALDI"

Istorie şi tradiţie orală în Africa

Interviu cu profesorul Emmanuel Ghomsi

Profesor de istorie la Universitatea din Yaoundé, Republica Unită Camerun, membru al Biroului executiv al Asociaţiei istoricilor africani şi redactor-şef al revistei panafricane de istorie Afrika Zamani (Africa de ieri şi de azi), **Emmanuel Ghomsi este un interlocutor ideal pentru cel interesat de istoria preeuropeană a continentului negru. Competenţei profesionale, i se adaugă, pentru ziarist, farmecul unei personalităţi deschise şi spontane. În august 1980, în timpul celui de-al XV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice de la Bucureşti, profesorul african a avut amabilitatea să ne acorde un interviu.**

— Putem vorbi oare despre o istoriografie africană pentru epoca mai veche? Şi dacă da, care sînt sursele sale de documentare?

— Marea noastră problemă, a istoricilor africani, este într-adevăr lipsa documentelor scrise pentru epoca de dinainte de venirea europenilor. Aşadar, sîntem nevoiţi să recurgem la alte surse, mai întortocheate, mai ocolite şi, întrucîtva, mai puţin sigure.

— Care sînt acestea?

— În principal, sînt trei. Bineînţeles simplificînd oarecum lucrurile. În primul rînd, sursele arheologice, destul de numeroase în zona Sahelului. Acolo găsim monumente, ceramică, precum şi obiecte de lemn, care se conservă destul de bine în condiţiile de climă specifice sudului Saharei. O a doua sursă importantă de informaţie ne-o oferă scrierile coloniştilor sosiţi în Africa înaintea conflictelor militare dintre albi şi populaţiile băştinaşe. Ele se prezintă sub forma unor monografii, cu ambiţia de a fi cît mai „obiective". În numele acestei obiectivităţi, autorul descrie, detaliat şi sec, absolut tot ce vede: obiceiuri, festivităţi, ritualuri. Or, tocmai datorită acestei redactări aride şi neutre, asemenea texte constituie un important material documentar. Lucrurile se complică însă atunci cînd autorul vrea să interpreteze ceea ce vede, cînd emite judecăţi de valoare, arătînd ce este „bine", „rău", „primitiv", „imoral". Un asemenea autor vine în Africa cu prejudecăţile sale de acasă, convins că numai ceea ce se petrece în ţara sa este „normal", „decent" etc. Din această cauză, el nu înţelege spiritul şi sufletul poporului cu care intră în contact. De exemplu, dacă vede o văduvă dezbrăcîndu-se la mormîntul soţului ei, se grăbeşte să califice acest ritual drept indecent, neînţelegîndu-i semnificaţia de durere şi desperare, neînţelegînd că femeia vrea prin acel gest să arate că a pierdut totul, că nu-i mai rămîne nimic pe lume.

— Şi a treia sursă?

— A treia sursă este complicată, dar pasionantă: tradiţia orală. Pe lîngă mai toţi marii şefi de triburi erau acreditaţi un fel de cronicari, numiţi **griots.** Funcţia lor se moştenea din tată în fiu. Descendenţii lor, puţini în zilele noastre, cunosc bine istoria unor întregi dinastii, pe care o relatează în acompaniamentul unui instrument.

— Dar de ce mai sînt atît de puţini?

— Pentru că astăzi fiii sau nepoţii acestor griots nu se mai bucură de buna reputaţie de altădată. Mai bine-zis, această reputaţie a început să le devină indiferentă. Ei preferă să meargă la studii, la universitate, să locuiască la oraş şi să se plimbe cu automobilul. Este tentaţia vieţii moderne, căreia puţini îi rezistă.

— Totuşi, cum întocmesc aceşti cronicari cronologia diverselor evenimente — războaie, nunţi, expediţii — la care au fost martori sau care le-au fost povestite de părinţii sau bunicii lor? Cum ştiu, de pildă, cîţi ani a domnit un conducător sau altul?

— Iată cum. La înscăunarea unui nou şef de trib, cronicarul primeşte un sac. Griotul are datoria ca la sfîrşitul fiecărui an care se scurge să pună în sac o pietricică albă. Cînd moare respectivul şef, griotul numără pietricelele, apoi depune sacul pe mormîntul acestuia. Intervine însă şi memoria. Prin funcţia lor, aceşti cronicari orali şi-au dezvoltat o memorie extraordinară. Nu încurcă faptele şi nu fac confuzii. Este, dacă vreţi, o problemă de mnemotehnică.

— Dar un istoric are nevoie de fapte adevărate, autentice. Cum distinge el, ascultîndu-l pe cronicar, între ceea ce a fost întîmplare reală şi ceea ce a brodat fantezia atîtor generaţii de povestitori?

— Luîndu-şi măsuri de precauţie. Discuţia cu griotul cere o tehnică riguroasă. Mai întîi, el trebuie ascultat multă vreme, săptămîni în şir, poate chiar luni. Spusele lui se înregistrează pe bandă de magnetofon. Dacă el relatează despre un război care a avut loc între două triburi, nu sînt obligat să-l cred pînă cînd nu fac o probă, pînă cînd nu verific.

— Cum faceţi această verificare?

— Înregistrez şi relatările „omologilor" săi din mai multe triburi vecine. Faptele care coincid le consider reale, deci verificate ştiinţific, demne de crezare. Restul este material de altă factură: literară, folclorică etc.

Interviu realizat de Nicolae VĂLMARU

CU MARCO POLO ÎN CHINA

YU SHIXIONG

Cînd se gîndesc la China mulţi oameni se gîndesc la Marco Polo şi invers, cînd pronunţă sau aud numele lui Marco Polo îl asociază Chinei. Acest veneţian, care a trăit acum 700 ani, a stabilit o legătură indisolubilă cu cea mai mare ţară a Orientului.

Marco Polo s-a născut în anul 1254, într-o familie de negustori din generaţie în generaţie. În 1260, tatăl lui Marco, Nicolo[1] Polo, şi unchiul lui, Matteo, au plecat într-o călătorie de afaceri în Asia Centrală. Împăratul Kublai Khan (1260-1294) i-a primit la reşedinţa sa. Kublai Khan a fost foarte încîntat de răspunsurile amănunţite ale vizitatorilor la întrebările sale privind ţările apusene şi alte ţinuturi pe care le străbătuseră ei. Apoi el a trimis un sol, pe Kejlada, însoţit de fraţii Polo, la papa de la Roma. Pe drum, Kejlada s-a îmbolnăvit, neputînd să mai continue drumul. Cînd cei doi fraţi din Veneţia au ajuns în oraşul Acre[2], le-a parvenit ştirea morţii papei, Clement IV (1268). Astfel, misiunea dată de Kublai nu a mai putut fi îndeplinită pînă la alegerea noului papă. Cei doi fraţi s-au întors acasă. Între timp, soţia lui Nicolo murise. Fiul lui, Marco, avea pe atunci 15 ani.

În imagine: prima primire a lui Marco Polo la Curtea lui Kublai Khan.

[1] În articolul de faţă, ortografia unora dintre nume nu corespunde întru totul cu aceea din lucrarea lui Marco Polo, apărută în româneşte sub titlul *Milionul. Cartea minunatelor călătorii ale lui Marco Polo.*

[2] Acra (Akko al fenicienilor, Ptolemaida în epoca elenistică şi pe timpul Imperiului roman, Saint-Jean-d'Acre pe vremea cruciaţilor) a fost cetatea principală a Ordinului cavalerilor ioaniţi (*Magazin istoric*, nr. 12/1977).

În slujba lui Kublai Khan

Pentru că nici doi ani mai tîrziu nu fusese ales un nou papă, fraţii Polo au hotărît să pornească din nou spre Răsărit, de data asta luîndu-l cu ei şi pe Marco, un adolescent cu însuşiri promiţătoare şi care tînjea după o călătorie în îndepărtata Chină. Foarte curînd însă a fost ales un nou papă şi, imediat după aceea, doi călugări, Guiglielmo din Tripoli şi Niccolaio din Veneţia, au fost trimişi să-i însoţească pe fraţii Polo la Curtea lui Kublai Khan. Totuşi, din motive neclare, cei doi călugări nu au ajuns la capătul voiajului.

Timp de trei ani şi jumătate, familia Polo a întreprins o călătorie foarte dificilă. Cei trei au traversat platoul iranian şi deşertul Asiei Centrale ajungînd la Shangdu (Xanadu, în literatura occidentală), pe malul nordic al rîului Shandian, la 20 km de actualul Zhenglan Banner din Mongolia interioară. Acolo i-a întîmpinat un sol al lui Kublai Khan, iar Marco Polo a fost inclus pe lista oaspeţilor de onoare. Încîntat de isteţimea, devotamentul şi conştiinciozitatea tînărului Marco, Kublai l-a trimis pe tînăr, la scurt timp după sosirea sa, ca împuternicit al său în provinciile Shanxi, Shaanxi, Yunnan, Shandong, Jiangsu, Zhejiang şi Fujian. Timp de trei ani, Marco a fost guvernatorul provinciei Yangzhou, pe fluviul Changjiang (Yangtze). De asemenea, Kublai i-a dat misiuni speciale în ţinuturi îndepărtate, ca Birmania, Vietnam, Filipine, India, Java şi Sumatra.

După 17 ani încheiaţi la Curtea Yuan[1], cei trei fraţi Polo erau mistuiţi de dorul de casă, dar Kublai făcea tot ce-i stătea în putinţă ca să-i reţină. În cele din urmă, în 1295, după ce au însoţit-o pe prinţesa mongolă Cocacin în Persia, la Argon, suveranul acestei ţări, pentru un mariaj dinastic, cei trei fraţi s-au reîntors la Veneţia.

Acasă, printre ai săi, Marco n-a uitat China şi, ori de cîte ori avea ocazia, el povestea conaţionalilor săi experienţele avute acolo. În 1298, în timpul unei bătălii navale între oraşele-state Veneţia şi Genova, Marco a fost rănit şi luat prizonier. În închisoare, el a dictat unui alt întemniţat, Rusticiano, experienţele trăite în China. S-a născut astfel faimoasa sa lucrare, care reprezintă un raport sistematic al ultimilor ani pe care i-a petrecut în China şi în unele ţări din Asia Centrală, apuseană şi sud-estică.

Partea referitoare la China constituie un portret viu şi documentat al societăţii contemporane primilor ani ai dinastiei Yuan. Ea cuprinde elemente neînregistrate în detaliu sau care lipsesc chiar din cărţile de istorie chineze şti. De aceea, lucrarea lui Marco Polo reprezintă şi astăzi o valoroasă sursă de informaţie nemijlocită despre acele timpuri îndepărtate. Ea se referă la evenimente politice, războaie, taine ale Curţii şi la înfloritoarele oraşe Beijing, Taiyuan, Hangzhou, Suzhou, Yangzhou, Nanjing, Chengdu, Kunming şi Quanzhou, aşa cum arătau ele în sec. XIII. Există, de asemenea, date despre utilizarea cărbunelui în China, creşterea viermilor de mătase, baterea monedelor, arhitectura podurilor şi palatelor, organizarea urbană, administrarea municipală, acţiuni sociale şi practici de împădurire.

Unul dintre pasajele cărţii descrie podul Lugou, construit în 1192 (existent şi astăzi, dar, pe atunci, mai lung), care, se spune, avea 24 arcade şi o lăţime ce permitea trecerea a zece călăreţi aşezaţi alături. Podul este construit din marmură fină, cu lei incrustaţi la ambele capete ale balustradelor. Cînd occidentalii l-au văzut din nou, mult mai tîrziu, ei l-au numit „Podul Marco Polo" (întîmplător, aici a avut loc şi prima confruntare dintre rezistenţa chineză şi agresorii militarişti japonezi, în iulie 1937).

Marco Polo a introdus în Occident bucătăria chinezească. La Veneţia, sînt vestiţi pînă astăzi „tăiţeii Marco Polo", pregătiţi după reţeta adusă din China.

Oulatay, Apousca şi Coja — la Argon

În sec. XIII, economia, cultura, ştiinţa şi tehnologia Chinei erau printre cele mai avansate din lume. Europa Occidentală se afla încă în urma Orientului, de aceea ea punea sub semnul îndoielii cele povestite de Marco Polo. Se spune că prietenii au încercat să-l convingă pe călătorul veneţian, cînd se afla pe patul de moarte (în 1323), să nege cele afirmate în cartea sa, pentru a-şi descărca sufletul de păcatul minciunii şi că Marco ar fi declarat categoric că singurul lui regret este de a nu fi consemnat decît jumătate din cele văzute.

Spiritul hotărît al lui Marco i-a făcut pe mulţi oameni inteligenţi să înţeleagă că el spusese adevărul. Mulţi dintre ei au călătorit în China; cartea lui Marco Polo s-a dovedit o forţă care a promovat circuitul de informaţii economice, culturale, ştiinţifice şi tehnologice dintre Orient şi Occident.

Există şase traduceri chinezeşti (cinci în limbajul Han şi una în mongolă) ale *Călătoriilor lui Marco Polo*. Prima a fost efectuată de Wei Yi în 1913, după ediţia engleză a lucrării *Călătoriile lui Marco Polo, străinul*. În prezent se lucrează la o altă versiune.

Pînă acum 40 ani, în 1941 — cînd Yang Zhijiu, specialist în dinastia Yuan (în prezent profesor de istorie la Univer-

[1] Kublai Khan făcea parte din dinastia Yuan (1271-1368).

sitatea Nankai), a descoperit că numele celor trei soli trimiși în Persia (nume menționate în *Yongle Encyclopaedia*[1]) erau identice cu cele consemnate de Marco Polo în cartea sa — istoriografia chineză nu a deținut date reale despre marele călător venețian. *Yongle Encyclopaedia* afirma că în al 27-lea an al domniei Zhi Yuan (1290), unul dintre miniștrii Curții a scris într-un memoriu adresat tronului și datat 17 august că „prin decret imperial, Oulatay, Apousca și Coja au fost trimiși la Argon, în martie anul acesta". Cercetătorii chinezi și străini, specialiști în viața lui Marco Polo, au acordat o mare atenție acestei descoperiri.

În 1976, un profesor american, Francis Woodman Cleaves, a menționat contribuția profesorului Yang în articolul *Un izvor chinezesc despre plecarea lui Marco Polo din China și un izvor persan despre sosirea sa în Persia*, apărut în publicația *Harvard Journal of Asiatic Studies* (nr. 36). Acolo Cleaves a confirmat descoperirea profesorului Yang, apărută în revista chineză *Wen Shi* (Literatură și istorie) de acum 40 ani.

[1] Cea mai mare enciclopedie din lume, redactată în China, din îndrumarea împăratului Yonglo (1402-1424), al treilea din dinastia Ming (1368-1644), și terminată în 1407. Lucrarea cuprindea 22 937 capitole reunite în 11 095 volume și își propunea să conțină tot ce s-a scris vreodată în materie de canoane confucianiste, de istorie, filozofie, arte și științe. Un fragment care s-a păstrat a fost republicat în 1963.

Erou de film

În 1981, la 700 ani distanță de cînd venețianul Marco Polo a vizitat Curtea lui Kublai Khan, o echipă internațională de cineaști, condusă de regizorul italian Giuliano Montaldo, aduce pe ecranele televiziunii povestea aventurilor celebrului călător italian. Rolul lui Kublai Khan este interpretat de actorul american Ken Marshall, iar cel al hanului de chinezul Ying Ruocheng. Un număr recent al revistei China Reconstructs, **din care am reprodus și articolul de mai sus, prezintă scurte interviuri luate realizatorilor filmului și interpreților principali, din care spicuim și noi cîteva impresii ale acestora despre personajul istoric Marco Polo.**

GIULIANO MONTALDO: *Numele lui Marco Polo este legat de imaginație, călătorie, aventură, dorința de a cunoaște și de a înțelege lumea. El constituie un simbol al păcii. Marco Polo s-a deosebit de alți călători italieni, de Cristofor Columb, de pildă, ale cărui voiaje au dus la agresiuni și războaie de cucerire. Aventurile lui Marco Polo au mai fost transpuse pe ecran, dar niciodată în China, unde s-au desfășurat de fapt.*

Vrem ca filmul nostru să reflecte istoria așa cum a fost în realitate. Marco Polo a călătorit prin multe țări, de aceea echipa noastră s-a oprit în diferite locuri din Europa, Asia și Africa. Am construit multe decoruri, plus o imensă cantitate de costume, arme și alte recuzite și accesorii.

La Changling (unul dintre mormintele dinastiei Ming), am avut la început unele probleme cu obținerea permisiunii de a filma, pentru că ne aflam într-un loc istoric. Fiecare țară își are obiceiurile ei. În Occident, noi montăm deseori scene în biserici și muzee. Știm cum să ne comportăm în asemenea locuri. Am asigurat autoritățile culturale că nu vom face nici un rău. Există, într-adevăr, mulți turiști care își incrustează numele pe monumente: ei sînt periculoși, nu noi, lucrătorii de film.

În cele din urmă, am primit aprobarea și am început să lucrăm cu mare atenție. Noi considerăm că așezămintele istorice chineze aparțin nu numai Chinei, ci lumii întregi, exact ca Roma, Veneția sau Florența, în Italia. Ele formează o parte din moștenirea culturală a întregii omeniri, pe care fiecare dintre noi trebuie să se simtă obligat să o apere, să o protejeze.

KEN MARSHALL: *După cum se știe, cartea lui Marco Polo descrie oamenii și locurile pe care le-a văzut autorul și spune foarte puține despre autor însuși; nu este scrisă la persoana întîi, „eu, eu, eu", așa cum procedează unii scriitori moderni. În parte, acest lucru se explică și prin caracteristicile epocii în care a trăit Polo, dar și prin faptul că el era unom deosebit. Îl interesau enorm oamenii pe care îi întîlnea, modul lor de viață, fascinant de diferit de al lui. Nu căuta să se impună sau să-și impună ideile altora. Și, bineînțeles, în momentul cînd oamenii au constatat că îl interesa realmente viața lor, ei l-au primit cu multă încredere.*

În românește de
Ani NICA

PLANSELE NOASTRE

① În drumul său spre Istanbul, diplomatul suedez Clares Ralamb a străbătut principatele române, oprindu-se în diferite orașe. Clujul la 1617; gravură, apărută la Köln, aflată astăzi la Muzeul de istorie al R.S. România

④ Orașul Tîrgoviște, reședința domnului Țării Românești; după o gravură aflată la Biblioteca Academiei R.S.România; în imaginea de jos: Constantin Șerban (**1657: un diplomat suedez în principatele române,** p. 7)

②③ Un fotograf român, Nicolae Țațu, pe drumurile lumii în anii 20 ai secolului nostru. Imagini din albumul realizat cu acest prilej și aflat astăzi în colecțiile Bibliotecii centrale de stat:

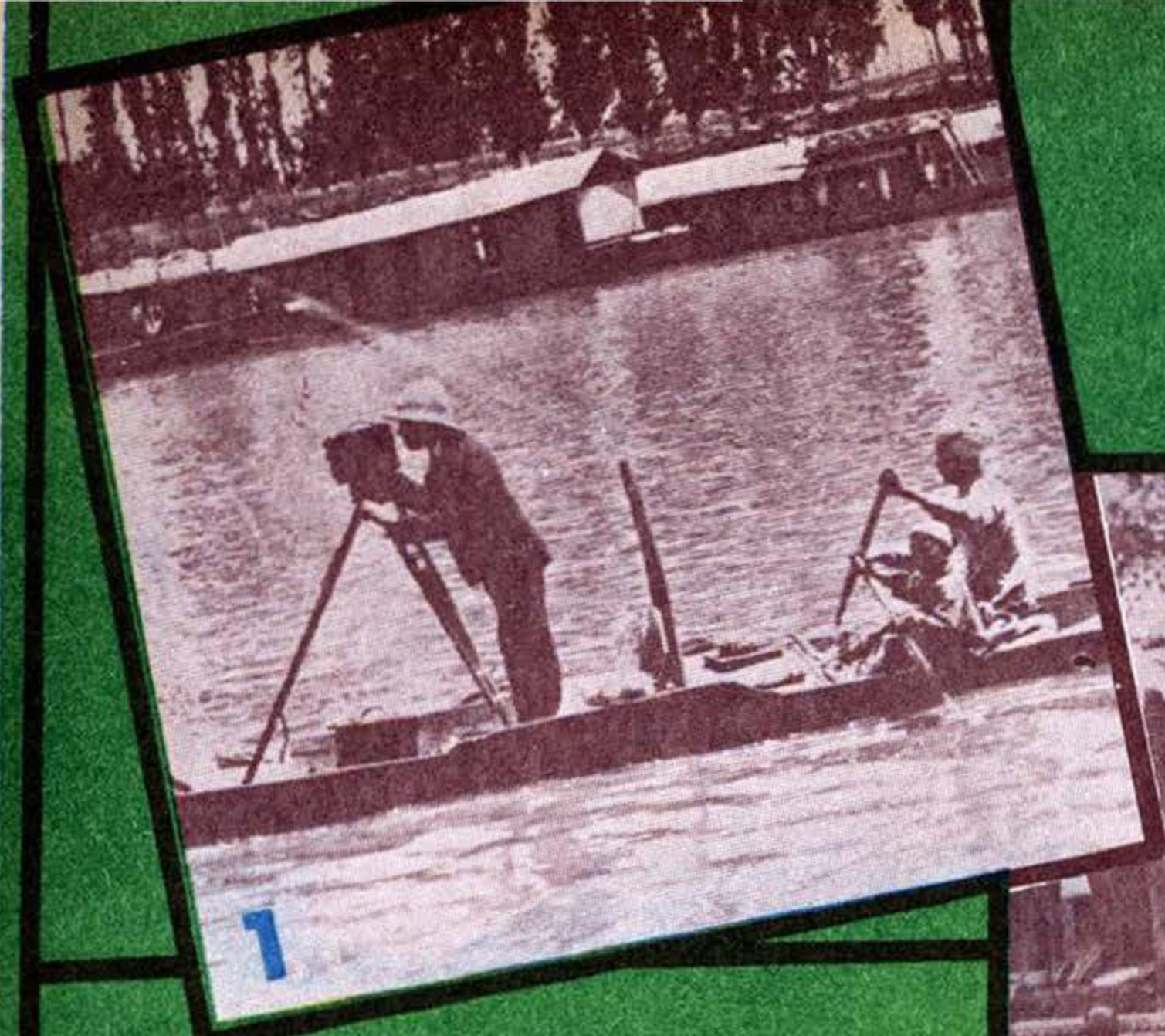

1

1) Fotograful
și aparatul său
pe Gange;

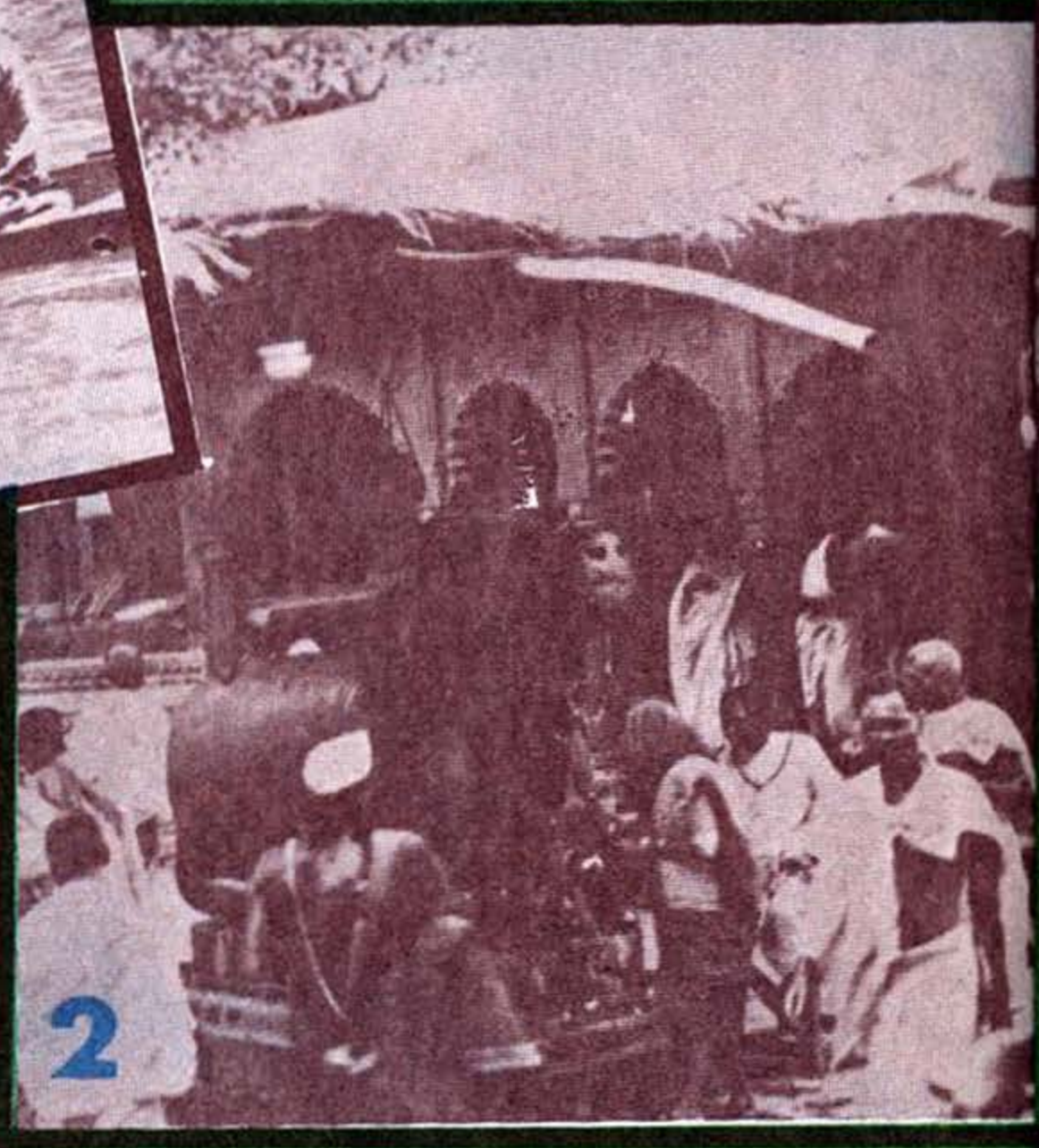

2

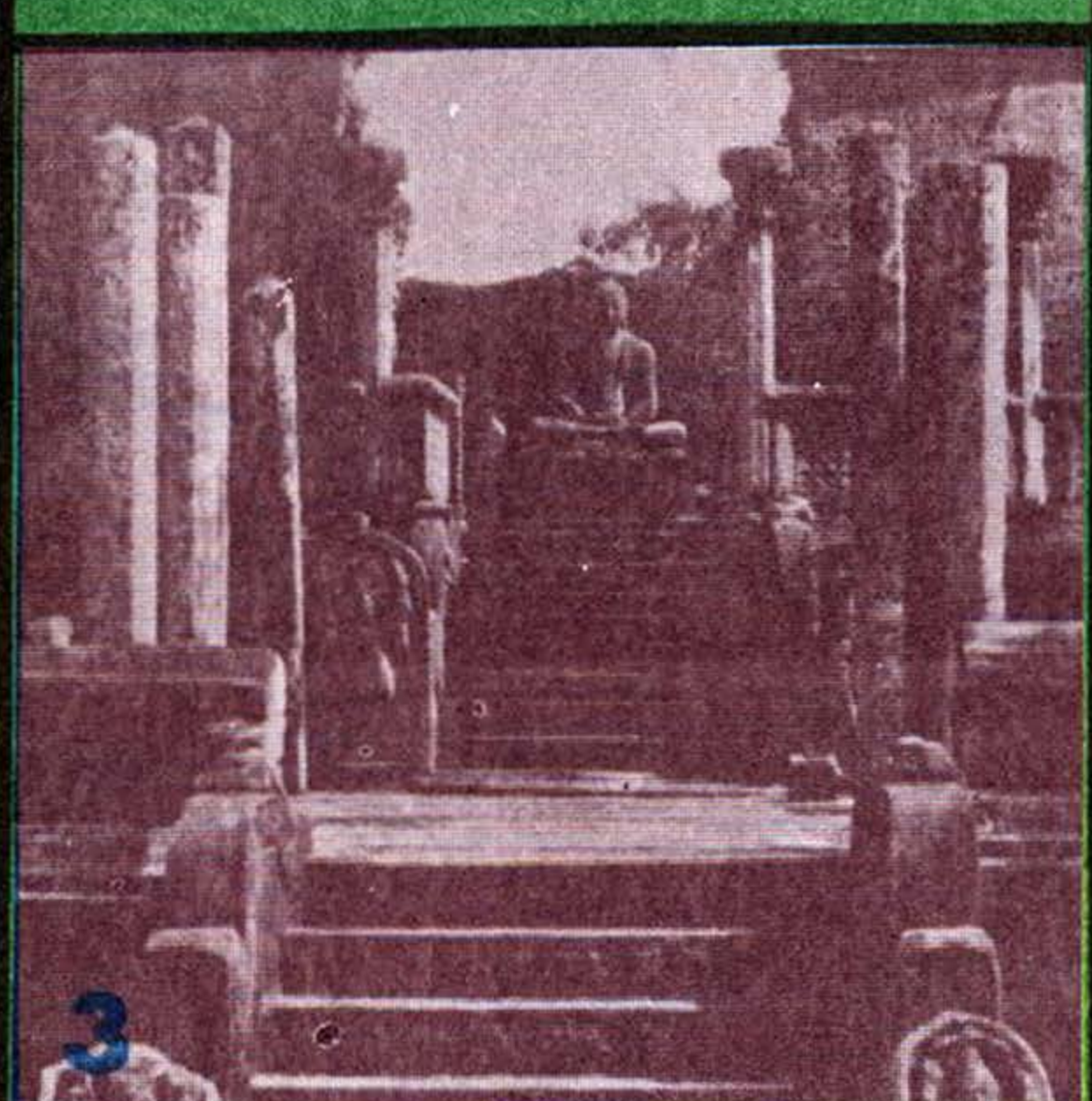

3

2—3) Monumente
indiene;

4) În Hong Kong;

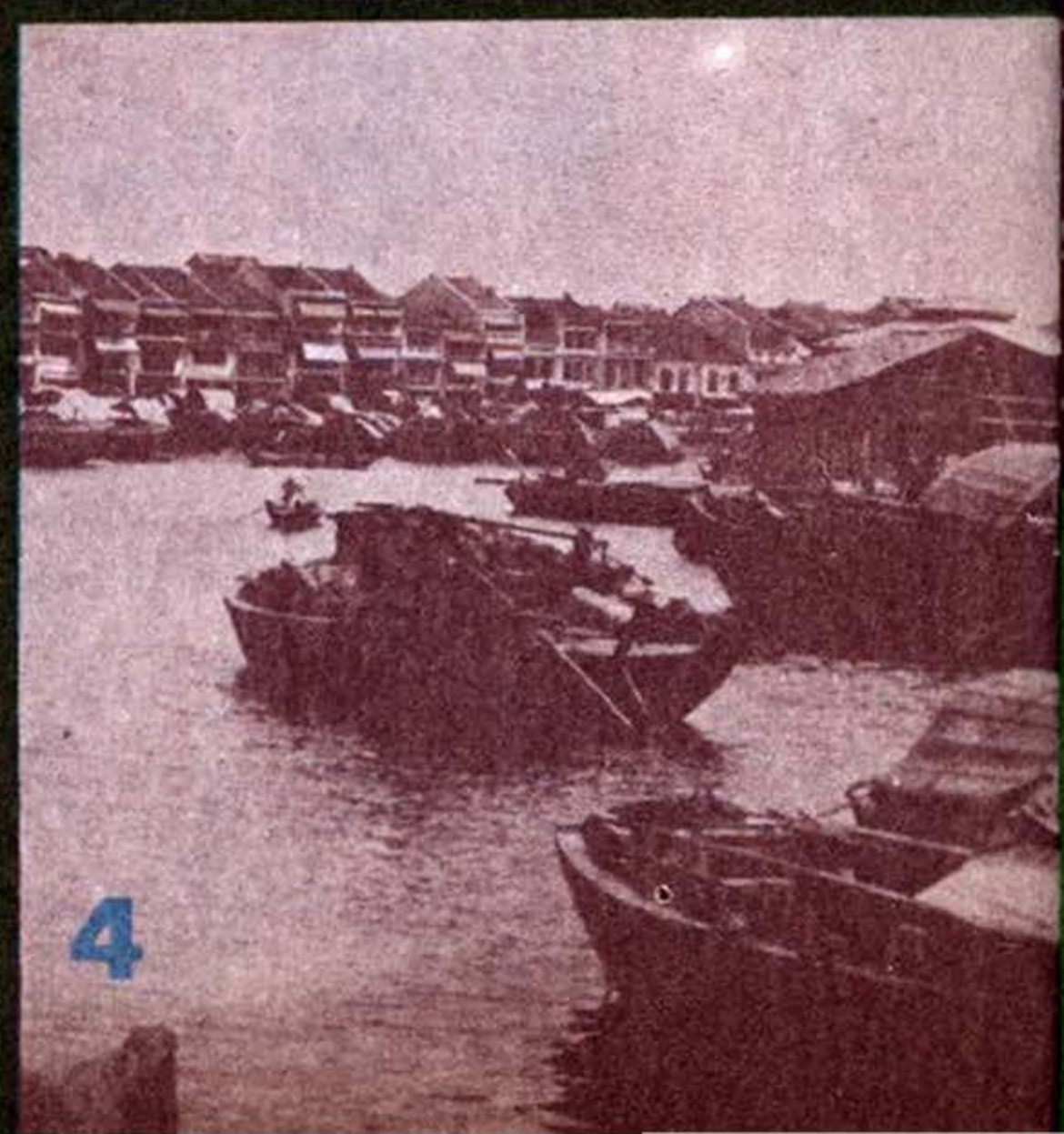

4

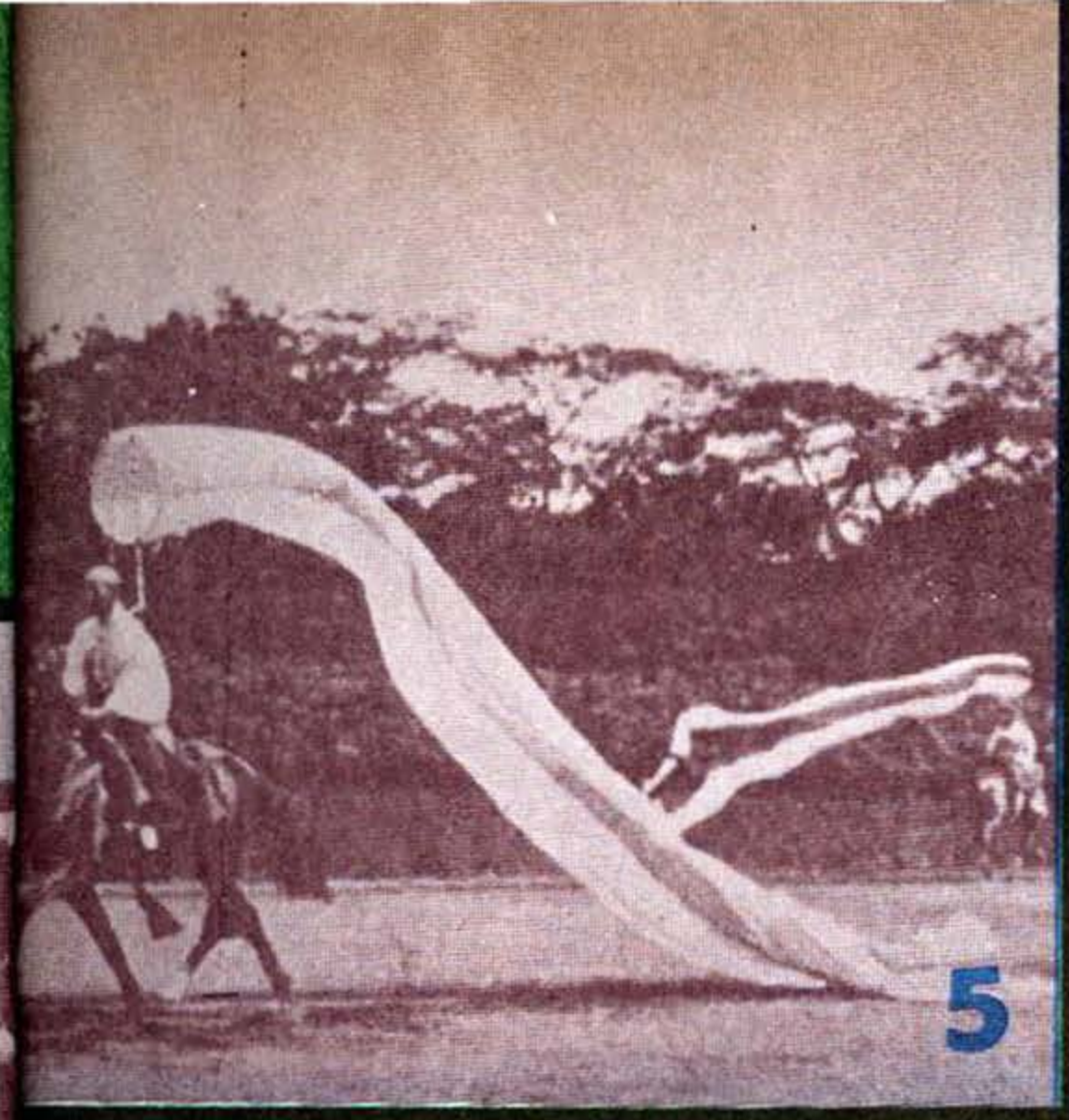

5

5—6) Secvențe japoneze;

7

7) Între zgîrie-norii din San Francisco;

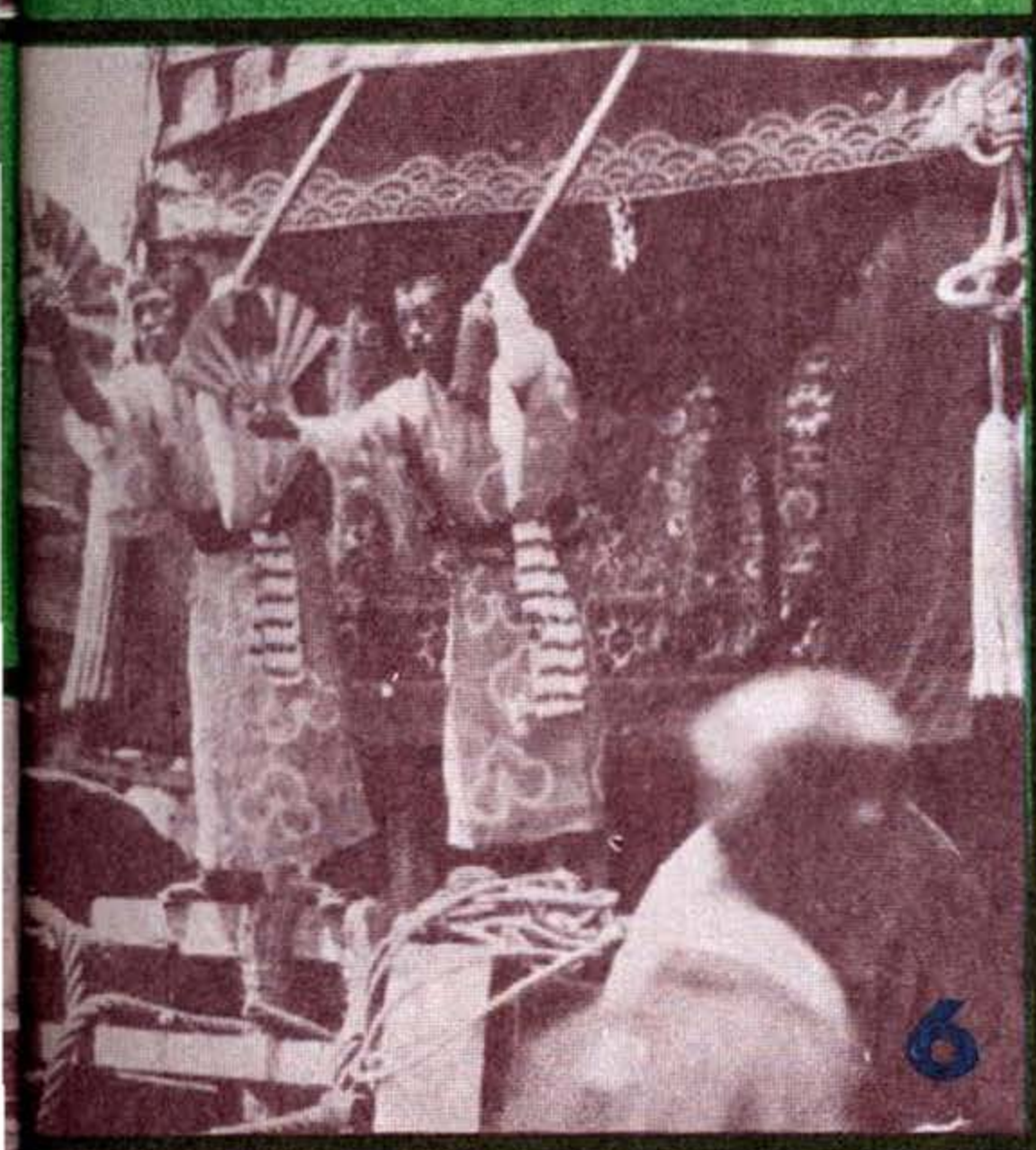

6

8) Intrarea în portul Constanța

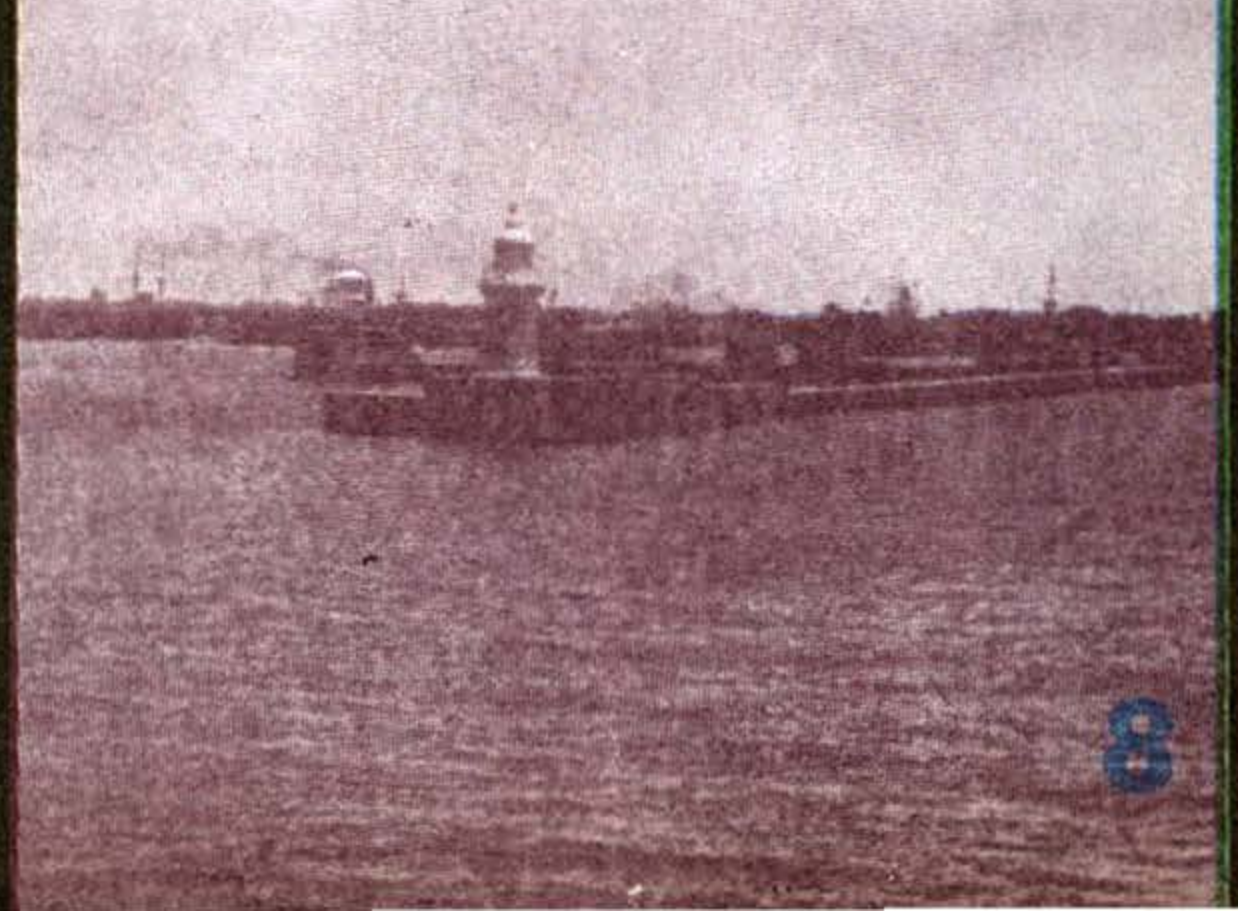

8

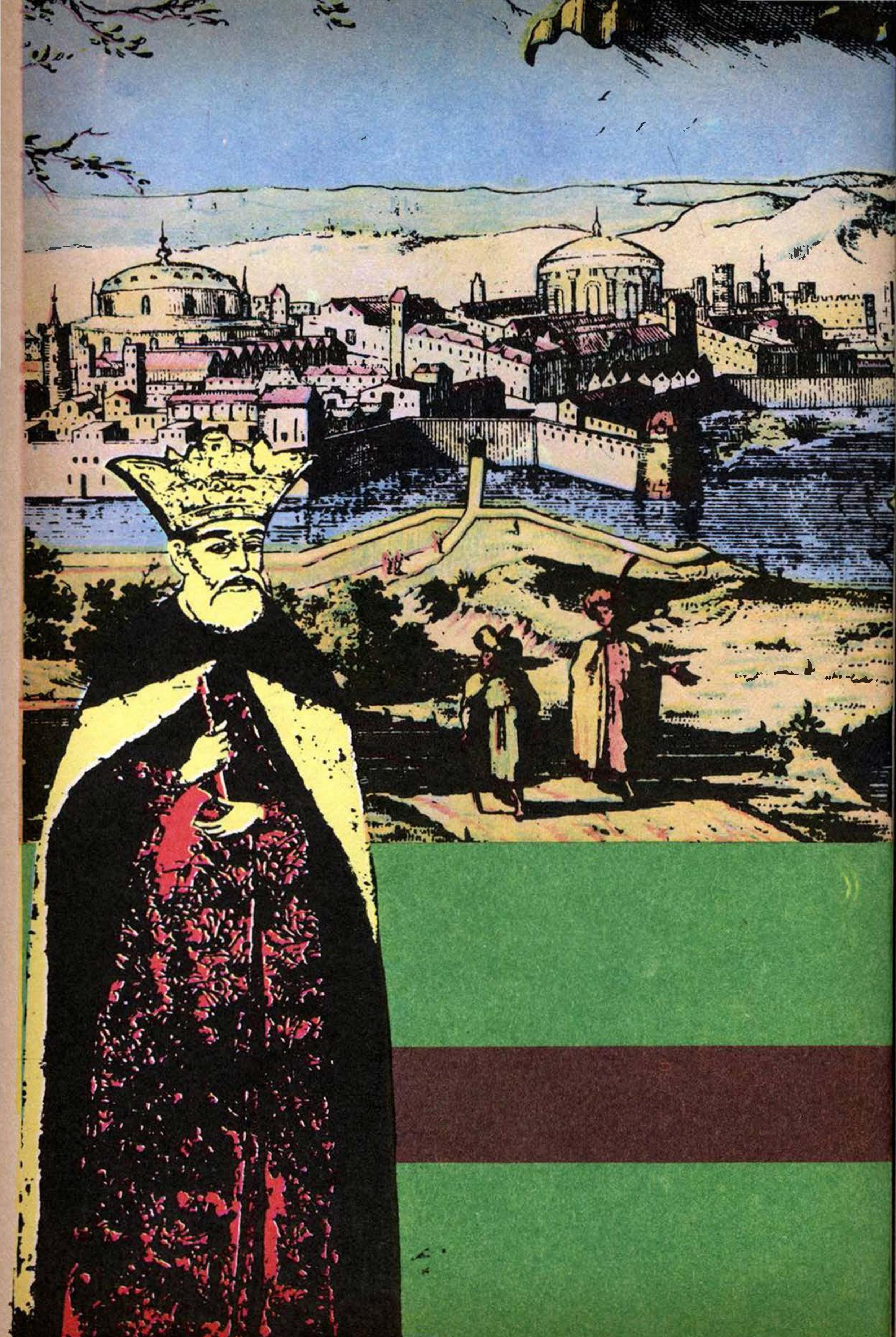

KAISERUL NU A GRAȚIAT

La 25 martie 1931, la Școala pregătitoare de ofițeri de cavalerie din Tîrgoviște, odată cu ceremonia depunerii jurămîntului militar de către contingentul 1931, a avut loc și o altă solemnitate: în prezența autorităților civile și militare din localitate a fost conferită, postmortem, Medalia „Virtutea militară de război", clasa a doua, „locuitorului Zalman Herman Kornhäuser". Înalta distincție a fost înmînată soției acestuia de către comandantul garnizoanei din acel oraș.

Pentru care fapte fusese cinstită astfel memoria unui locuitor din vechea capitală a Țării Românești?

Zalman Herman Kornhäuser s-a născut în 1881 la Bacău. Pe la începutul secolului trecut s-a stabilit în Tîrgoviște, unde a învățat meseria de electrician. Izbucnirea primului război mondial l-a prins în acest oraș. Din cauza miopiei sale înaintate, Kornhäuser a fost declarat inapt pentru serviciul militar.

La sfîrșitul lui 1916, trupele germane au ocupat Tîrgoviștea. Jafuri, fărădelegi, ură dezlănțuită asupra populației civile. Iată o însemnare a unui martor ocular din acea vreme: „În 1916, noiembrie 20, germanii au bombardat acest oraș Tîrgoviștea... și au început devastările obișnuite învingătorilor: însă dezastrul nu este cu putință nici condeiului, nici minții omenești a-l descrie în totul, mai ales asupra locuințelor celor refugiați, unde numai zidurile goale au rămas, iar unde au găsit păsări, rîmători, vite cornute, cai, căruțe cu fîn, alimente de tot felul ca porumb, grîu, orz, ovăz, făină, mălai etc. n-au lăsat nimic, tot au luat cu ei... Apoi au lăsat o comenduire și au venit cu autobuze și au încărcat ce mai rămăsese p-ici pe colea, au băgat cai prin biserici, au ars tribunalul... Au adunat toată arama și alama și clopotele bisericilor toate și ne-au pisat vreo 2 ani fără 20 de zile, pînă la 1 noiem[brie] 1918 [cînd] au plecat". Aceeași însemnare amintește că, printre cei împușcați de ocupanți în Tîrgoviște, s-a aflat și un evreu — Zalman Herman Kornhäuser.

În oraș, germanii înființaseră un lagăr de prizonieri. Iarna lui 1916 a fost deosebit de aspră. Prizonierii erau scoși la muncă mai mult dezbrăcați. Din cauza frigului, la care se adăuga foamea, mureau cu zecile. Cei care încercau să evadeze erau recunoscuți după resturile de îmbrăcăminte militară ce mai atîrnau pe ei și prinși repede. Printre cei care s-au hotărît să-i ajute pe prizonieri s-a aflat și Kornhäuser. Întîmplarea a făcut că unul din gardurile lagărului mărginea grădina locuinței sale. Kornhäuser știa cît de mult risca. A făcut rost totuși de alimente și îmbrăcăminte și s-a strecurat la gardul lagărului, reușind să intre în legătură cu cîțiva prizonieri. Zi de zi a făcut să parvină în lagăr ceea ce reușea să strîngă din puținul lui, al prietenilor, vecinilor și cunoscuților: pîine, medicamente, haine, mănuși, ciorapi. Toată luna decembrie Kornhäuser a procurat alimente și îmbrăcăminte prizonierilor. Unii dintre aceștia, făcîndu-și astfel rost de haine civile, au evadat.

Kornhäuser a fost în cele din urmă prins. În ziua de 30 decembrie 1916, el și cu încă doi prieteni au fost judecați de Curtea marțială a etapelor germane. Cei doi au fost condamnați la muncă silnică pe viață, Zalman Herman, ca instigator, la moarte. Soția sa a încercat să intervină la comandantul garnizoanei germane. Era mamă a doi copii și al treilea urma să se nască. Comandantul a sfătuit-o să facă un memoriu către împărat, asigurînd-o: „Kaiserul nostru iubește mult copiii, așa că nici vorbă că-l va grația pe soțul dvs." Dar Kaiserul nu și-a arătat dragostea pentru copii.

La 6 martie 1917, sentința a fost executată. Zalman Herman Kornhäuser a fost împușcat pe platoul de pe malul Ialomiței din spatele tribunalului. Avea 37 ani.

Patrusprezece ani mai tîrziu, fapta sa de patriotism a fost cinstită prin înalta distincție militară românească. Iată și textul documentului oficial. *„Ministerul de război. Brevet. Noi, ministru secretar de stat la Departamentul de război, adeverim că prin înaltul decret 326, din 10 februarie 1931, Majestatea Sa regele a binevoit a conferi Medalia* Virtutea militară de război, *clasa II-a, locuitorului Herman Kornhäuser, din orașul Tîrgoviște, pentru următoarele motive:*

În luna decembrie 1916, a procurat alimente și haine civile prizonierilor români din lagărele germane din Tîrgoviște, înlesnindu-le evadarea. Pentru acest fapt, a fost condamnat la moarte în ziua de 30 decembrie 1916, de către Curtea marțială a etapelor germane și executat în ziua de 6 martie 1917. Nr. 5449, anul 1931, luna februarie, ziua 10".

Jertfa lui Zalman Herman Kornhäuser se adaugă celorlalți eroi evrei, căzuți în primul război mondial pentru dezrobirea țării, pentru împlinirea idealului unității naționale a poporului român. Numai din Tîrgoviște au murit atunci eroic pe cîmpurile de luptă: dr. M. Marcovici, Ilie Rosenthal, M.I. Haiman, C. Lupescu, N. Klarsfeld, Leon Braunstein.

Marius MIRCU

De-a lungul anilor, revista Magazin istoric a publicat numeroase mărturii ilustrînd opoziţia poporului român faţă de regimul antonescian şi de alianţa cu Germania hitleristă. Sfera opozanţilor a reunit diverse partide şi organizaţii politice, personalităţi şi reprezentanţi ai unor clase şi categorii sociale care, dintr-un motiv sau altul, îşi manifestau dezacordul cu regimul politic intern şi includerea ţării în zona de dominaţie a imperialismului hitlerist. Această stare de spirit generală antiantonesciană şi antinazistă s-a transformat într-o puternică mişcare de rezistenţă antihitleristă care, organizată şi condusă de Partidul Comunist Român, a făcut posibilă declanşarea, la 23 August 1944, a revoluţiei de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă a poporului român.

1942 - 1943:

ŢARA S-A ÎMPOTRIVIT MEREU

RADU R. ROSETTI

Rolul istoric pe care şi l-a asumat cu înaltă responsabilitate partidul comunist a fost acela de a strînge toate forţele naţionale, patriotice care, dintr-un motiv sau altul, erau împotriva regimului antonescian, a dominaţiei Germaniei hitleriste, într-o puternică coaliţie şi a îndrepta acţiunile acesteia spre obiectivele majore ale întregii naţiuni: refacerea integrităţii teritoriale a patriei şi redobîndirea independenţei şi suveranităţii naţionale.

Ne-am propus să punem în circulaţie alte cîteva mărturii inedite privind starea de spirit din sînul diferitelor cercuri politice, a unor intelectuali şi reprezentanţi ai armatei în a doua jumătate a anului 1942 şi începutul celui următor, aşa cum au fost ele surprinse de către Radu R. Rosetti[1] în filele jurnalului său. Sînt note cotidiene, reflecţii pe marginea unor evenimente internaţionale, fragmente din discuţii cu diferite persoane etc. Toate însă vădesc îngrijorarea faţă de soarta ţării, dezacordul faţă de alianţa cu Germania nazistă şi continuarea războiului hitlerist, încrederea în triumful cauzei drepte a poporului român, încredere întărită şi de convingerea că fascismul va fi înfrînt de marea coaliţie a popoarelor.

Cîteva din notele reproduse aici vin să confirme şi mărturiile publicate în Magazin istoric, nr. 8/1979 sub titlul Doi generali îşi amintesc, privitoare la atitudinea şi activitatea generalului de corp de armată Ilie Ştefl ea. În calitate de şef al Marelui Stat Major, funcţie deţinută de la 20 ianuarie 1942 pînă la 23 August 1944, generalul Ştefl ea a adoptat o conduită în vădită opoziţie cu politica Germaniei naziste privitoare la forţa militară românească, conducă care, în multe privinţe, a ieşit în întîmpinarea obiectivelor majore urmărite de mişcarea de rezistenţă antihitleristă din România.

În reproducerea notelor generalului R.R. Rosetti am respectat textul original cu toate particularităţile; întreruperile au fost marcate prin trei puncte, iar completările noastre le-am inclus în paranteze drepte. Notele din subsol şi selecţia textului ne aparţin.

Marian ŞTEFAN

[1] *Magazin istoric*, nr. 7-8/1979.

1942. 13 noiembrie. Dimineața lungă discuție cu V. Slăvescu[1], pe care nu-l văzusem de mai multe zile. Dorește și crede acum în viitoarea victorie a anglo-saxonilor, o crede deplină... Încolo, un imn de ură la adresa lui I. Antonescu pe care-l face nebun, grandoman și maniac... Ură la adresa nemților...

15 noiembrie. Iau cafeaua cu lapte cu Elise Brătianu[2], care și-a reluat reședința în București. Spune că Antonescu a răspuns la numeroasele scrisori[3] ale lui Dinu Brătianu printr-un lung rechizitoriu de peste 100 pagini în contra Partidului Liberal...

25 noiembrie... Nu cunosc detalii, dar mi se întărește credința ce o am de astă-vară că, îmbătați de succesele lor, nemții s-au întins mai mult decît puteau și disprețuiau pe adversarii lor... Fapt este că nemții au fost surprinși acum: în Egipt, în Maroc și Alger (ce făceau submarinele și avioanele lor ca imensa armată anglo-americană să nu poată străbate mările și să debarce nesupărată?)[4] și la Stalingrad...

27 noiembrie. Încă de săptămîna trecută mi-a telefonat Dinu Brătianu, cerîndu-mi să merg să-l văd. Am fost azi dimineață și-am stat cu el o oră și jumătate, în care timp a vorbit aproape încontinuu.

Iată, pe scurt, ce mi-a spus:

Astă-vară, sub impresia opunerii lui Iacobici[5] la înaintarea trupelor românești mai departe-n Rusia, el [Dinu Brătianu] și cu Maniu conveniseră să scrie împreună lui Antonescu, cerînd ca armata noastră nu numai să nu înainteze în Rusia, dar să se retragă chiar [o parte] din trupele noastre de pe front. În august Maniu a avut încă o întrevedere secretă cu Antonescu cînd i-a cerut să nu mai înainteze în Rusia... Antonescu a răspuns negativ... În urma acestui răspuns, Maniu nu a mai vrut să iscălească scrisoarea și Brătianu a scris singur la 24 septembrie. Antonescu a răspuns la 29 octombrie prin scrisoarea de 125 pagini despre care mi-a vorbit Elise Brătianu. La care Brătianu a răspuns la 14 noiembrie. Îmi citește și-mi dă (pentru colecțiile Academiei) copii de pe scrisorile sale și un rezumat de pe scrisoarea lui Antonescu. Aceasta din urmă prea lungă, violentă, difuză, scrisă evident într-un moment de pasiune... Este întotdeauna o greșală a răspunde prin violență și cu insulte... După părerea sa [a lui Brătianu], nu trebuia să luăm parte la război...

3 decembrie... Slăvescu-mi spune că un neamț de la legația lor [a Germaniei], anume Franck, a fost acum cîteva zile la Gh. Leon[6] (o știe de la cineva prezent). După cîteva pahare, neamțul s-a înfierbîntat și-a făcut un rechizitoriu contra noastră... A amenințat — printr-o aluzie — cu revenirea la putere a legionarilor...

10 decembrie. V. Slăvescu-mi spune că alaltăseară a văzut pe Gh. Tătărescu; acesta i-a spus că se duc tratative acum între cei grupați în jurul său și cei din jurul lui Dinu Brătianu (aceștia pentru beneficiul lui Gh. Brătianu) pentru împăcare, dar i se cere lui Tătărescu să recunoască că expulzarea regelui[7] era o necesitate, ceea ce el (Tătărescu) nu admite.

De ce se țin și liberalii azi!?

11 decembrie. Dimineața a venit la mine Elise Brătianu zicînd că la biblioteca Brătianu[8] și la G. Fotino[9] se fac percheziții, Fotino fiind acuzat că avea și răspîndea corespondența Antonescu-Dinu Brătianu, că a luat parte la o întrunire la Dinu Brătianu (la care nu a fost), că răspîndește zvonuri... Crede că va fi arestat și că vor fi arestați și alții din cadrele liberale...

D-na Șteflea-mi spune că în puținele ore ce a stat bărbatul ei aci [în București] s-a arătat obosit, preocupat și, lucru neobișnuielnic la dînsul, enervat...

13 decembrie... Luat ceaiul de dimineață cu Elise Brătianu. Îmi spune că ieri Ică [Mihai] Antonescu a telefonat lui Fotino și d-na Maria Antonescu d-nei Fotino spre a arăta regrete de arestarea lui Fotino, spunînd că n-au știut nimic și că mareșalul e foc. Acesta [I. Antonescu] a fost informat de Elise Brătianu... Seara Cristescu (Eugen), șeful Serviciului Secret [de Informații] a telefonat Elisei Brătianu că nu era adevărat că Fotino fusese arestat și avînd aerul să-i reproșeze că ea a informat greșit pe Antonescu. Elise i-a răspuns cum se cuvine.

Este informată că Himmler a fost aici, venind din Sofia, în căutarea unor comuniști...

14 decembrie ... S-a pus în vedere anglofililor să se astîmpere și se va spune același l ucru lui I. Maniu și Dinu Brătianu. Mareșalul Antonescu ar fi spus lui Eugen Cristescu că Serviciul Secret costă scump și nu asigură cunoașterea agitațiilor și încetarea lor. Și atunci E. Cristescu a pornit perchezițiile și arestările...

15 decembrie. De la 12.30 la 13.33 stau de vorbă cu [Ion] Antonescu la Președinția Consiliului [de Miniștri]. Îl găsesc galben și tras la față. Îmi spune că din nou are un acces de malarie. Îmi vorbește mult și de toate... În ceea ce privește cele întîmplate la Stalingrad spune că vina a fost

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 2-5/1979, 1-2/1980.

[2] Elise, născută Știrbei, soția lui Ion I.C. Brătianu (1864-1927).

[3] În timpul dictaturii antonesciene, șefii celor două partide burgheze tradiționale, nedorind să inițieze acțiuni deschise împotriva regimului antonescian, au optat pentru formula corespondenței, înmînînd mai multe scrisori lui Antonescu, în care își exprimau propria lor poziție critică față de evenimente.

[4] Se referă la debarcarea din noiembrie 1942 a forțelor anglo-americane în Maroc și Algeria (*Magazin istoric*, nr. 2/1974).

[5] Generalul de corp de armată Iosif Iacobici, șeful Marelui Stat Major, destituit de I. Antonescu în ianuarie 1942, ca urmare a opoziției sale față de politica militară a dictatorului român. În locul său a fost numit generalul Ilie Șteflea (*Magazin istoric*, nr. 3/1967).

[6] Profesor de finanțe și statistică la Facultatea de drept din București, președinte al Asociației economiștilor români, membru al Partidului Liberal, deputat.

[7] Se referă la „actul din 4 ianuarie" 1926 prin care Parlamentul a votat îndepărtarea lui Carol de la succesiune și recunoașterea prințului Mihai ca principe moștenitor.

[8] Este vorba despre bibliotcca fundației culturale a Brătienilor.

[9] George Fotino (1896-1969), profesor la Facultatea de drept, membru corespondent al Academiei române, specialist în istoria dreptului românesc.

a nemților... Dealtfel, de cînd a văzut că Stalingradul d vine un nou Verdun, a propus ca pentru iarnă să se retragă pe Donеț spre a scurta frontul.

...Vorbind de situați generală militară... [Antonescu spune]: eu nu provoc pe englezi. Am spus lui Hitler că nu trebuie a mi se cere să merg să bîrfesc contra Angliei și contr Franței și Hitler a priceput asta și a fost de acord cu mine. Spune apoi că cheltuiește acum 300 000 000 lei nual cu ajutorarea românilor din Transilvania ocupată de unguri... Vrei să știi ce situație am în străinătate? Uite ce a spus deunăzi regele Petre al Serbiei la Radio Londra și, bineînțeles, cu îngăduința guvernului englez. Și-mi dă textul tradus românește, spre a-l citi, text care se isprăvește cu următoarele cuvinte: „Ziua socotelilor va veni însă. Fiecare își va lua răsplata și nu putem trece cu vederea atitudinea vecinilor noștri bulgari, unguri și italieni c re s-au repezit asupra cadavrului Iugoslaviei, furînd ceea ce nu le aparținea[1]. Nu putem trece cu vederea, de asemenea, nici atitudinea României, națiune nobilă care nu a voit să participe la această odioasă pomană..."

La conferința prefecților, gen ralul V siliu [subsecretar de stat la Ministerul de interne] le-a spus că la Liceul Național din Iași elevii unei clase au ars portretul lui Antonescu și n-au vrut să denunțe pe cei ce au f cut fapta; au fost toți eliminați, iar profesorii clasei trimiși toți în lagăr pe trei luni...

16 decembrie... Vine la mine profesorul M. Costăchescu de la Iași. Îmi spune că incidentul cu arderea portretului lui Antonescu s-a petrecut la Liceul Internat (în clasa a V-a) și nu la Liceul Național (Academia Mihăileană) și că numai dirigintele clasei, profesorul Lupu, un om foart bine dealtfel, a fost trimis în tabără...

17 decembrie. C.R. Sturdza fac parte din acei boieri moldoveni care critică veșnic orice și în special, orice face un guvern, dar care ei nu fac nimic. Aproape de la începutul guvernării lui Antonescu e pornit contra lui... Fiul său [al lui C.R. Sturdza] Dinu este de obicei un om cu judecată, calm — dar cum vine prea mult sau prea des în contact cu tatăl său e apucat de mania criticii...

28 decembrie. Întîlnit cu dr-ul Ilie care a servit cu mine în Regimentul 47/72 infanterie și pe Radu D. Rosetti. Și aici [la Brașov] s-au făcut arèstări de comuniști...

31 decembrie. Am întîlnire cu Iuliu Maniu, venit să înceapă anul 1943 în Transilvania. Spune că e disperat pentru că ni s-a prăpădit armata și sîntem într-o situație disperată. Îi spun că am mai fost în asemenea situațiuni[2]. Dar atunci aveam cap, replică el, ceea ce nu avem acum...

Anul 1943. 1 ianuarie. Ce ne va aduce anul acesta? Nu știu. Dar optimismul meu natural — și sănătos, cred — mă face să nu mă complac în prevederi catastrofale. Am mare încredere în neamul meu și în dreptatea cauzei sale. De aceea privesc viitorul cu liniște. Iar dacă vor veni zile grele, voi fi gata să le fac față așa cum trebuie. Este cred o datorie, într-un asemenea caz, să ne gîndim la și să practicăm arătarea lui Iorga cum s-a purtat boierimea moldovenească la Valea Albă: „boierii se închin ră frumos în fața morții și o primiră în față..."

7 ianua ie. Sînt desigur greutăți cu nemții, căci din ce-mi spune dimineața d-na Șteflea la telefon reiese c Șteflea e trimis de Antonescu în misiune specială la Hitler...

11 ianuarie... La țară e nemulțumire din pricina hranei...

19 ianuarie. Dimineața merg la Marele Stat Major, unde am o lungă convorbire cu generalul Șteflea, care mă pune la curent cu o sumă de fapte. Îl întreb întîi ce s-a întîmplat pe Don și cum. Începe a povesti mai de departe și anume că Antonescu a vrut numaidecît să se formeze un grup de armate române, iar el [Șteflea] nu vroia, pentru că ai noștri singuri nu aveau armament destul de puternic, nu aveau tancuri îndestulătoare, nu aveau mijloace automotoare de transport, nu aveau aviație suficientă.

El (Șteflea) a c utat, de asemenea, să pună cît mai puțini de ai noștri în foc. În loc de 500 000 oameni, am avut în linie 382 000 oameni...

27 ianuarie. Întrevederea Roosevelt-Churchill (fără Stalin) de la Casablanca[3] dă mult de vorbit.

Dejun la Café București; prezenți: V. Slăvescu, M. Ciucă, C. Costandache, Ștefan Popescu, Traian Săvulescu, dr-ul Eftimescu, C. Moisil, N. Cartojan, dr. Ionescu Mihăiești, G. Oprescu, C. Marinescu, eu. Se spun multe anecdote. Excelează V. Slăv scu și, mai ales, C. Marinescu. Se vorbește puțin de război și, în general — afară de anglomanii turbați, ca Oprescu mai ales — rezonabil...

3 februarie... Rezistența Stalingradului va rămîne în istorie ca pildă de vrednicie și de vitejie... Ultimele telegrame ale colonelului I. Gheorghe [atașatul militar român la Berlin] sînt pesimiste, arătînd că în Germania înfrîngerile recente au descurajat populația.

8 februarie. Am impresia că pe teatrul de război din sudul Rusiei germanii nu pot opri pe ruși pe linia ce o doreau. Unde-i vor opri?

9 februarie... Căderea Kurskului e o lovitur serioasă pentru nemți. Mă întreb din nou, pentru a nu știu cîta oară, unde vor opri nemții pe ruși sau chiar: opri-li-vor?

11 februarie... A fost Raoul Bossy [șeful Legației române din Berlin] la mine... Crede că s-a făcut o alianță sau s-a pregătit o colaborare anglo-turcă, dar nu activă din partea Turciei, ci numai ca aceasta să îngăduie trecerea aeroplanelor, vaselor de război etc... Bulgarii sînt gata a se l sa convinși de englezi... În Germania mulți civili din cei mai de seamă nu cred în izbînda germană, nici în nevoia unei mari sforțări. Ei zic: oricum ne-ar împărți în caz de înfrîngere.

---

[1] Se referă la participarea armatelor acestor țări la agresiunea hitleristă împotriva I goslaviei (aprilie 1941).

[2] Aluzie la evenimentele de la sfîrșitul anului 1916.

[3] În cadr l acestei întîlniri (14-24 ianuarie) cei doi șefi de guverne au stabilit măsurile militare com ne pentr n l 1943.

19 februarie. Aprigă discuție cu V. Slăvescu... [Spune că] Antonescu ar fi trimis pe Ică la rege... să ceară lămuriri că regele a primit la o vînătoare în Bucovina pe Maniu. Regele ar fi răspuns foarte înțepat că nu l-a primit pe Maniu, că e liber a primi pe cine socotește că e pentru binele țării... Apoi, regele ar fi grațiat, fără să ceară avizul mareșalului, niște condamnați la moarte; nouă mergere a lui Ică la rege, nouă atitudine bățoasă a regelui. Ică ar fi spus că, dat fiind conflictul, mareșalul va face apel la țară. Regele a răspuns că va face și el. Slăvescu mulțumit de atitudinea regelui... Trebuie să se convingă Antonescu că nu e stăpînul țării, ripostează Slăvescu, să mai consulte și pe alții...

20 februarie... Mă duc la Șteflea cu o listă întreagă de întrebări. Răspunde la toate, începînd prin a-mi arăta situația de azi pe front... Din trupele noastre au fost aduse în țară 80 000 permisionari și 40 000 răniți; cele ce se retrag în Transnistria au un efectiv de 100 000 oameni și 45 000 cai; cele din Crimeea și Peninsula Taman au un efectiv de 80 000.

Toate trupele se vor reface în țară. În Transnistria vor sta numai pentru a se odihni și a se deparazita.

Se vor reface unitățile ce au fost cu următoarele modificări: trei divizii de tancuri în loc de una, cele două noi provenind din transformarea a 6 brigăzi de cavalerie. Din cavalerie vor rămîne două divizii. Se creează unități de vînători antitanc.

În general avem materialul necesar...; echipament avem, dar spunem că n-avem.

Organizarea nu va putea fi gata înainte de octombrie...

22 februarie... Vine la mine Raoul Bossy. Spune că neînțelegerea rege-Antonescu este iarăși mai acută. Regele a chemat și pe mitropolitul Bălan[1], spre a-l consulta... Adaugă că acum avem absolută nevoie de ficțiunea care e regele...

Dacă germanii vor fi sută în sută învingători, nici noi și nici unul din micile popoare ale Europei nu vom mai fi independenți... Din tot ce spune [Raoul Bossy] reiese că e convins de victoria finală a anglo-americanilor...

2 martie. Vizita lui Ribbentrop la Roma nu cred că este numai un răspuns întrevederilor de la Casablanca și Adana, ci că are a face și cu prezența la Roma a arhiepiscopului Spelman din U.S.A. ...

Raoul Bossy vine la mine. Îl întreb dacă e adevărat ce spune familia sa și anume că, neînțelegîndu-se cu Ică Antonescu, și-a dat demisia. Nu, zice el, dar cum v-am mai spus, am mai cerut să fiu transferat de la Berlin. Nu mă simt într-o atmosferă în care pot lucra... Bossy îmi povestește o grămadă de mici incidente cu cei de la Auswärtiges Amt [Ministerul de externe german], cum îmi arată de ce e convins că nemții nu vor consimți niciodată să ne redea partea din Transilvania răpită prin Diktatul de la Viena...

5 martie. Slăvescu-mi spune că, ca orice general ce a fost în capul oștirii cînd a fost înfrîntă (și-mi citează pe Joffre, Nivette, Iliescu) Șteflea trebuie să plece de la Marele Stat Major. Contest vina lui. Slăvescu răspunde că dacă nu i s-au urmat sfaturile, Șteflea trebuie să demisioneze.

9 martie... Plecat aseară din Iași. Sosesc dimineață, cu o oră întîrziere, la București. În cabină, alături de a mea, poetul [Mihail] Codreanu, membru corespondent al Academiei. Vorbim de limbă, de înțelesul unor cuvinte ca *nădejde* și *speranță*...

20 martie.. După-amiază merg să văd pe Șteflea la Marele Stat Major, unde convorbirea noastră se prelungește mult...

Șteflea îmi atrage atenția aci asupra acțiunii sale — despre care-mi vorbise de mai multe ori — de a întîrzia concentrarea trupelor românești pînă la finele lunii august și de a trimite diviziile noastre numai cu 2/3 din efectiv...

[1] Nicolae Bălan, mitropolitul ortodox al românilor din Transilvania, membru onorific al Academiei române.

Prizonieri capturați de armata sovietică pe frontul de la Stalingrad

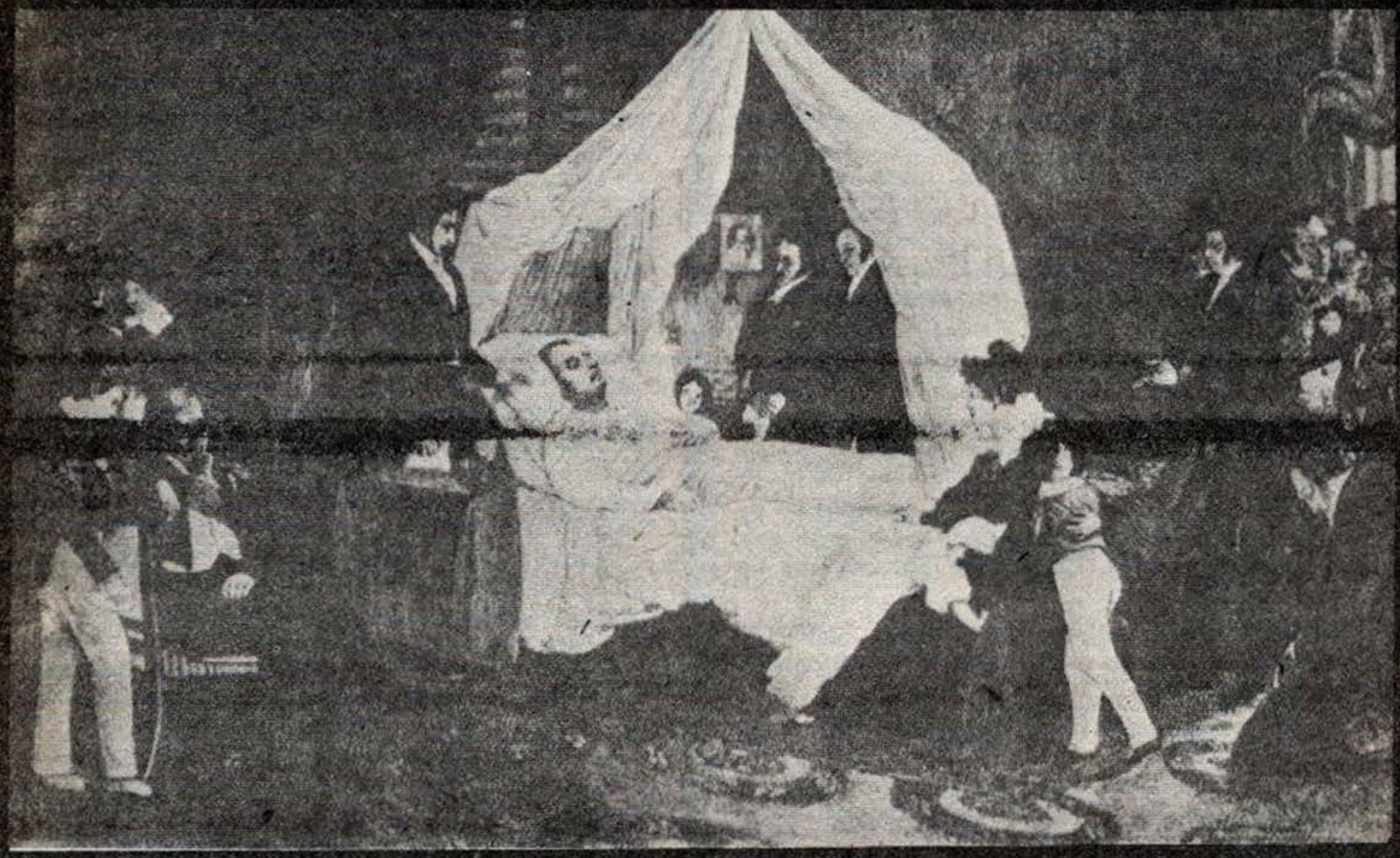

CINE L-A UCIS PE NAPOLEON?

Doi canadieni, unul (Ben Welder) fabricant de aparate medicale şi colecţionar de „suveniruri" napoleoneene, celălalt (David Hapgood) scriitor, gazetar şi traducător din franceză în engleză, sînt ultimii dintre cercetătorii unui subiect trecut de mult la categoria enigme ale istoriei universale. Volumul publicat la New York de cei doi, în 1981, Who Killed Napoleon? (Cine l-a ucis pe Napoleon?), reprezintă în esenţă, pe de o parte, o evocare a anilor petrecuţi de Napoleon Bonaparte pe insula Sfînta Elena, după înfrîngerea sa definitivă suferită la Waterloo, la 18 iunie 1815, şi pînă la moartea sa, la 5 mai 1821, iar pe de altă parte, un reportaj asupra cercetărilor efectuate de un dentist şi toxicolog suedez, doctorul Sten Forshufvud. Acesta a emis ipoteza, devenită ulterior teză sprijinită pe argumente, că primul împărat al Franţei ar fi fost ucis prin otrăvire, de către un membru al anturajului său de pe insula Sfînta Elena[1].

Aghiotanţii se ceartă

Întreaga carte se axează pe cele două planuri care alternează, capitol după capitol. Asistăm în paralel la evenimentele care marchează ultimii şase ani de viaţă ai lui Napoleon I şi la progresele, succesele, decepţiile pe care le înregistrează treptat doctorul Forshufvud în cursul investigaţiei sale.

În ceea ce priveşte sejurul fostului împărat al Franţei pe insula pierdută în Atlantic, autorii zugrăvesc un tablou veridic al acestui prizonierat imperial. El începe odată cu îmbarcarea lui Napoleon pe nava „Bellerophon", din rada portului Plymouth, în iulie 1815, la cinci săptămîni după dezastrul de la Waterloo. Bonaparte speră că va putea rămîne în Anglia, aşa cum a solicitat, dar, la 31 iulie, lordul Keith îl anunţă că va fi exilat pe Sfînta Elena.

Îl însoţeşte o suită destul de numeroasă: marele mareşal al Palatului, Bertrand,

[1] *Magazin istoric* a publicat numeroase articole consacrate personalităţii lui Napoleon Bonaparte (nr. 2/1967, 9/1968, 9-11/1969, 4, 6/1972, 3, 10/1979, 10/1980).

împreună cu soţia sa, Fanny, de origine engleză; contele Charles-Tristan de Montholon, mare şambelan, împreună cu soţia sa, Albine, şi copilul lor; marchizul de Las Cases, scriitor şi secretar particular; ofiţerul de artilerie Gourgaud, care i-a salvat viaţa lui Napoleon în timpul expediţiei din Rusia; primul valet, Louis Marchand, un alt valet, Franceschi Cipriani, care a servit pe vremuri împăratului în calitate de spion; medicul irlandez Barry O'Meara şi alte persoane, pînă la un total general de douăzeci şi şapte.

La Jamestown, singurul port al insulei, captivul este preluat de guvernatorul Mark Wilds, pe care îl va înlocui amiralul Cockburn. La început, grupul de francezi este cazat pe moşia Briars, proprietatea lui William Balcombe, cu a cărui fetiţă se împrieteneşte Napoleon. După două luni, fostul împărat şi suita sa sînt mutaţi la reşedinţa Longwood, la opt kilometri depărtare. Acolo începe să se depene o viaţă cotidiană monotonă, apăsătoare, complicată doar de intrigile anturajului şi de tentativele mai mult sau mai puţin reuşite ale lui Napoleon de a se păstra viu în atenţia opiniei publice mondiale şi de a obţine o readucere în Europa.

În 1816, puţin după ce Napoleon împlineşte 47 ani, în postul de guvernator al insulei este numit generalul-locotenent Sir Hudson Lowe. Încă de la început, între cei doi oameni se stabileşte o antipatie profundă. Hudson Lowe este zdrobit de ovara răspunderilor sale, plin de suspiciune şi veşnic temător că fostul împărat va evada, aşa cum a evadat de pe insula Elba. În consecinţă, el ia o serie de măsuri meschine şi şicanatorii, care îngrădesc considerabil libertatea de mişcare a lui Napoleon şi a celor care îl servesc.

Între membrii suitei se nasc tot felul de fricţiuni. Ofiţerii, de pildă, nu pot să-l sufere pe Las Cases, pe care dealtfel englezii îl arestează, pentru că a purtat o corespondenţă clandestină în numele împăratului. În 1816, marchizul este deportat de guvernator în Africa de Sud, unde va trebui să aştepte vreme de opt luni pentru a fi autorizat să se înapoieze în Europa. Plecarea lui nu pune însă capăt conflictelor, care se înmulţesc mereu, între aghiotanţii lui Bonaparte.

La Paris, contele d'Artois, fratele mai mic al lui Ludovic XVIII, se teme de o eventuală înapoiere a împăratului sau de perspectiva ca acesta să se refugieze în Statele Unite. Aceste preocupări fac să încolţească, pare-se, ideea lichidării fizice a celui deportat pe insula Sfînta Elena.

Apare un nou medic

În 1818, conflictul dintre Gourgaud şi Montholon ajunge la punctul culminant. Ofiţerul de artilerie este convins că favorurile de care se bucură contele se datoresc faptului că soţia lui, frumoasa Albine, este amanta împăratului. În cele din urmă, acesta trebuie să renunţe la serviciile lui Gourgaud, care părăseşte insula în martie. Tot cam atunci, moare de o „inflamaţie intestinală" (care seamănă leit cu o otrăvire) Cipriani, fostul agent secret al împăratului. Sănătatea acestuia se degradează continuu: pierderea poftei de mîncare, umflarea picioarelor, balonarea, vărsături intermitente, dureri în zona hepatică. Napoleon exprimă în diferite rînduri bănuiala că Hudson Lowe încearcă fie să-l distrugă printr-o alimentaţie insuficientă şi dezechilibrată, fie de-a dreptul să-l otrăvească.

În 1819, cînd împlineşte 50 ani, Napoleon îşi vede ultimele speranţe spulberate. Suveranii Sfintei Alianţe — ţarul Rusiei, regele Prusiei, împăratul Austriei, regele Angliei şi regele Franţei — au votat în unanimitate menţinerea lui în exil pe tot restul vieţii. Sănătatea sa continuă să fie şubredă. Albine de Montholon părăseşte insula, împreună cu cei trei copii pe care-i are acum

În p. 38:
Napoleon pe patul de moarte

Primele două desene au fost făcute cînd împăratul se afla în drum spre Sf. Elena, celelalte două — cînd se afla pe insulă (ultima cu două luni înaintea morţii)

și dintre care cel puțin unul — o fetiță — s-ar putea să fie a lui Napoleon, susțin autorii lucrării. Medicul O'Meara este îndepărtat de guvernator, pe care l-a supărat diagnosticul de hepatită pus împăratului. În locul lui, după multe insistențe, este adus un corsican, François Antommarchi. Ca și predecesorul său, acesta nu reușește să-l convingă pe Napoleon să ia poțiunile și medicamentele menite să combată diversele simptome ale bolii. Fostul împărat se arată destul de nemulțumit de noul său medic, pe care-l tratează cu un amestec de dispreț și iritare. Bonaparte își petrece acum cea mai mare parte a timpului dictînd fie lui Montholon, fie lui Marchand lucrarea pe care vrea să o lase posterității și în care amintirile se îmbină cu recomandări privind politica internă și externă a Franței, precum și relațiile internaționale de pe continentul european.

În octombrie 1820, prizonierul imperial înregistrează o bruscă și violentă înrăutățire a stării sănătății sale: leșinuri, palpitații, puls slab și neregulat, dureri în membrele inferioare și abdomen, în umeri și în spate, tuse uscată, colorație galbenă și erupții ale pielii, grețuri, dificultăți de respirație etc. Din ianuarie și pînă în mai 1821, situația se agravează continuu. Napoleon nu mai mănîncă aproape nimic. Cedînd stăruințelor lui Antommarchi, el acceptă din cînd în cînd să ia cîteva medicamente, dar de fiecare dată acestea îi fac mai mult rău decît bine. În aprilie se instalează o febră care va merge crescînd. Cu mari dificultăți, împăratul își dictează testamentul, căruia îi aduce numeroase modificări, scrisori către familie și cei pe care-i consideră încă devotați lui, fragmente din lucrarea sa...

La 2 mai 1821, febra se întetește, se instalează delirul. Intervenția unui medic britanic, doctorul Arnott, nu este de nici o utilitate. La 5 mai, bolnavul devine inconștient și, în aceeași zi, la ora 5.49 după-amiază, moare.

În 1840, cadavrul său va fi deshumat, transportat în Franța și instalat în lăcașul său de veci, de la Domul Invalizilor. Participanții la operația de deshumare au fost frapați de faptul că, deși nu fusese îmbălsămat, trupul fostului împărat se păstrase intact în solul insulei Sfînta Elena, timp de 19 ani.

La vînătoare după cinci mii fire de păr

Așa cum arătam, cealaltă componentă a volumului o reprezintă investigația efectuată de doctorul Sten Forshufvud. În 1955, pe cînd avea 50 ani, acest dentist din Göteborg, pasionat de viața și faptele lui Napoleon, găsește în memoriile abia acum publicate ale lui Louis Marchand, primul valet al fostului împărat, o serie de indicii care par să dovedească o intoxicație progresivă cu arsenic. O asemenea interpretare vine în contradicție cu teza, aproape unanim admisă în istoriografia franceză și universală, că decesul s-ar fi datorat unui cancer al ficatului, eventual al intestinului gros.

Patru ani mai tîrziu, Forshufvud se decide să elucideze enigma. Comparînd memoriile lui Marchand cu raportul de autopsie și cu relatarea doctorului Antommarchi, dentistul suedez constată că, în ultimele sale zile de viață, Napoleon a manifestat 22 simptome de otrăvire cu arsenic din cele 30 pe care le recunoaște medicina legală. Pentru a căpăta o probă materială, Forshufvud recurge la analiza firelor de păr din numeroasele șuvițe pe care împăratul le-a oferit prietenilor și admiratorilor săi pe cînd se afla în exil.

Căutarea celor aproximativ cinci mii de fire de păr care sînt necesare unei analize serioase îl antrenează pe medicul suedez, devenit istoric amator, într-o serie de peripeții, unele serioase, altele aproape comice. Astfel, prințul Napoleon, descendentul fratelui mai mic al împăratului, Jérôme Bonaparte, îi promite că va sta de vorbă cu el, dar nu se ține de cuvînt. Maiorul Lachouque, fostul director al Muzeului armatei franceze, îi cedează un fir de păr dintr-o meșă a lui Napoleon. Supusă unei analize speciale la universitatea din Glasgow, de către medicul legist Hamilton Smith, mostra arată prezența a 10,38 micrograme de arsenic la gramul de păr — de 13 ori proporția normală pe care o conține pilozitatea capilară a omului. La o întrevedere pe care o are cu Forshufvud în august 1960, Smith îl informează că a pus la punct o tehnică și mai complexă, care permite să analizeze un fir de păr în segmentele sale. Suedezul își dă seama că, în felul acesta, va puteá verifica dacă împăratul a absorbit otrava în cantități importante la intervale mai mult sau mai puțin regulate. Pentru a ajunge la acest rezultat, are însă nevoie de alte fire din părul lui Napoleon. Dar, după o reuniune cu mai mulți specialiști la Paris, în mai 1961, maiorul Lachouque refuză să-i mai încredințeze porțiuni din șuvița pe care o deține.

În 1961, într-un articol publicat în revista britanică *Nature*, Forshufvud, Smith și alți doi specialiști demonstrează că Napoleon a murit intoxicat cu arsenic și că asasinul ar fi un membru al anturajului său francez. Istoricii, toxicologii și ceilalți experți francezi reacționează negativ față de această id e și orice colaborare cu ei devine imposibilă. Suedezul se vede nevoit să cumpere o șuviță de păr a lui Napoleon de la un colecționar elvețian, contra sumei de 1 000 dolari.

(Continuare în p. 48)

EVADÎND DE LA ALTDAMM

BRUNO RETZLAFF-KRESSE

Eliberîndu-mă de la Doftana, în 1937, am cerut Partidului Comunist Român, al cărui membru eram, permisiunea să plec voluntar în Brigăzile internaţionale din Spania. După ce am primit aprobare, m-am îndreptat mai întîi spre Praga. De acolo, din cauze independente de voinţa mea, nu mi-am putut continua imediat drumul şi, avînd drept limbă maternă germana, am fost transferat ca activist în Partidul Comunist German, grupul de emigraţie din Cehoslovacia. Pînă la ocuparea acestei ţări de către Wehrmacht, am lucrat în aparatul Abwehr (de apărare) al partidului, care depista agenţii Gestapoului infiltraţi în partid. Sub masca de emigranţi politici germani, aceştia detectau legăturile între membrii partidului de la Praga şi cei din Berlin, aflaţi în adîncă ilegalitate. În cadrul muncii mele, am stat o perioadă în căminul de refugiaţi comunişti germani de la Svepravice, lîngă Praga, unde am fost custodele bibliotecii. Responsabil politic era Bruno Retzlaff-Kresse, militant al Partidului Comunist German.

Bruno Retzlaff

Friedrich Wetzel

Hermann Matern

După ocuparea Cehoslovaciei de către nazişti, munca de partid m-a dus în Anglia, unde, un timp, m-am aflat într-un lagăr de internare. Aici l-am reîntîlnit pe Bruno Retzlaff-Kresse. El îşi începuse activitatea de partid în anul 1930, continuînd să militeze în ilegalitate şi după venirea hitleriştilor la putere, în 1933, cînd a adoptat numele de Kresse. În octombrie 1933, a fost arestat pentru acţiunile sale de propagandă antifascistă în rîn-

Închisoarea nazistă de la Altdamm şi Bruno Retzlaff-Kresse, Friedrich Wetzel şi Hermann Matern, trei antifascişti tovarăşi de temniţă

durile armatei şi bătut crunt la interogatoriu de către Gestapo. Acuzat de înaltă trădare, Retzlaff a fost mutat, în urma unei lungi anchete, la închisoarea din Altdamm, de lîngă oraşul Stettin (azi Szezecin, în Polonia), de unde a reuşit să evadeze. A fost printre foarte puţinele cazuri de evadări reuşite din închisori hitleriste. Indiscutabil că, în acea perioadă, regimul marilor penitenciare în care se mai aflau mulţi funcţionari din timpul Republicii de la Weimar nu se putea compara cu cel al închisorilor şi lagărelor de exterminare de mai tîrziu, unde au fost internaţi zeci de mii de antifascişti germani.

În anul 1980, în Editura „Dietz" din Berlin, a apărut lucrarea Illegalität-Kerker-Exil (Ilegalitate-penitenciar-exil), cu subtitlul Erinnerungen aus dem antifaschistischen Kampf (Amintiri din lupta antifascistă), semnată de Bruno Retzlaff-Kresse, în care, evocînd acei ani de luptă[1], povesteşte cum a evadat de la Altdamm. Iată, în traducere, acest capitol.

Max EISINGER

În ajutor — hazardul

Foarte curînd de la mutare, mi-a venit ideea să evadez. Desigur, m-am gîndit la evadare şi deoarece în închisoarea Altdamm aveam condiţii relativ favorabile. Dealtfel chiar din prima zi a sosirii noastre, am discutat cu Fritz Wetzel despre această posibilitate, dar, pe atunci, nu mă gîndeam la nimic concret. Iniţiativa a luat-o Hermann Matern, a cărui autoritate o recunoşteam cu toţii şi al cărui elan ne-a mobilizat şi pe noi. Fără sprijinul lui moral permanent, cu siguranţă că n-am fi putut duce la bun sfîrşit această acţiune, deoarece greutăţile ivite în decursul celor cinci luni de pregătire, în ciuda condiţiilor bune de care dispuneam, au fost mult mai mari decît am fi crezut. Să nu uităm că închisoarea Altdamm avea o clădire solidă, din care nu era chiar simplu să ieşi. Încă o problemă, cel puţin la fel de importantă dacă nu şi mai importantă decît evadarea, era „ce facem după". În plus, în timpul pregătirilor, s-au ivit mai multe greutăţi neprevăzute. Cîteodată totul părea pierdut. Întotdeauna însă Hermann Matern, prin liniştea şi optimismul său, reuşea să ne menţină treaz încrederea în noi. Astfel n-am capitulat. Ne-am înţeles ca nimeni în afară de noi să nu ne afle secretul.

Existau motive serioase ca numai noi trei să ne asumăm toate primejdiile presupuse de o evadare, care în condiţiile de atunci, ale terorii fasciste, erau deosebit de mari. Hermann Matern, conducătorul organizaţiei Partidului Comunist German din Pomerania, era sub dubla acuzaţie de trădare de ţară şi de înaltă trădare. Pe Fritz Wetzel, hitleriştii îl socoteau „aghiotantul" lui Hermann Matern. L-au acuzat, între altele, de a fi constituit la Stettin o grupare comunistă, care organizase o activitate antimilitaristă, plină de succes. De cîteva ori, autorităţile oferiseră sume substanţiale pentru arestarea grupului. Eu am fost învinuit că am sprijinit munca acestei grupări. Ne aşteptam deci la pedepse grele, poate chiar condamnarea la moarte. După părerea noastră, existau însă şi motive mai importante pentru evadare decît salvarea propriilor vieţi. Era vorba despre o acţiune politică care putea contribui la activizarea muncii ilegale din Stettin.

Curînd, am început pregătirile. După planul nostru, imediat după evadare, trebuia să luăm un tren rapid din Gara Altdamm spre Berlin. Ne-a venit în ajutor şi hazardul. De pildă, în conducta de aerisire a unei celule am găsit o pilă ruginită şi o bucată de bomfaier, lungă de 10 centimetri. Probabil că le lăsase acolo un fost „locatar", care n-a putut sau n-a vrut să-şi pună în practică intenţiile de evadare. O altă împrejurare favorabilă a fost aceea că o parte dintre deţinuţi lucrau la nişte lădiţe pentru flori, de aceea am putut dosi puţin chit de geamuri. Fiind în prevenţie, am mai putut purta hainele noastre civile, ceea ce a uşurat, de asemenea, pregătirile de evadare. De mare ajutor ne-a fost şi faptul că temporar m-am ocupat de punerea în ordine a contabilităţii închisorii, veşnic în dezordine. Am putut astfel să cunosc bine camera de lucru a directorului închisorii şi să observ unde ţine cheile de rezervă ale celulelor.

Cu toate aceste circumstanţe pozitive, pregătirile au durat luni de zile. Conform planului nostru iniţial de evadare, trebuia să fugim pe la sfîrşitul lunii iulie 1934. A trebuit însă să ne schimbăm decizia, deoarece am scăpat ca prin urechile acului de a fi descoperiţi.

Treptat-treptat s-a cristalizat planul definitiv, pe care apoi l-am realizat amănunt cu amănunt. Deşi Wollenberg, directorul închisorii, începuse să aibă unele bănuieli, am fost numit *Kalfaktor* [deţinutul care mătura coridoarele, împărţea hrana şi făcea alte mici treburi gospodăreşti], ceea ce, de asemenea, ne-a folosit. Pentru reuşită, trebuia cîştigat un al doilea Kalfaktor: l-am găsit în tovarăşul Erwin Tomkewitz, din *Rot Jungfront* [organizaţia de tineret a Frontului Roşu, formaţie de luptă a P.C.G]. El ne-a asigurat că va colabora cu noi, deşi se aştepta la o condamnare uşoară.

Un camarad de încredere

Conform planului, în noaptea evadării, Tomkewitz trebuia să facă o spărtură într-unul din zidurile celulei sale care avea o poziţie deosebit de avantajoasă şi să ne scoată pe toţi trei cu ajutorul cheilor sau al unui şperaclu. Cu toţii eram de părere că puteam ajunge afară tăind gratiile unei ferestre aflate la

[1] Bruno Retzlaff-Kresse închină cîteva pagini autorului acestei introduceri.

parter. Tomkewitz şi cu mine am început să confecţionăm un şperaclu puternic dintr-o sîrmă groasă, care se găsea în mod normal la spălător, pentru curăţirea canalului.

Mai multă bătaie de cap ne-au dat gratiile. Fereastra era formată din mai multe geamuri mici, fiecare înrămat cu fier forjat, dintre care numai două se deschideau. Dar prin ele nu se putea strecura un om. De aceea trebuia să tăiem rama de fier în trei locuri, mărind astfel deschizătura. Am început să fac asta cu bucata de bomfaier despre care am amintit. Geamurile la care lucram trebuiau scoase şi din nou chituite. Prima dată, din cauza chitului vechi şi a uneltelor noastre primitive, scosul lor a durat cîteva zile. Era o muncă foarte migăloasă şi de durată, care, pe deasupra, trebuia prestată în perioadele foarte scurte de care dispuneam.

La aceasta se mai adăuga riscul permanent de a fi descoperit. Pentru a evita aşa ceva, eram oricînd pe picior de plecare. Cum auzeam că se deschide o uşă, fugeam repede cu mătura spre uşile care dădeau în curte — erau trei, una după alta — şi măturam în dreptul lor pentru a-l sustrage pe gardian de la eventuala lui intenţie de a urca scările.

Dar nu trebuia să ne ferim numai de gardieni, ci şi de deţinuţii de drept comun, care ar fi putut auzi zgomotul ferăstrăului. Spre norocul nostru, nu ne-au auzit. Ne auzise însă altcineva: Erwin. Cine era Erwin?

Într-o zi a lunii iulie 1934, în timpul orei noastre libere, gardianul de serviciu ne-a spus că vom primi un nou deţinut, un zurbagiu, care noaptea trecută, fiind beat, a dărîmat tot inventarul celulei. Nimic nu rămăsese întreg. Smulsese patul din perete şi izbise cu el în uşa celulei. N-a trecut mult, nici nu se terminase ora liberă, şi noul venit a apărut. Prin uşa dinspre curte a intrat un uriaş. Avea peste 50 ani. Era Erwin. Alături de el stătea un gardian, ducînd bicicleta lui Erwin. În comparaţie cu el, gardianul semăna cu un pitic. Erwin a luat poziţia de drepţi, apoi l-a apucat pe pitic de mînă şi s-a prezentat rîzînd, cu faţa radiind numai bunătate: „La ordinele dv., un arestat cu un gardian". Apoi l-a bătut pe umăr pe însoţitorul său, încît acesta era gata-gata să cadă, spunîndu-i: „Ai văzut, flăcău, degeaba ţi-a fost frică. Ţi-am promis că te aduc întreg aici şi te-am adus".

Erwin, pe numele său întreg Erwin Beilfuss, era, după cum aveam să aflăm curînd, un vechi membru al Partidului Comunist German, muncitor constructor, şomer din partea răsăriteană a Berlinului. Încă în timpul Republicii de la Weimar, fusese condamnat de vreo 12 ori, pentru „rezistenţă în contra autorităţii statului" şi alte asemenea delicte. Era un om foarte cinstit. Ar fi murit pentru partid, numai că argumentele sale, chiar dacă erau „zdrobitoare" nu totdeauna erau bine potrivite momentului. Îi şi cam plăcea să bea.

Cu cîteva zile în urmă, împreună cu cumnatul său, se duseseră pe biciclete la rude, în Pomerania Inferioară, străbătînd şi Altdammul, în timpul unei manifestaţii a viticultorilor care treceau cu căruţe purtînd inscripţia „Germani, beţi vinuri germane!" Amîndoi s-au simţit atît de tentaţi de această lozincă, încît au pus-o imediat în practică. Seara, în Casa germană, fiind puţin afumat, Erwin i-a înjurat pe toţi conducătorii naziști — începînd ierarhic de la Hitler —, în prezenţa membrilor clubului veteranilor de război şi a hitleriştilor. Din cauza asta a fost arestat. A avut însă noroc că n-a încăput pe mîinile S.S.-ului şi că a dat peste un judecător mai cumsecade. A scăpat astfel cu numai cîteva luni închisoare, pe care le-a făcut la noi. Ne-am bucurat să-l avem în mijlocul nostru, căci ne-a adus multă bună dispoziţie. Într-o zi, în timp ce curăţau cartofi, Erwin l-a luat de o parte pe Hermann Matern şi i-a şoptit: „Aici, în clădire, se lucrează cu un ferestrău". Deoarece în decurs de o săptămînă ne convinsesem cu toţii că Erwin merita încrederea noastră, Hermann Matern i-a spus despre planul nostru. A primit apoi de la el o adresă în Berlin, unde ne puteam ascunde după evadare.

Proiectele noastre înaintau lent, din cauza uneltelor rudimentare cu care munceam. La mijlocul lunii septembrie 1934, după încă vreo zece săptămîni de lucru, eram, în sfîrşit, gata. Tăiasem geamul cu gratii atît cît era necesar ca părţile componente să poată fi uşor rupte. Prin sora mea, Gertrud, şi Arnold Rarőske, făcusem rost, prin contrabandă, de bani, de un mers al trenurilor, de un ceas şi de somnifere. Era timpul să acţionăm. Întreaga clădire se afla în renovare. Pe coridor urmau a fi reparaţi pereţii, atacaţi de igrasie, ceea ce ar fi dus, fără doar şi poate, la descoperirea pregătirilor de evadare. În plus, directorul închisorii, Wollenberg, devenise tot mai bănuitor. Apoi se apropia procesul. De aceea am hotărît ca termen definitiv de evadare noaptea de 17 spre 18 septembrie. 17 era luni şi Wollenberg avea liber. De obicei, pleca să pescuiască, bea mult, venea foarte tîrziu acasă şi dormea adînc, prea adînc ca să mai facă controlul de noapte.

„Orice s-ar întîmpla, continuă!"

În după-amiaza zilei de 17 septembrie, făceam ultimele pregătiri de evadare cu Tomkewitz prin celula sa. Tomkewitz scotea pietre din zidul de lîngă uşa celulei. Scosesem o cantitate apreciabilă, pentru că mortarul era moale. Eu alergam într-un du-te-vino cu găleata, cîrpa şi mătura spre spălător, unde aruncam totul prin canal, ciulind urechile la zgomotele din jur. Deodată am auzit paşi pe scară. Din cauza concentrării, nu auzisem cheile răsucindu-se în uşă. N-am mai avut timp decît să închid uşa de la celula lui Tomkewitz. Cea mai mică mişcare ne-ar fi desconspirat. Cînd gardianul Böttcher şi un jandarm mi-au apărut în faţă, tocmai curăţam cu o cîrpă praful din dreptul uşii. Böttcher mi-a

întrebat: „Da' ce faci aici?" Ca să vezi! Lucrezi cinci luni, zi de zi, la realizarea unui plan, riscînd permanent să fii descoperit, şi, cu cîteva ore înaintea startului, apare, aşa, din senin, un gardian care îţi pune o asemenea întrebare.

Îmi pocneau toţi nervii de încordare. Ca un fulger mi-a trecut prin cap un gînd: ăsta nu ştie nimic, altfel nu s-ar purta aşa. Am răspuns cît am putut mai firesc: „M-am împiedicat în propriile picioare. Am vrut să-i duc lui Tomkewitz o cană cu cafea şi am vărsat-o pe jumătate. Dar, după cum vedeţi, domnule gardian, totul este în ordine". În timpul ăsta ştergeam de zor pe jos în faţa uşii lui Tomkewitz.

Gardianul a deschis uşa cea mai apropiată. În celula aceea fusese adus de dimineaţă un hoţ, căruia jandarmul voia să-i ceară cîteva date personale. În timpul ăsta eu trebuia să fac orice ca gardianul să nu se uite în celula lui Tomkewitz. De aceea, m-am dus la capătul opus al coridorului, unde era spălătorul, şi am închis robinetul principal. Cînd gardianul şi jandarmul au ieşit din celulă, am strigat: „Domnule gardian, nu curge apa". Amîndoi au trecut în fugă pe lîngă celula lui Tomkewitz, îndreptîndu-se spre spălător, ca să se convingă dacă într-adevăr apa nu curge. Gardianul a fost foarte mîndru cînd a descoperit cauza defecţiunii. Între timp, mi s-a alăturat şi Tomkewitz, care ne-a lămurit că el ar fi închis robinetul principal, pentru că, se pare, ceva nu e în ordine cu robinetele din pivniţă. Gardianul a pornit spre pivniţă. Eram salvaţi. Cînd am terminat pregătirile, i-am anunţat pe Hermann Matern şi Fritz Wetzel să fie gata de evadare.

Tomkewitz, căruia îi dădusem mai înainte ceasul, a început să lucreze exact la o oră după stingere. Urma să facă o spărtură spre coridor. Celorlalţi deţinuţi le pusesem o doză serioasă de somnifere în cafea şi probabil că dormeau duşi. Dar, după o oră, Tomkewitz încă nu reuşise. Se rănise la mînă şi îşi cam pierduse curajul. Planul nostru era în primejdie. De sus, aşa cum prevăzusem, Hermann Matern bătea în ţeavă, ceea ce însemna „continuaţi". Eu, din celula de alături, l-am întrebat pe Tomkewitz: „Ce s-a întîmplat?" În sfîrşit, mi-a răspuns: „Nu răzbat, am dat de ciment". După masă, cînd fusesem întreruptă de gardian, nu mai apucasem să constatăm că partea exterioară spre coridor era mult mai dură decît partea interioară. Acum jucam totul pe o singură carte. De aceea i-am şoptit lui Tomkewitz: „Orice s-ar întîmpla, continuă!"

Şi Tomkewitz a continuat cu orice risc. A rupt din pat o bară de fier şi, fără să se sinchisească de zgomot, a spart zidul. Nici astăzi nu înţeleg cum de nu s-au auzit bubuiturile. Somniferele îşi făcuseră bine efectul. În sfîrşit, după multe ore, care ne puseseră nervii la grea încercare, Tomkewitz a deschis uşa celulei mele. Făcuse un efort supraomenesc. Se strecurase gol prin orificiul din zid şi sîngera pe toată suprafaţa pielii. Pe coridor era enorm de multă zidărie. În timp ce Tomkewitz îi scotea pe Hermann Matern şi pe Fritz Wetzel din celulele lor, eu am rupt gratiile deja tăiate ale ferestrei. Afară a mai trebuit să trecem printr-un gard de sîrmă, ceea ce am reuşit numai în comun. Pe urmă, am escaladat un zid.

Eram liberi, dar încă departe de a fi în siguranţă. Din cauza întîrzierii de patru ore, nu mai puteam continua drumul direct la Berlin. Deci trebuia să ne ducem la Stettin, unde nu aveam nimic pregătit. Dar numai acolo speram la un ajutor de urgenţă. Cel mai scurt drum spre Stettin, şi pentru noi singurul, trecea însă pe lîngă un aerodrom păzit de S.S. Unica şansă era să o luăm prin spatele aerodromului, ca muncitorii unei mari uzine electrice, la care, la ora aceea, începea schimbul de dimineaţă. Cu salutul „Heil Hitler" am depăşit paza aerodromului, fără a fi opriţi, şi ne-am urcat la timp în primul tramvai spre Stettin. Dacă îl luam pe următorul am fi fost prinşi. Începuse deja urmărirea noastră. Toate străzile din Stettin au fost blocate.

OMUL ŞI MILITANTUL GHEORGHE CRISTESCU

(Urmare din p. 19)

„La început membru în Comitetul Executiv, în urmă devenind secretarul partidului, desfăşoară o activitate intensă pentru apărarea programului comunist. Fire impulsivă, cu o putere de fascinare a maselor, la întruniri şi convorbiri particulare pregăteşte sufletul muncitorilor... Astfel, fascinînd muncitorimea, o convinge că ea este în măsură să ia locul oricărei dregătorii".

În viaţa sa, Gh. Cristescu a cunoscut din plin nedreptăţile şi erorile istoriei. Cum avea să mărturisească el însuşi mai-tîrziu, destinul lui istoric fusese pecetluit de epocă şi de problemele ei. Congresul IX al partidului din 1965, istorica expunere a tovarăşului Nicolae Ceauşescu, cu prilejul celei de-a 45-a aniversări a P.C.R., în care s-a cerut să se recunoască fiecărui militant rolul şi locul pe care l-a avut în istoria partidului, indiferent de accidentele ulterioare ale vieţii lui, l-au scos pe Gheorghe Cristescu din întunericul unde fusese aruncat, înseninîndu-i ultimii ani ai vieţii cu bucuria de a vedea partidul, căruia îi aparţinea cu întreaga sa fiinţă, conducînd ţara şi poporul, marile înfăptuiri social-economice, politice, culturale şi respectul cuvenit acordat înaintaşilor.

În acel text-testament din octombrie 1973, despre care am amintit, Gh. Cristescu îşi exprimă fericirea de a trăi această epocă, avînd nestrămutată încredere în viitorul României: „Am o mulţumire mare şi o satisfacţie deosebită cînd văd că tovarăşul Nicolae Ceauşescu, îndrumă politica partidului nostru pe aceeaşi linie supla pe care a avut-o mişcarea noastră muncitorească întotdeauna, căutînd să se adapteze necontenit la condiţiile subiective şi obiective care s-au ivit în decursul frămîntatei noastre istorii".

ASA VĂ PLACE ISTORIA ?

ÎNTORTOCHEATUL DRUM AL DIAMANTELOR CELEBRE

IOANA URSU

Cel mai dur mineral, diamantul, acest „fragment de eternitate“, cum îl numeau vechii înțelepți ai Indiei, s-a născut acum zeci de milioane de ani, la mii de grade temperatură și la sute de kilometri adîncime în scoarța pămîntului. Și-a început apoi drumul geologic spre suprafață, putînd fi în cele din urmă extras prin inventivitatea și tenacitatea omului. Și este căutat de milenii, lăsîndu-și amprenta de mister, legendă și sînge, doar pentru patru calități. Primele trei i le-a dat natura: duritatea, claritatea și culoarea. Ultima, i-o dau cei cu o meserie veche de secole — forma tăieturii.

Despre diamante s-au scris în lumea întreagă mii de pagini. O ultimă lucrare, intitulată Diamonds, **New York, 1980, considerată ca fiind cea mai prestigioasă, o adevărată enciclopedie privind diamantele, se bucură de contribuția a 19 specialiști: profesori de geologie, istorici, bijutieri, directori de muzee ș.a.**

Vă propunem o incursiune în această fascinantă istorie a unei pietre care s-a împletit, pe anumite planuri, cu istoria oamenilor. Vom începe acest drum cu vechi scrieri sanscrite și îl vom termina cu povestea unor diamante celebre.

Regele pietrelor prețioase

Nu vom ști, probabil, niciodată cînd omul a descoperit diamantul pentru a-l privi ca pe cea mai frumoasă creație minerală a naturii. Ceea ce știm este că, din cele mai vechi timpuri și pînă în sec. XVIII, India a fost singurul furnizor al lumii.

În anul 1905, a fost descoperit în această țară un manuscris sanscrit numit *Artha-Sastra* (Învățămintele profitului), scris de către Kantilya, ministru al regelui indian Chandragupta (324-300 î.e.n.), întemeietorul dinastiei Maurya[1]. Din tratatul lui Kantilya reiese că diamantele erau cunoscute și formau obiectul unui comerț activ, fiind supuse diferitelor taxe și constituind una din resursele tezaurului. S-au păs-

[1] *Magazin istoric*, nr. 9/1977.

Briliant rotund, briliant în formă de pară, baghetă, marchiză, briliant oval și în formă de inimă — iată tot atîtea nume ce stîrnesc pasiuni și sub care se ascunde același străvechi mister al diamantelor

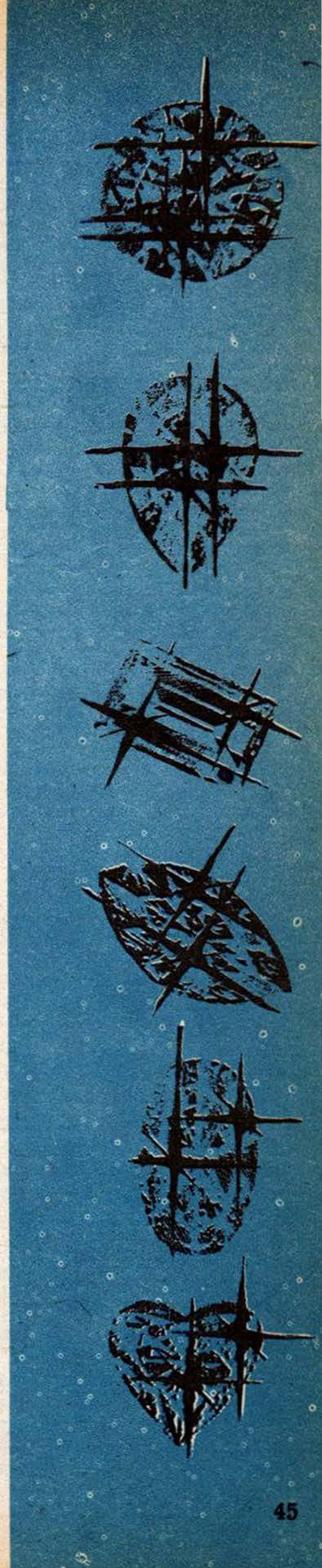

trat, de asemenea, alte două manuscrise în acest domeniu: *Ratnapariska* (sec. V e.n.) şi *Brihatsamhita* (sec. VI e.n.).

O întrebare legitimă pe care şi-au pus-o cercetătorii moderni a fost: cum puteau fi atît de preţuite aceste pietre într-o vreme cînd tehnicile care pun în valoare întreaga frumuseţe a unui diamant (tăiere, aşchiere, găurire, polizare, lustruire), nu erau stăpînite? Cele mai multe diamante în forma lor brută, aşa cum arată cînd sînt scoase din pămînt, nu sînt mai atractive decît o bucată de sodă caustică.

Răspunsul a fost găsit tot în scrierile indiene de la începutul perioadei Maurya şi sfîrşitul perioadei Gupta (sec. VI e.n.).

Oamenii de atunci credeau că diamantele ar avea anumite proprietăţi magice pe care le conferă posesorilor lor. Într-una din lucrările amintite, *Ratnapariska*, titlu care poate fi tradus prin *Evaluarea pietrelor preţioase*, se spune: „Cel care poartă diamantul va vedea pericolele îndepărtîndu-se de el fie că este ameninţat de şerpi, foc, inundaţie sau boală, fie că este ameninţat de hoţi sau de spiritele răului". Este inclusă apoi o listă detaliată a calităţilor unui diamant. Prima este forma pietrei, octaedrul fiind considerat ca forma ideală — „şase vîrfuri ascuţite, opt feţe plane şi asemănătoare, douăsprezece muchii drepte şi ascuţite". Urmează o înşiruire a calităţilor optice: claritate, transparenţă, culoare, scînteiere şi irizarea în culorile curcubeului.

Ce îi conferea această „putere magică"? Un prim motiv ar fi că diamante în formă octaedrică se găsesc foarte rar în stare naturală. Un al doilea motiv se datorează faptului că octaedrul are cea mai mare putere de dispersie a luminii, dînd acea gamă orbitoare de culori pe care o au diamantele de astăzi, tăiate şi şlefuite, cunoscute sub numele de briliante. Un al treilea motiv era născut din credinţele religioase — octaedrul era considerat piatra

În centrul coroanei, de pe fruntea reginei Victoria, strălucea Koh-i-Noorul

lui Indra, zeul furtunii, tunetului şi fulgerului. Iar faptul că diamantul avea o duritate excepţională adăuga un motiv „forţei mistice" atribuite.

În vechile scrieri greceşti, cuvîntul *adamas*, cel care a generat apoi prin latinescul *adamas — adamantinus* numele diamantului, este deseori folosit şi asociat cu ideea de invincibilitate. Pentru prima oară acest cuvînt apare în scrierile poetului Hesiod (sec. VIII î.e.n.). Dar nici el şi nici cei care îi urmează timp de opt secole nu folosesc termenul diamant în sensul de piatră preţioasă, ci ca un adjectiv al fierului pentru a-i descrie calitatea incasabilă. În sec. I e.n., cuvîntul apare însă prima dată nu ca adjectiv, ci ca substantiv: în celebra enciclopedie romană *Istoria naturală* a lui Pliniu cel Bătrîn (24-79 e.n.) cuvîntul desemnează piatra preţioasă — diamantul. „Dintre toate bunurile pămîntului — scria el — şi nu numai dintre pietrele preţioase, diamantului îi atribuim cea mai mare valoare":

Poetul roman Manilius, contemporan cu Pliniu cel Bătrîn şi unul din puţinii autori de atunci care a văzut un diamant, îl descrie cu uimire, în lucrarea sa *Astronomica*, ca pe „un vîrf de piatră mai preţios ca aurul". Aceeaşi apreciere o regăsim secole mai tîrziu în tratatul de pietre preţioase publicat în 1609 de Anselmus de Boot (Boetius), medicul împăratului habsburg Rudolf II.

Superstiţiile legate de „puterea" diamantului au continuat şi în evul mediu, diverse scrieri din această perioadă repetînd afirmaţiile mistice ale anticilor. Odată cu Renaşterea aceste credinţe au început însă să scadă. Astfel, renumitul sculptor şi giuvaergiu Benvenuto Cellini (1500-1571) considera rubinul şi smaraldul mai valoroase ca diamantul, iar medicul şi naturalistul portughez Garcia ab Horto, după o călătorie în India, în anul 1565, scria: „Aici [în India] diamantul este privit ca regele pietrelor preţioase. Dar dacă aplicăm criteriile de valoare şi frumuseţe, este sigur că, pentru noi, pe primul loc se situează smaraldul, urmat de rubin". Diamantul îşi pierde întîietatea în Europa, odată cu pierderea „calităţilor" sale metafizice. El îşi va recîştiga supremaţia numai cînd dezvoltarea tehnicilor de tăiere şi şlefuire îi vor pune în valoare frumuseţea calităţilor sale fizice.

În tezaurul din Turnul Londrei

Sînt cunoscute în lume o serie de diamante considerate celebre atît prin valoarea cît şi prin legendele legate de ele. Printre aceste pietre preţioase se numără şi Koh-i-Noor, adică „Muntele de lumină". Legenda spune că, în timpuri străvechi, a fost purtat de un personaj mitologic, Karna, în lupta sa cu vărul său Arjuna. Zeii l-au protejat însă pe

Arjuna, Karna a murit, iar diamantul a fost pierdut. Găsit de o femeie, a fost dus de aceasta într-un templu din orașul Thanesar și fixat ca al „treilea ochi" al zeului Siva. Timp de secole a iluminat templul, păzit cu strășnicie de brahmani și de o superstiție: „Cel care îl va poseda va avea lumea. Dar îi va aduce și cele mai mari nenorociri, pentru că numai un zeu sau o femeie îl poate purta fără a fi pedepsit". O superstiție care a dăinuit secole.

Prima mențiune despre Koh-i-Noor poate fi găsită într-o cronică din anul 1304, fiind menționat pe lista bunurilor rajahului din Malwa. Se precizează că pe atunci avea 600 carate[1], neștiindu-se cînd a fost tăiat pentru prima dată. Mențiunea următoare apare abia peste două sute de ani. Babur (1483-1530), un descendent al lui Tamerlan[2], a invadat ținutul Punjab și pe ruinele orașului Delhi a fondat, în 1526, dinastia Marilor Moguli. Ca un semn de supunere, văduva suveranului învins, Ibrahim Lodi, i-a oferit lui Babur „Muntele de lumină". Timp de două secole, diamantul a rămas în posesia dinastiei Marilor Moguli.

În 1739, oastea mogulă a fost învinsă de șahul Persiei, Nadir, care a incendiat și jefuit Delhi, ducînd la Ispahan o serie de bogății, printre care Koh-i-Noorul și un tron de aur ornat cu mii de pietre prețioase.

Nadir a fost asasinat, în 1747, de patru dintre ofițerii săi, care i-au succedat la tron. Cel de-al patrulea ofițer, Seyd Muhammad l-a torturat pe predecesorul său, Rukh Mirza, pentru a pune mîna pe diamant. Victima a rezistat refuzînd să-și dezvăluie secretul.

[1] Carat — unitate de măsură pentru masa pietrelor prețioase, egală cu 0,2 g.

[2] Tamerlan sau Timur Lenk (1336-1405) — conducător mongol. Prin numeroase războaie de cucerire a pus bazele unui mare stat, cu capitala la Samarkand. A supus Persia, Asia Centrală și a pătruns în Rusia; a organizat campanii împotriva Hoardei de aur, a pustiit nordul Indiei și a luptat împotriva Imperiului otoman.

Minerul sabiei lui Napoleon din vremea consulatului ornat cu „Regentul"

În 1751, Ahmad șah Durrani, întemeietorul statului afgan, a intervenit în treburile Persiei, l-a eliberat pe Rukh Mirza și acesta, în semn de recunoștință, i-a dăruit diamantul.

Peste 40 ani, prețioasa piatră a căzut în mîinile șahului Zaman, nepotul lui Ahmad Durrani. Detronat de fratele său Shuja-el-Mulk și aruncat în închisoare, el a refuzat să trădeze locul ascunzătorii: pereții de pămînt ai temniței, unde, cîțiva ani mai tîrziu, prețioasa piatră a fost găsită din întîmplare. Shuja l-a purtat foarte puțin. Detronat de nepotul său, a fost trimis în exil, găsindu-și refugiul la „Leul din Punjab", conducătorul indian Ranjit Singh. Acesta din urmă l-a obligat să-i „vîndă" diamantul. Întrebat care ar fi prețul, Shuja i-a răspuns trufaș: „Alege cinci oameni puternici. Pune-l pe primul să arunce o piatră către miazănoapte, pe al doilea o piatră către miazăzi, pe al treilea o piatră către răsărit, pe al patrulea o piatră către apus, iar cel de-al cincilea să arunce o piatră în sus. Umple cu aur tot spațiul astfel conturat și încă nu vei ajunge la valoarea «Muntelui de lumină»".

Pînă la urmă Ranjit Singh a obținut diamantul și a pus să fie montat împreună cu încă două, într-o brățară de aur. Koh-i-Noorul a stat în tezaurul de la Lahore (India) pînă în 1849, an în care statul Punjab a fost cucerit de englezi și anexat Imperiului britanic. Retăiat la Amsterdam pentru coroana britanică, a ajuns de la 186 la 108,93 carate și la o formă ovală.

Regina Victoria, luînd în serios vechea legendă care susținea că diamantul purtat de bărbați aduce nenorociri, și-a exprimat prin testament dorința ca prețioasa piatră să nu aparțină decît reginelor. Această voință i-a fost respectată pînă astăzi cu scrupulozitate. În 1937, Koh-i-Noorul a fost montat în coroana reginei Elisabeta, soția lui George VI (1936-1952). De atunci numai regina mamă îl poartă la înaltele ceremonii, în restul timpului putînd fi admirat în tezaurul din Turnul Londrei.

Arme pentru armata revoluționară

Cel mai prețios diamant al coroanei franceze, „Regentul", a fost descoperit în 1698 într-o mină de lîngă rîul Krișna, tot în India. Conform unei versiuni a bijutierului londonez Edwin W. Streeter, expusă în cartea sa *Precious Stones and Gems* (Pietre prețioase și giuvaeruri), apărută în 1884, piatra ar fi fost găsită de un sclav care, pentru a o sustrage, s-a rănit singur la genunchi și a ascuns-o sub bandaj. A oferit-o apoi căpitanului unui vas englez, în schimbul eliberării sale. Acesta l-a urcat pe vas, i-a luat diamantul și apoi a aruncat sclavul în mare. Căpitanul l-a vîndut cu 1 000 lire sterline guvernatorului din Madras, Thomas Pitt.

Versiunea lui Pitt este diferită. Guvernatorul afirmă că el a cumpărat diamantul de la

un negustor indian, cu suma de 48 000 pagodas (19 200 lire sterline). Dar această versiune nu răspunde la o serie de întrebări: de la cine l-a obținut negustorul indian? De la cineva care l-a furat, scăpînd controlului minuțios făcut în fiecare seară celor din mină? De la proprietarul minelor, regele din Hyderabad? Aceste întrebări nu și-au găsit răspunsul.

În 1702, guvernatorul Thomas Pitt i-a încredințat piatra fiului său Robert, pentru a o tăia în Europa. În urma tăierii și șlefuirii, operație care a durat aproape doi ani, a rezultat un diamant splendid, cîntărind 140,5 carate.

Întors mai tîrziu în Anglia, Pitt a fost victima unor zvonuri răuvoitoare care l-au acuzat de mijloace necinstite în dobîndirea diamantului. Acest lucru l-a determinat să publice o descriere a felului în care l-a obținut. Cu toate acestea, piatra prețioasă i-a otrăvit existența, el trăind mereu cu teama că o va pierde sau că îi va fi furată. Se spune că nu dormea două nopți consecutive sub același acoperiș. Se deghiza deseori și nimeni nu știa unde îl păstrează. Cunoscută atunci sub numele de „Marele Pitt" sau „Diamantul Pitt", piatra a fost oferită spre vînzare fiecărui suveran european. O vreme, nimeni nu a cumpărat-o, prețul cerut fiind prea mare.

În 1717, s-a găsit totuși un cumpărător în persoana lui Filip de Orléans, regentul Franței, tezaurul regal plătind 170 000 lire s erline. Prețul era enorm; cîțiva ani mai tîrziu, însă în 1774, diamantul a fost evaluat la cca. 350 000 lire, iar în timpul revoluției franceze, la aproximativ 700 000 lire.

Pentru încoronarea lui Ludovic XV, în 1722, la Reims, diamantul, alături de un alt diamant celebru, Sancy, a fost montat la coroană. După încoronare, „Regentul" a fost demontat, înlocuit cu pietre din sticlă și montat la bijuterii purtate ulterior de Ludovic XV și regina Maria Leszczyńska. În septembrie 1792, după răsturnarea monarhiei, toate bijuteriile coroanei, inclusiv „Regentul", au fost furate. La 10 decembrie 1793, Convenția a fost informată că „Regentul" era ascuns într-o bîrnă din podul unei case.

Întrucît revoluționarii francezi aveau nevoie de bani, vistieria fiind secătuită, Directoratul a folosit, în august 1797, „Regentul" precum și alte diamante, ca o garanție pentru un împrumut de 4 milioane de franci, luat de la un bancher berlinez. Un an mai tîrziu, după plata datoriei, „Regentul" a fost folosit din nou ca garanție pentru contactarea altui împrumut, de la un bancher olandez. Cele două împrumuturi posibile datorită „Regentului" au permis cumpărarea de arme pentru armata revoluționară și echiparea corespunzătoare a cavaleriei. Iar acestea au făcut posibile primele victorii ale lui Napoleon Bonaparte. Napoleon, care privea diamantul ca pe un talisman, a cerut în anul 1800 montarea pietrei în mînerul sabiei sale consulare, iar la încoronarea ca împărat, în 1804, transferarea ei în mînerul sabiei imperiale.

În 1814, după abdicarea lui Napoleon, împărăteasa Maria-Luiza l-a dat lui Ludovic XVIII. „Regentul" mai apare în 1824 în coroana purtată de Carol X, cu prilejul ceremoniei înscăunării sale, iar în vremea domniei lui Napoleon III, într-o diademă a împărătesei Eugenia.

În timpul celei de-a treia Republici, în 1887, s-a hotărît scoaterea la vînzare a faimoaselor bijuterii franceze. „Regentul" nu a intrat în competiție, deoarece s-a considerat că la un preț prea mare, nu se va găsi cumpărător, iar vînzarea lui sub preț ar fi discreditat regimul.

De atunci se află expus în sala denumită „Galeria Apollo" din Muzeul Luvru.

Despre istoria altor diamante celebre într-un număr viitor al revistei.

CINE L-A UCIS PE NAPOLEON?

(Urmare din p. 40)

Analiza efectuată asupra firelor dă un grafic în zig-zag, care dovedește că prezența arsenicului, într-o proporție variabilă, dar sistematic superioară celei normale, nu se datorește nici alimentației, nici mediului ambiant, nici vreunei alte cauze naturale, ci unei otrăviri treptate.

Forshufvud obține părți din cele două șuvițe de care dispune o urmașă a fetiței lui William Balcombe, cu care Napoleon s-a împrietenit pe Sfînta Elena. Analiza lor permite să se constate că Napoleon a ingerat arsenic încă din 1818, ceea ce elimină din rîndul suspecților pe doctorul Antommarchi, ca și pe membrii anturajului care au părăsit insula înainte de moartea împăratului. Alte eșantioane de păr al lui Napoleon coroborează aceste constatări, afirmă autorii.

Cîteva fire căpătate de dentistul suedez de la un descendent al celebrei familii aristocratice ruse Trubețkoi, care trăiește actualmente la New York, arată că împăratului i se administra arsenic încă de prin 1816. În 1974, canadianul Ben Weider începe să colaboreze cu Forshufvud. Printr-un proces de eliminare logică, de tipul utilizat în romanele polițiste moderne, Forshufvud mărturisește partenerului său că îl consideră vinovat pe contele de Montholon. Acesta ar fi executat o misiune pe care i-a încredințat-o contele d'Artois, devenit în 1820 regele Carol X al Franței, cel pe care îl obseda posibilitatea unei reîntoarceri a lui Napoleon sau a unei evadări a acestuia în Statele Unite.

În iunie 1975, Sten Forshufvud face un pelerinaj la Sfînta Elena, prilej pentru noi reflecții, care-l confirmă în convingerea că Montholon l-a asasinat pe Napoleon Bonaparte.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **FONTES HISTORIAE DACO-ROMANIAE** *(vol. IV, publicat de* **Haralambie Mihăescu, Radu Lăzărescu, Nicolae Şerban-Tanaşoca, Tudor Teoteoi).**

Editura Academiei, Bucureşti, 1982, 586 pp., 43 lei: *izvoare bizantine din sec. IV-XV referitoare la istoria poporului român, la continuitatea sa pe meleagurile străvechii Dacii.*

● **V. Nicolae — CTITORIILE LUI MATEI BASARAB.**

Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1982, 244 pp., 40 lei: *opera edilitară a voievodului pe care istoricul C.C. Giurescu îl numea „cel mai mare ctitor al neamului nostru".*

● **BULETINUL SOCIETĂŢII NUMISMATICE ROMÂNE** *(anii LXX-LXXIV).*

Bucureşti, 1981, 790 pp.: *numerele* 124-128/1967-1980 ale publicaţiei.

● **Gh. Buzatu, Gh.I. Florescu — AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL ŞI ROMÂNIA, O BIBLIOGRAFIE.**

Editura Academiei, Iaşi, 1981, 214 pp., 21 lei: *3 003 referinţe bibliografice din vasta istoriografie consacrată celei mai mari conflagraţii din istoria omenirii.*

● *General-locotenent* **Ion Şuţa — INFANTERIA ROMÂNĂ, Vol. II.**

Editura militară, Bucureşti, 1982, 344 pp., 24,50 lei: *contribuţii la istoricul acestei arme, de la primul război mondial pînă în zilele noastre.*

● **Ligia Bîrzu — DER FORTBESTAND DER RUMÄNEN IN EHMALIGEN DAZIEN.**

Editura Kriterion, Bucureşti, 1981, 128 pp., 7,50 lei: *continuitatea creaţiei materiale şi spirituale a poporului român pe teritoriul fostei Dacii.*

● **Maria Dogaru — UN ARMORIAL ROMÂNESC DIN 1813. SPIŢA DE NEAM A FAMILIEI BALŞ, DOTATĂ CU STEME.**

Direcţia generală a Arhivelor statului, Bucureşti, 1981, 156 pp.

● **CERCETĂRI ARHEOLOGICE ÎN BUCUREŞTI. Vol. III.**

Muzeul de istorie a Municipiului Bucureşti, 1981, 312 pp.

● **Nicolae Chidioşan — CONTRIBUŢII LA ISTORIA TRACILOR DIN NORD-VESTUL ROMÂNIEI.**

Muzeul Ţării Crişurilor, Oradea, 136 pp., + 39 planşe: *aşezarea Wietenberg (sec. XVIII-XVII î.e.n.) de la Derşido, (jud. Sălaj).*

● **CRISIA.**

Oradea, 784 pp.: *vol. X al publicaţiei editate de Muzeul Ţării Crişurilor.*

Istoriografie românească în Italia

La sfîrşitul lunii iunie a acestui an, studiile de medievistică românească s-ou îmbogăţit prin apariţia, la Milano, în Editura Joca Books, cu substanţialul volum Terra Romena tra Oriente e Occidente — Chiese ed etnie nel tardo '500 *(Pămînt românesc între Orient şi Occident — Confesiuni şi populaţii la sfîrşitulsec. XVI) scris de tînărul profesor de la Universitatea din Pisa, Cesare Alzati, vechi şi statornic prieten al ţării noastre, fin şi profund cunoscător al limbii şi istoriei românilor. Recenta apariţie editorială reprezintă încununarea a peste 10 ani de laborioase şi asidue cercetări pe teme de istorie generală, culturală şi religioasă a ariei carpato-balcanice, de istorie a relaţiilor bisericeşti orient-occident, conduse cu acribia şi probitatea specifice şcolii prestigioasei Universităţi „Sacro Cuore" la care autorul s-o format, dar şi cu modestie şi discreţie.*

Interesul său pentru un astfel de subiect a fost determinat de convingerea că „situaţia istorică ce configurează aria carpato-dunubiană ca loc privilegiat de întîlnire între Orient şi Occident a transformat teritoriul românesc, în perioada de după Reformă, într-un microcosmos în care se reflectau viaţa religioasă şi politică a popoarelor creştine din întreaga Europă".

Pe un ton cumpătat, dar ferm ştiinţific, cartea pune în relief, prin ample incursiuni lămuritoare în trecutul nostru material şi spiritual, acele realităţi definitorii ale poporului român, latinitatea de limbă şi sînge, anterioritatea absolută de locuire a românilor pe meleagurile pe care trăiesc şi azi, Transilvania ca leagăn istoric al neamului nostru, unitatea etnică a poporului român, tîrzia aşezare pe pămîntul nostru şi a altor populaţii, superioritatea numerică evidentă a românilor pe tot cuprinsul spaţiului carpato-danubiano-pontic etc. Cartea relevă valoarea de simbol a acţiunii Unirii teritoriilor române realizată de Mihai Viteazul. În paralel, pe acelaşi ton echilibrat, autorul respinge tezele tendenţioase, false, neştiinţifice referitoare la români pe care le-a întîlnit în cursul cercetării sale.

Carte de ţinută, cu un aparat critic ce reliefează o documentaţie întinsă, cu discernămînt aleasă şi de-o impresionantă bogăţie şi plurolitate, Terra Romena... dezvăluie şi o autentică vibraţie de simţire faţă de istoria şi de cultura românească.

A.N.

octombrie 1932

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Lună de toamnă călduroasă în Bucureștii de acum cinci decenii, cu mercurul termometrelor zăbovind în preajma a 30 grade la umbră. Lună fierbinte și la figurat, marcată de frămîntările politice ale unei lumi afectate din plin de puternica criză economică ce cuprinsese întreg sistemul capitalist. Dar să urmărim, în continuare, retrospectiva vieții bucureștene de acum 50 ani, așa cum se oglindește ea în cîteva din marile cotidiene ale Capitalei.

Unul dintre subiectele aflate la ordinea zilei în Bucureștii de acum cinci decenii este deci criza, cu cele două mari și principale tărîmuri pe care se desfășura: economia și politica.

Criza economică, ce atinsese încă din 1928-1929 o serie de temelii ale sistemului capitalist, este un semn prevestitor de mari schimbări în viața statelor. „Această ciocnire — scrie, de exemplu, Lucrețiu Pătrășcanu într-un articol apărut puțin mai înainte și în care se referă la tendințele clasei stăpînitoare de a-și pune în aplicare planurile la dîrza opunere a maselor — pune azi, în condițiile economice și politice pe care le trăim, nu chestiuni parțiale și izolate, ci problema viabilității însăși a întregului regim capitalist. Pentru a ține în frîu și supunere muncitorimea și țărănimea aflate în fierbere, burghezia nu mai are încredere în vechile metode de guvernămînt. Între partidele burgheze și chiar în sînul partidului de la putere, neînțelegerile sînt mari"[1].

După cum se vede din presa vremii, erodarea sistemului capitalist este remarcată tot mai insistent și de numeroși reprezentanți ai claselor dominante. La un congres al inginerilor ce are loc la Brașov, la începutul lunii octombrie, unul dintre participanți, economistul M. Manoilescu, spune, între altele: „Sistemul de pînă acum este învechit și țările industriale trebuie să-și schimbe structura. Va trebui să intrăm într-o perioadă de refacere, căci capitalismul se află în faza catastrofală". Pentru remedierea lucrurilor, economistul burghez propune — cum citim în *Universul* din 12 octombrie, de unde am preluat și extrasul de mai sus — să se studieze metodele și exemplul sovietic privind programarea și raționalizarea economiei.

[1] Facem din nou precizarea de rigoare că pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text în extrasele preluate din scrierile și ziarele vremii. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din originale.

Cronică mărunță

● Cu ocazia unor săpături făcute pe terenul d-lui avocat Gh. Aldea din Mangalia la o adîncime de 4 metri, s-a descoperit o amforă de 2 metri înălțime și 1 metru diametru. Obiectul este bine conservat și a fost donat de proprietar muzeului de antichități din localitate. (1 octombrie)

● Reapariția lucrării Take Ionescu de C. Xeni[1] a cunoscut cel mai mare succes de librărie din ultimii ani. Documentată, clară și obiectivă această istorie politică a ultimelor decenii oferă, în același timp, și farmecul unei expuneri literare extrem de captivante. (3 octombrie)

● Direcția S.T.B.-ului anunță publicul că începînd din ziua de 8 octombrie a.c. linia de tramvai 6 va fi prelungită pînă la Bucureștii Noi. Pe linia respectivă, tramvaiele vor circula de la Teatrul Național pînă la calea ferată București-Constanța. (6 octombrie)

● Profesorul Maxwell I. Raphael, de la Universitatea Harvard (Boston), catedra de limbă și literatură română, cursuri inființat încă de acum doi ani, se află în Capitală. Profesorul american, care va rămîne în țară cîteva luni, adună materialul necesar pentru elaborarea unei lucrări privind istoria gramaticii limbii române pentru uzul învățămîntului superior din America. (6 octombrie)

● Visul lui Tănase este primul film românesc sonor și vorbit care a obținut un succes enorm la toate cinematografele din Capitală. (6 octombrie)

● Cercul de studii sociale, înființat pe lîngă mișcarea muncitorească din Capitală, și-a reînceput activitatea: întrunirile și discuțiile au loc în fiecare luni seara. (8 octombrie)

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1975.

Restaurantul „Capșa" la 80 ani de la înființare

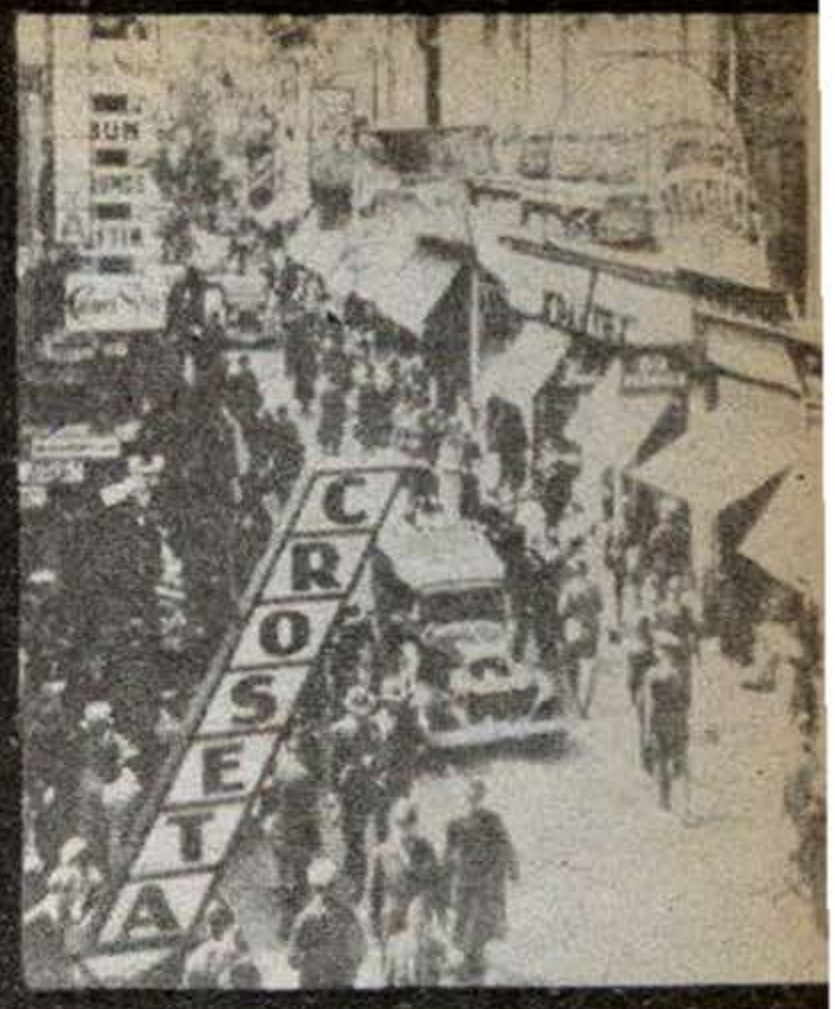

Strada Lipscani. În urmă cu aproape cinci decenii

Împotriva măsurilor prin care clasele dominante caută să iasă din criză pe seama maselor muncitoare acționează cu neslăbită hotărîre partidul comunist. În ziare continuă să apară relatări despre înverșunarea cu care organele de represiune caută să stăvilească această luptă.

La Iași — scrie ziarul *Universul* din 7 octombrie — sînt confiscate o tipografie și un ziar comunist. Tipografia este găsită instalată în cartierul Tătărași, str. Nicoriță nr. 10, într-o căsuță mică. În interiorul căsuței se afla o mașină de tipar și pe mese, scaune, divanuri, mai multe mașini de șapirografiat, o mașină de scris, teancuri de manifeste comuniste, clișee, aparate de copiat etc. Toate aparatele, manifestele etc. au fost transportate la poliție. S-a stabilit că manifestele și broșurile imprimate în tipografia clandestină erau expediate în diverse regiuni ale țării.

Adevărul, din 26 octombrie, scrie despre descoperirea în Capitală a unei organizații „ce se îndeletnicea cu răspîndirea de manifeste și broșuri cu numele *Ajutorului roșu internațional* și al *Uniunii Tineretului Comunist*. Investigațiile întreprinse de organele polițienești au stabilit că membrii organizației erau în legătură cu doi militari, soldați, care aveau însărcinarea să răspîndească manifestele comuniste în cazărmi. Anchetatorii fiind informați că organizația descoperită ar avea ramificații în întreaga țară s-au trimis instrucțiuni telegrafice tuturor serviciilor de siguranță, pentru a întreprinde cercetări urgente.

Reversul crizei economice este criza politică. Aceasta se reflectă în primul rînd în instabilitatea guvernamentală, alimentată și de manevrele camarilei din jurul Palatului. În cei numai doi ani și patru luni cît au trecut de la revenirea lui *Carol II ca rege* al României și pînă în această lună, octombrie 1932, la cîrma țării s-au perindat patru guverne. Este ceea ce, dealtfel, remarcă cu insistență și ziarele vremii. Iată, de exemplu, ce scrie ziarul *Lupta* din 19 octombrie: „Noi n-am avut niciodată guverne care să cadă abia după 3-4 luni de activitate. N-am avut parlamente care să fie dizolvate cînd nu împliniseră nici măcar un sfert din termenul normal al legislaturii. Am ajuns aproape la guverne lunare, maximum trimestriale. Cu sistemul acesta, nu e de mirare ca, la sfîrșitul domniei sale, regele Carol II să poată spune că a avut fericirea de a face în așa fel încît fiecare român să se poată lăuda c-a fost cel puțin o lună prim-ministru!"

Guvernul Vaida, deși de la constituirea sa — 6 iunie 1932[1] — n-au trecut decît cîteva luni, a și început să dea semne de oboseală. Lipsa de eficiență a acțiunilor întreprinse, disensiunile

[1] *Magazin istoric*, nr. 7/1982.

Cronică mărunță

● O delegație în frunte cu primarul P. Bogdan desemnează locul din grădina Copou din Iași pe care va fi așezat bustul lui M. Eminescu. Cu acest prilej se decide modificarea soclului bustului lui Ion Creangă, care se află în aceeași grădină. (8 octombrie)

● Ziarele vremii ne fac cunoștință și cu o categorie aparte de afaceriști: ghicitorii-prezicători, șarlatanii care trăiesc și pr spera pe seama prostiei omenești. Naivitatea unora este atît de mare, încît — cum citim într-un reportaj din Dimineața despre o „nouă stea a ghicitului". Gica din Colentina, se lasă păcăliți prin cele mai rudimentare mijloace. Gica, ajutată de soțul ei, Dumitru Mihăilescu, zis Cirig, ghicește în... plumb topit. De fapt, nu face decît — cum scrie ziarul — abuzează „din plin de obscurantismul și obtuzitatea clientelei". Cum procedează? „Cineva, de exemplu o femeie divorțată de curînd, care are trei copii, este în perspectivă de a se remărita. Se duce la Gica. Cliența este luată în primire de Cirig.

— Să vă înscriu pentru marți la ora 4, după masă și, în același timp, deschide un registru în care trece numele și strada clientei. Unele dintre cliente se zăpăcesc și spun adevărat. Atunci vă închipuiți că afacerea este simplă.

Dar se întîmplă că o femeie sesizează chestia și dă o adresă și un nume fictiv. Ea primește un bon.

— Sînteți pe jos sau cu mașina?

— Ba pe jos.

— Atunci vă ducem noi, căci avem mașina aici.

Dacă femeia primește să fie dusă cu mașina în oraș de Cirig, acesta o lasă, dacă nu acasă, altundeva și apoi o urmărește. În timpul celor cîteva zile pînă vine la con-

octombrie 1932

Pe stadionul ANEF (acum Republicii), o reconstituire a luptei din octombrie 1599, de la Şelimbăr

Cronică măruntă

sultaţie, Cirlig sau un alt om al lui a făcut toate investigaţiile, predîndu-i Gicăi informaţiile necesare despre cutare client.

Cînd vine la ghicit, Gica îi spune: «Vă numiţi aşa şi aşa, aveţi doi copii, sînteţi divorţată de curînd dar vă veţi remărita în scurt timp». Clienta uimită de precizia cu care i-a spus trecutul şi prezentul, crede orice i-ar spune despre viitor.

Este interesant să adăugăm că Gica, adică Cirlig mai bine-zis, au un documentat şi bogat cazier cu fişele fiecăruia care a trecut pe la ghicit şi alte mii de fişe făcute diverselor persoane prin informatorii lor. Iată cum vestita Gica a reuşit în scurt timp să-şi facă o faimă care dădea de gîndit. Ea este azi proprietăreasă cu acareturi şi cu trei maşini la scară". Şi reporterul din Dimineaţa conchide: „Dar prostia omenească a ajutat-o mai mult decît orice". (10 octombrie)

● La Ploieşti se inaugurează palatul cultural al învăţătorimii prahovene. Participă delegaţi din toate părţile ţării. (11 octombrie)

● Cartea Românească tipăreşte frumoase portrete litografiate, mari (Sadoveanu, Brătescu-Voineşti, Iorga, Goga, I.I.C. Brătianu etc.) care pot face şi podoaba casei. Sînt ieftine. (11 octombrie)

● Institutul meteorologic central anunţă în buletinul de azi că s-au înregistrat 31 grade la umbră în cîmpia ţării. De 50 ani de cînd există Institutul nostru meteorologic nu s-au înregistrat zile tropicale în a doua decadă a lunei octombrie; la Buşteni e mai cald ca în iulie. (18 octombrie)

● Din New York, Smaranda Brăescu[1] trimite printr-o cablo-

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1981.

din sînul cabinetului, îl fac din ce în ce mai vulnerabil. Ineficienţa guvernului se reflectă şi în activitatea corpurilor legiuitoare. La Senat şi Cameră, deputaţii abia de mai participă la dezbateri. *Universul*, din 5 octombrie, scrie că cei aleşi „vin la Senat, emnează apelul nominal, obţin bonul pentru plata diurnei şi apoi dispar. Ieri, deşi fuseseră semnaţi prezenţi, în apelul nominal, în numărul cerut, la deschiderea şedinţei s-a constatat că nu se putea vota nici o lege. Toţi fugiseră, afară de cîţiva. Scandalizat, preşedintele [N. Costăchescu] a refuzat să prezideze o atare şedinţă şi s-a retras în biroul său".

În această atmosferă, la 17 octombrie se produce demisia guvernului naţional-ţărănesc prezidat de Al. Vaida-Voevod. Evenimentul este, bineînţeles, comentat pe larg în paginile presei. *Viitorul* (organ al Partidului Liberal) scrie: „Lovit de incapacitate organică, guvernul Vaida s-a prăbuşit din cauza disensiunilor din sînul lui şi din cauza procesului de destrămare din Partidul Naţional-Ţărănist".

Cu formarea unui nou guvern este desemnat Iuliu Maniu, care, de astă dată, acceptă să preia direct conducerea cabinetului de miniştri. Cîteva zile au loc consultări la Sinaia, unde sînt prezenţi politicieni, ziarişti, precum şi o felurită clientelă a posibililor membri ai viitorului cabinet. Ca de obicei, liderul P.N.Ţ. tărăgăneaza anunţarea componenţei guvernului. Unele ziare scriu că situaţia ar fi încordată, în timp ce altele lasă să se înţeleagă că nu poate fi vorba decît de o obişnuită manevră a şefului naţional-ţărăniştilor.

Se fac şi glume pe marginea crizei guvernamentale. Să reţinem una din *Adevărul*: „*Imprudenţă*. Un spiritual fruntaş al opoziţiei spunea ieri, într-un cerc de prieteni:

— D. Maniu e imprudent cînd prelungeşte atît de mult crizele de guvern. Fiindcă, la urma-urmei, ţara va băga de seamă că poate trăi şi fără guvernc, tot atît de bine sau tot atît de prost ca şi cu guverne".

În fine, la 20 octombrie se anunţă componenţa noului guvern naţional-ţărănist. În noul cabinet, portofoliul Ministerului de externe este încredinţat lui Nicolae Titulescu. Consiliul de Miniştri depune jurămîntul în faţa suveranului, la Sinaia, moment în legătură cu care ziarul *Dimineaţa*, de a doua zi, scrie: „La cazinerul general (hotel Caraiman) numai cîţiva matinali circulă, înfăşuraţi, pe săli. După emoţiile consumate nopţi de-a rîndul ministeriabilii au rămas palizi, livizi. Nu mai e nici o emoţie. Totul este aranjat. D. Madgearu, căruia pare că i-a trecut mînia împotriva presei, coboară într-un palton gros, într-un conciliabul intim cu dr. Ernest Ene. Va fi probabil viitorul său subsecretar de stat. D.D.R. Ioaniţescu, aproape exube-

rant, nu-şi ascunde bucuria de a fi rămas la un departament la care, să fim drepţi, a lucrat cu rîvnă.

După ceremonie, fotografiile. „D. Titulescu — notează reporterul *Dimineţii* — iese cel dintîi. Schimb de amabilităţi cu ziariştii. D. Maniu, plictisit, nu vrea să se fotografieze.

— Haide, d-le preşedinte, izbucneşte d. Titulescu.

Un incident mărunt care defineşte totuşi două temperamente. D. Titulescu, exuberant, vorbăreţ, gesticulează. D. Maniu, solemn, respectuos pentru forme:

— Să aşteptăm pe d. Mironescu.

—Ei, asta-i! O să se supere Mironescu că nu e într-o fotografie!"

Capitala găzduieşte, între 22 şi 28 octombrie, a treia Conferinţă balcanică. Participă delegaţi din Albania, Bulgaria, Grecia, Iugoslavia, Turcia şi România. În ziua deschiderii, în Palatul Adunării Deputaţilor, conferinţa este salutată de Nicolae Titulescu, ministrul de externe român, care subliniază necesitatea luptei comune a popoarelor pentru pace: „Pacea — citim în ziarul *Universul* din 24 octombrie—nu este sinonimă cu lipsa războiului. Ea este mai presus de toate o stare de spirit, făcută din încredere, din înţelegere reciprocă şi din credinţă în viitor. Pacea nu se proclamă; pacea se cucereşte. Sforţările care se fac pentru triumful ei sînt mai grele şi mai lungi decît acele pe care le-ar cere oricare altă cucerire".

În continuare, N. Titulescu relevă legăturile stabilite între statele balcanice în decursul vremilor şi care îndreptăţesc eforturile comune în instaurarea păcii în zonă: „Legate astăzi unele de altele prin comunitatea suferinţelor iscate de îngrozitoarele războaie care au sîngerat Balcanii; legate unele de altele printr-un trecut care a contribuit mult la formarea unei adevărate înrudiri; legate, în sfîrşit, unele de altele prin necesitatea actuală de a-şi creşte mijloacele lor de apărare, cu privire la multiplele interese comune de ordin politic şi economic, naţiunile din această regiune a Europei simt şi ele efectele sănătoase ale solidarităţii internaţionale. Voi spune deci că dacă, în trecut, Balcanii au fost consideraţi ca un focar de iritaţie internaţională, mulţumită sforţărilor d-voastră vedem tocmai în Balcani apărînd astăzi un curent nou, al cărui scop este să aşeze edificiul păcii pe singura temelie solidă cu putinţă, fiind morală: să ne ajutăm unii pe alţii, fără a dăuna nimănui"[1].

[1] Vezi în legatură cu colaborarea popoarelor balcanice lucrarea *România şi Antanta Balcanică*, de Cristian Popişteanu, Editura politică, Bucureşti 1968 şi 1971 şi *Înţelegerea Balcanică*, de Eliza Campus, Editura Academiei R.S. România, Bucureşti, 1972.

Cronică măruntă

gramă ziarului Universul, „recunoştinţă nemărginită tuturor care m-au ajutat" pentru a-mi lua şi brevetul de aviatoare. Cu acest prilej, ziarele amintesc că recordul de înălţime în lansarea cu paraşuta a fost luat de d-ra Brăescu în America, la 6 920 metri. (15 octombrie)

● Disensiunile din sînul guvernului se amplifică. Ziarele fac şi haz de necaz. „Cazul Iunian, cazul Madgearu, scrie Adevărul Numai cazuri! Guvernul a ajuns o adevărată clinică; D. Vaida, sosind la Sinaia, n-a tras la hotel, ci a rămas în vagonul ministerial. Ca să fie gata de plecare". (16 octombrie)

● Soia, plantă cu diverse calităţi, „fiind, în acelaşi timp, o marfă căutată pe pieţele europene, pentru eftinătatea şi multiplele ei întrebuinţări", începe să fie cultivată şi la noi. „În prezent, în cîmpul de experienţe al Institutului de cercetări agronomice de la Băneasa-Bucureşti, condus de prof. Gh. Ionescu Sişeşti, sînt cultivate, în diferite feluri, peste 40 varietăţi de soia", în scopul de a determina cel mai potrivit soi pentru solurile din ţara noastră. (18 octombrie)

● La 16 octombrie s-a deschis Expoziţia anuală internaţională de Radio, în clădirea Societăţii „Cartea Românească", cu participarea celor mai mari firme de radio din lumea întreagă. (17 octombrie)

octombrie 1932

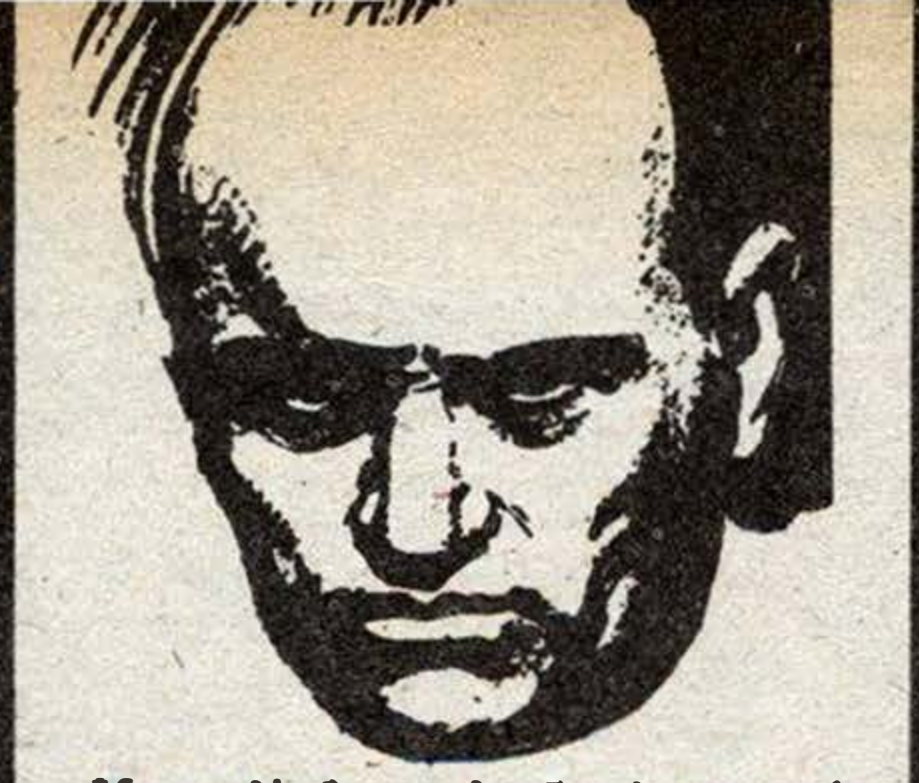

Mussolini — al cărui nume însemnă: „Măgar mic și slab" a întrebuințat pronumele „Eu" de 17 ori în 26 de rânduri, în „Biografia mea" la pag. 309.

Grafică antifascistă: desen și legendă reproduse din Ilustrațiunea română

Cronică măruntă

● Aviatorii români Max Manolescu și G. Botez străbat distanța Roma-București, în patru ore (1 150 km), bătînd astfel recordul deținut pînă acum de aviația italiană. Piloții noștri se bucură de frumos renume în străinătate. (20 octombrie)

● Apare un impresionant album al pitorescului românesc intitulat România între noi: 200 planșe fotografice, în culori, precedate de un cuprinzător text introductiv. Este prima lucrare cu imagini color, consacrată „comorilor naturale autohtone, culese de pretutindeni cu o pricepere și grije, dintre cele mai atente". (20 octombrie)

● Între 14-16 octombrie, bucureștenii cunosc un fenomen mai puțin obișnuit: o „ploaie de musculițe", cum scriu unele ziare, puricl de plante. Ziarul Dimineața încearcă să surprindă fenomenul prin cîteva cifre: densitatea medie a acestor „puncte negre" a fost de minimum 100 exemplare pe metru cub. S-a evaluat că roiau pînă la 40 m înălțime deasupra solului. Calculul făcut după datele de mai sus arată că la un moment dat zburau 200 miliarde insecte în atmosfera municipiului București. (21 octombrie)

● Se pare că prima tutungerie din țara noastră a deținut-o... Ion Creangă. Cel puțin așa susține Adevărul, bazîndu-se între altele și pe „dosarele Arhivei Primăriei Iași". Exclus din rîndurile clerului și din învățămînt, marele scriitor, atunci cînd s-a înființat monopolul tutunului, a fost cel dintîi care a căpătat brevetul de a-și deschide un debit de tutun. La 16 septem-

Ce putea constata vizitatorul Capitalei acum cinci decenii? Între altele, și un vizibil efort edilitar, Bucureștii fiind un oraș în plină transformare. Capitala se înfrumusețează, constată *Adevărul* din 1 octombrie. „Se deschid străzi noi, împodobite de clădiri cu tot confortul". „Marele animator al înfrumusețării Capitalei, al împodobirii ei cu clădiri de tip occidental", este, în primul rînd, cum explică același ziar, profitul. Numeroși deținători de capitaluri, negăsind plasament — datorită crizei economice — în alte sectoare ale economiei, se îndreaptă spre construcții, își investesc banii „în imobile urbane".

Există însă și numeroase inițiative generoase care au în vedere binele public. În urma unei vizite făcute la spitalul „Coltea", unde a văzut, între altele, și subsolul clădirii, un reporter al ziarului *Adevărul* consemnează în numărul din 7 octombrie al cotidianului amintit: „În locul beciurilor umede, igrasioase, lugubre și întunecoase la care mă așteptam, am dat de saloane luminate, căptușite cu faianță cu aer transparent și nici o mireasmă care să-ți dea de gînd că te afli în subsolul unui spital". Aici, „prof. dr. N. Gh. Lupu a creat ceea ce Facultatea de medicină a Capitalei n-a avut pînă azi o «prosectură» [sală pentru prepararea pieselor de anatomie] specială, atașată catedrei sale de anatomie patologică".

Cu tot efortul edilitar, Capitala are nevoie de școli, cele existente fiind insuficiente pentru numărul mare de copii ce trebuie școlarizați. „Numărul școalelor primare — constată *Universul* din 9 octombrie —, al claselor și al băncilor nefiind sporit proporțional cu numărul școlarilor, din ce în ce mai mult crescînd în anii de după război, sîntem astăzi expuși să asistăm la spectacolul trist al unor cursuri predate de către un institutor la 60-70-80 și chiar 100 școlari, în cîte o singură clasă. În clasele acestea — continuă ziarul — atît de aglomerate, cu cîte 3-4 și chiar 5 școlari în cîte o bancă de 1,20 m lungime, nu se mai poate obține o scriere caligrafică, un desen sau o hartă estetic lucrate. Cît despre o dezvoltare fizică, potrivită condițiunilor igienice, nici nu mai pomenim".

Între instituțiile Capitalei vizitate întotdeauna cu interes, îndeosebi de tineri, se află și Academia română. *Adevărul* din 28 octombrie publică un reportaj consacrat vizitei pe care un grup de liceeni a făcut-o înaltului for științific. Conduși de custodele Academiei, prof. I. Băcilă, elevii fac cunoștință cu valorile neprețuite aflate la cabinetul de stampe, la cel numismatic și la colecția de manuscrise și cărți rare.

Mitingul de aviație de la Băneasa. Ziyira Godeanu, artistă a Teatrului Național, fotografiată pe aripa unui avioneto a școlii de pilotaj

Mac Arthur, șeful Marelui Stat Major al armatei americane în vizită în țara noastră

La cabinetul numismatic, elevii sînt întîmpinați de prof. C. Moisil, care „a făcut școlarilor o adevărată lecție despre istoricul monezilor". După vizitarea sălii de ședință, oaspeții poposesc la colecția de manuscrise și cărți rare. „Bătrîn custode, păstrător cu grijă de scumpe chei ale comorilor păzite cu îndîrjire și cu satisfacție că nimeni nu le poate atinge, adus de spate, cu părul zbîrlit și bărbuță albă, d.I. Tuducescu pregătise să fie văzute sfintele slove ale lui Bălcescu, Alecsandri, Eminescu, aducînd între timp ca pe rare și prețioase relicve prime ediții din *Apostolul* lui Coresi, *Cazania* lui Varlaam, *Psaltirea* lui Dosoftei și *Biblia* lui Cantacuzino"

Ziarele apărute duminică 30 octombrie, consacră largi spații comemorării a 500 ani de la moartea lui Alexandru cel Bun. Sînt evocări istorice semnate de M. Sadoveanu, P.P. Panaitescu, C. Mătasă, I.I. Nistor. *Adevărul* publică și cîteva fragmente din *Istoria românilor* a lui A.D. Xenopol sub titlul *Politica pa ifistă a lui Alexandru cel Bun*. „Figura lui Alexandru cel Bun răsare într-un chip foarte viu, în cadrul acelui timp de silnicie și de neastîmpăr, tocmai prin contrastul pe care-l înfățișează cu încunjurimea în care trăia. El apare ca tipul unui principe blînd și bun, neplecat spre războaie, dar fără a se teme de ele... Toată activitatea lui Alexandru cel Bun se mișcă pe cîmpul cel nu mai puțin roditor al reformelor și organizării lăuntrice... Timpurile următoare au caracterizat de minune pe organizatorul Moldovei, dîndu-i epitetul de *cel Bun*, cu care el apare în privazul timpului ca un soț vrednic al contemporanului său Mircea cel Mare"[1].

Urmărind presa din urmă cu 50 ani, cititorul este la curent și cu desfășurarea manevrelor regale de la Roman. În prezența suveranului și a elitei oștirii românești, micul orășel de provincie trăiește febra așteptării unor întîmplări deosebite, care însă nu au avut loc. „Romașcanii sînt cvasideziluzionați — scrie *Dimineața*, din 8 octombrie. Așteptau un impuls de zece zile a negoțului, localurilor de consumație, un dever mai important la cele două cinematografe, lîncezind după spectatori, căci sărăcia populației nu se împacă de fel cu polul de aur al distracției. Cînd colo..." Singura senzație pare a fi o afacere izbutită a unui modest comerciant local. Acesta „a furnizat suveranului un baston de... 50 lei. Afacerea prețioasă prin calitatea cumpărătorului a impresionat centrul negustoresc, stîrnind firește și invidii".

Rubrică de:
Cristian POPIȘTEANU, Valeriu BUDURU,
Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecția fotografiilor: Radu Ion POPESCU

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1982.

Cronică măruntă

brie 1872, el ținea deja un debit în strada Primăriei. Ziarul adaugă că, în documentele menționate, „Creangă e trecut, spre ironia soartei, astfel: fost profesor la școalele primare, iar alături, localul (debitului) în bună stare!" În 1874, fiind reintegrat în postul de învățător, scriitorul a trecut debitul „sub conducerea fratelui său, dar firma va rămîne tot: Debitul de tutun Ion Creangă". (21 octombrie)

● În aceste zile de octombrie 1932, cititorii află despre o nouă realizare tehnică românească, datorată savantului Gogu Constantinescu. Este vorba despre o invenție — cum scrie ziarul Lupta din 27 octombrie — „adaptată la vagoanele de cale ferată", „o mașină automată interpusă între motor și roțile vagonului și care funcționează indiferent dacă acesta merge pe suprafață plană, la deal sau la vale. Motorul merge continuu, la același regim, fără a-și încetini mersul, nici cînd merge la deal". Invenția inginerului român „suprimă toate organele de ambreiaj, schimbătorul de viteză, transmisiunile electrice și, ce e mai important, chiar munca mecanicului, a cărui preocupare e redusă la observarea căii și manevrarea unei simple manete, nu mai mare decît se întrebuințează la motocicilete". La această invenție Gogu Constantinescu lucra încă din 1917. „D-sa, scrie ziarul amintit, a ținut ca exploatarea comercială a invențiunii sale să înceapă în țara românească" și a ales uzinele „Malaxa", oferind inzestrate — cum menționează ziarul — „cu tot ce poate fi mai modern în construcția locomotivelor". (27 octombrie)

DIN ISTORIA CANALULUI PANAMA

Îndreptindu-se spre Apus, în căutarea drumului spre Indii, Cristofor Columb a descoperit un nou continent, denumit mai tîrziu America. Cei dintîi care au pornit pe urmele exploratorului genovez au fost spaniolii, unul dintre ei, Rodrigo Galván de Bastidas, ajungînd în anul 1501 pe ţărmurile actualului stat Panama. La 9 mai 1502, Columb a plecat în a patra călătorie, avînd sub comanda sa patru nave cu 150 oameni. După ce a traversat Atlanticul, el a explorat coastele Americii Centrale (Honduras, Nicaragua, Costa Rica, Panama), naufragiind lîngă insula Jamaica. În timpul acestei călătorii, navigatorul a căutat o strîmtoare, care să-i uşureze trecerea spre Apus, spre Indii. Speranţa lui era hrănită şi de povestirile indienilor, care îl vorbiseră de un pămînt îngust, situat între cele două oceane. Columb, crezînd că indienii au în vedere o trecere prin istm, a căutat-o în zadar, pentru că ea nu exista. Canalul de legătură dintre cele două oceane avea să fie construit abia peste patru secole şi inaugurat în august 1914, fiind rodul muncii omeneşti şi încheind o suită de trudnice încercări.

Sub dominaţie spaniolă, teritoriul istmului Panama a făcut parte, rînd pe rînd, din Real Audencia de Panamá (1538) şi din Viceregatele Peru (1718) şi Noua Grenadă (din 1751); în noiembrie 1821 şi-a proclamat independenţa, intrînd în componenţa Republicii Federative Marea Columbie. După destrămarea acestei federaţii, zece ani mai tîrziu, Panama a rămas o provincie a Columbiei, pînă în noiembrie 1903, cînd, în urma unei revoluţii, s-a separat de Columbia, proclamîndu-se republică independentă. Substratul acestui eveniment a ieşit imediat la iveală: în aceeaşi lună şi acelaşi an, guvernul proaspetei republici a concesionat „pe veci" Statelor Unite ale Americii folosirea, ocuparea şi controlul zonei canalului interoceanic, a cărui construcţie începuse în 1881.

În dramatica „biografie" a Canalului Panama se înscriu şi episoadele ce urmează, primul în relatarea profesorului Ioan Vlad, cel de-al doilea în a publicistului german Bruno Weil, autorul lucrării Panama, din care am extras fragmentul de faţă, într-o formă prescurtată, cu titlul şi subtitlurile redacţiei Magazin istoric.

Între Lesseps şi Lepinay

Prof. IOAN VLAD

Deschiderea, în 1869, a Canalului Suez[1], creat sub auspiciile vicontelui francez Ferdinand de Lesseps, a avut o importanţă covîrşitoare pentru navigaţia mondială. Lung de 161 km, el face legătura între Mediterană şi Marea Roşie şi, prin aceasta, pune în contact Oceanul Atlantic cu cel Indian. Inaugurarea triumfală a Suezului, la 17 noiembrie 1869 — de către împărăteasa Eugenia, soţia lui Napoleon III, în prezenţa împăratului Austriei, Franz Iosif, şi a multor altor personalităţi ale epocii — şi, mai ales, încasarea unor profituri uriaşe de pe urma noii construcţii, i-au determinat pe oamenii de afaceri, pe inginerii şi savanţii francezi să se preocupe de construcţia unui canal care să lege Oceanul Pacific de Atlantic. În acest sens, au avut loc două congrese de geografie, la Anvers (1871) şi la Paris (1875), în cadrul cărora s-a luat în discuţie problema canalului interoceanic. Constatîndu-se că topografia istmului Panama era necunoscută, Societatea de geografie din Paris a hotărît în reprinderea unei cercetări minuţioase a locului şi a însărcinat cu aceasta Comisia de geografie comercială din cadrul societăţii. La 24 martie 1876, comisia, dornică de a găsi cît mai mulţi susţinători, s-a transformat în Comitetul francez pentru deschiderea canalului interoceanic, aflat sub conducerea lui Ferdinand de Lesseps, al cărui nume se încărcase de glorie cu numai şapte ani în urmă.

Pentru finanţarea lucrărilor s-a constituit Societatea civilă internaţională a canalului interoceanic. Atraşi în acest organism, oamenii de afaceri au sprijinit din punct de vedere

[1] *Magazin istoric*, nr. 8-9/1977.

financiar trimiterea în zona istmului a locotenenţilor de marină Bonaparte Wyse şi Armand Reclus, însoţiţi de o comisie de ingineri francezi şi de alte naţionalităţi. În anii 1876-1877, comisia a întreprins o călătorie de studii, aducînd, la întoarcere, un proiect de canal cu ecluze sau tunele[1], pe care experimentatul Lesseps (avea pe atunci 73 ani), un înverşunat partizan al canalului la nivel[2], l-a respins. Soluţia oferită fiind refuzată, Bonaparte Wyse s-a reîntors în zonă, unde, în anii 1877-1878, a inspectat regiunea din San Blas şi Panama. La sosirea sa la Paris, el a propus mai multe proiecte de construcţie a viitorului canal, între Tehuantepec şi Choco, apoi a plecat la Bogota, unde, la 20 martie 1878, a obţinut o concesie pe 99 ani, condiţionată de un acord cu societatea de căi ferate Panama Railroad Company, în cazul cînd traseul din Panama ar fi fost acceptat. Pentru stabilirea definitivă a traseului, s-a făcut apel la o comisie internaţională de ingineri.

[1] Construcţie care face legătura între două porţiuni de apă cu nivele diferite.

Vicontele Ferdinand de Lesseps

La 15 mai 1879, în sala Societăţii de geografie din Paris s-a deschis Congresul internaţional pentru studiul canalului interoceanic. Au luat parte 138 ingineri şi tehnicieni, din care 98 erau veniţi din toate colţurile lumii. Preşedinte al reuniunii a fost ales Ferdinand de Lesseps, membru al societăţii şi director al Companiei Canalului Suez, iar ca vicepreşedinte — contraamiralul american Daniel Ammen. Împărţit în cinci comisii (statistică, economică, tehnică, de navigaţie, căi şi mijloace de transport), congresul a analizat peste 50 proiecte ale viitorului canal, care ar fi putut fi construit, după cum a reieşit din discuţii, în Darien, Panama, Nicaragua sau Tehuantepec. Dintre toate însă numai două propuneri au reţinut atenţia congresiştilor: traseul din Nicaragua, mai lung, necesitînd ecluze şi mai uşor de construit, şi cel din Panama, mai cos-

[2] Ceea ce înseamnă săparea unei căi de navigaţie prin care apa să comunice liber între cele două oceane.

tisitor, mai dificil, dar mult mai scurt şi, aspect foarte important pentru Lesseps, fără a exclude varianta de canal la nivel. În concepţia lui Lesseps, „Panama va costa de două ori mai mult, dar va aduce de trei ori mai mult".

După ce a audiat mai multe opinii, congresul a exclus traseul din Nicaragua, care necesita 24 ecluze; el a adoptat, prin apel nominal, traseul din Panama, care avea un singur avantaj: scurtimea. Cu o majoritate de 78 voturi, 12 contra şi 8 abţineri, la 29 mai 1879, congresul a hotărît construcţia Canalului Panama la nivel, evaluînd costul lui la 600 milioane — 1 miliard franci.

Congresul decide

Pentru a se da o mai mare siguranţă lucrărilor de construcţie, asupra lui Ferdinand de Lesseps s-au făcut presiuni pentru a accepta conducerea lor şi preşedinţia societăţii pe acţiuni, ce urma a fi constituită. Acţionarii ştiau bine că, lipsiţi de popularitatea „marelui francez", cum îl numea omul politic Léon Gambetta, concesiunea risca să rămînă o „hîrtie fără valoare" rătăcită într-un sertar. După o îndelungată şi matură chibzuinţă, Lesseps a acceptat. Era din nou angajat, ca pe vremea Suezului. Cu prilejul votării rezoluţiei, la sfîrşitul şedinţei din 29 mai 1879, proaspătul preşedinte a spus: „În momentul cînd ne despărţim, vreau să vă mărturisesc că am trecut prin momente de perplexitate cît timp a durat acest congres. Acum 15 zile, nu mă gîndeam că voi fi obligat să iau conducerea unei noi lucrări".

După multele minute de aclamaţii, amiralul Roncière, vicepreşedintele Comitetului francez pentru deschiderea canalului interoceanic, căruia Lesseps îi cedase preşedinţia Societăţii de geografie, i-a răspuns: „Omul ilustru, sufletul deliberărilor noastre, care ne-a încîntat cu blîndeţe lui, care este personificarea marilor creatori, va trăi încă mult timp, pentru a vedea terminată opera de care numele său va rămîne veşnic legat, opera a cărei direcţiune el n-a refuzat-o. Îşi va continua astfel misiunea care a făcut din el un cetăţean al lumii".

În cursul lucrărilor, congresul internaţional a respins o strălucită propunere a inginerului francez Godin de Lepinay, care a preconizat construcţia unui canal cu ecluze, mult mai ieftin şi mai uşor de executat. Din cauza opoziţiei ferme a lui Lesseps, al cărui prestigiu era unanim acceptat la acea oră, propunerea lui Lepinay nici măcar nu a fost luată în discuţia finală, decizională. Mai tîrziu, ea şi-a dovedit pe deplin justeţea. Inginerul francez a adus argumente care, luate în seamă, ar fi asigurat o construcţie mai ieftină şi mai rapidă a canalului: „Aveţi în faţă un masiv de cca. 2 km în adîncime, masivul Culebra, cu altitudinea maximă de aproximativ 100 m deasupra nivelului mării... argumenta Lepinay. Dacă veţi opta pentru varianta la nivelul mării, va trebui să săpaţi un canal avînd baza la o adîncime de 9 m sub nivelul mării... prin masivul Culebra... Dispuneţi de o posibilitate extraordinară de a vă uşura munca. Baraţi Rio Chargres şi Rio Grande cît mai aproape de vărsarea lor în mare, acolo unde condiţiile sînt favorabile pentru construirea de baraje. Reţineţi apele la o înălţime de 24 m deasupra nivelului mării şi puneţi ecluze, care să permită coborîrea de la înălţimea lacului format pînă la nivelul mării şi invers. Nu veţi avea aproape nimic de făcut în văile Rio Chagres şi Rio Grande. Adîncimea şanţului pe care va trebui să-l săpaţi de-a lungul văii Obispo şi prin masivul Culebra va fi diminuată cu 24 m. Munca voastră va fi foarte mult uşurată".

Proiectul lui Godin de Lepinay era mai avantajos. Cu mult mai simplu din punct de vedere tehnic, el nu necesita mari investiţii materiale şi financiare. Dealtfel autorul lui a arătat că principalul inconvenient al canalului la nivel, susţinut de Lesseps, era preţul prea ridicat al execuţiei lucrărilor, în condiţiile geografice date.

Netulburat în proiectul său, începînd din 1879, Ferdinand de Lesseps a pornit la o muncă migăloasă, de creare a unei societăţi pe acţiuni, în vederea transpunerii în viaţă a hotărîrilor congresului.

Excavator în lucru în zona Culebra

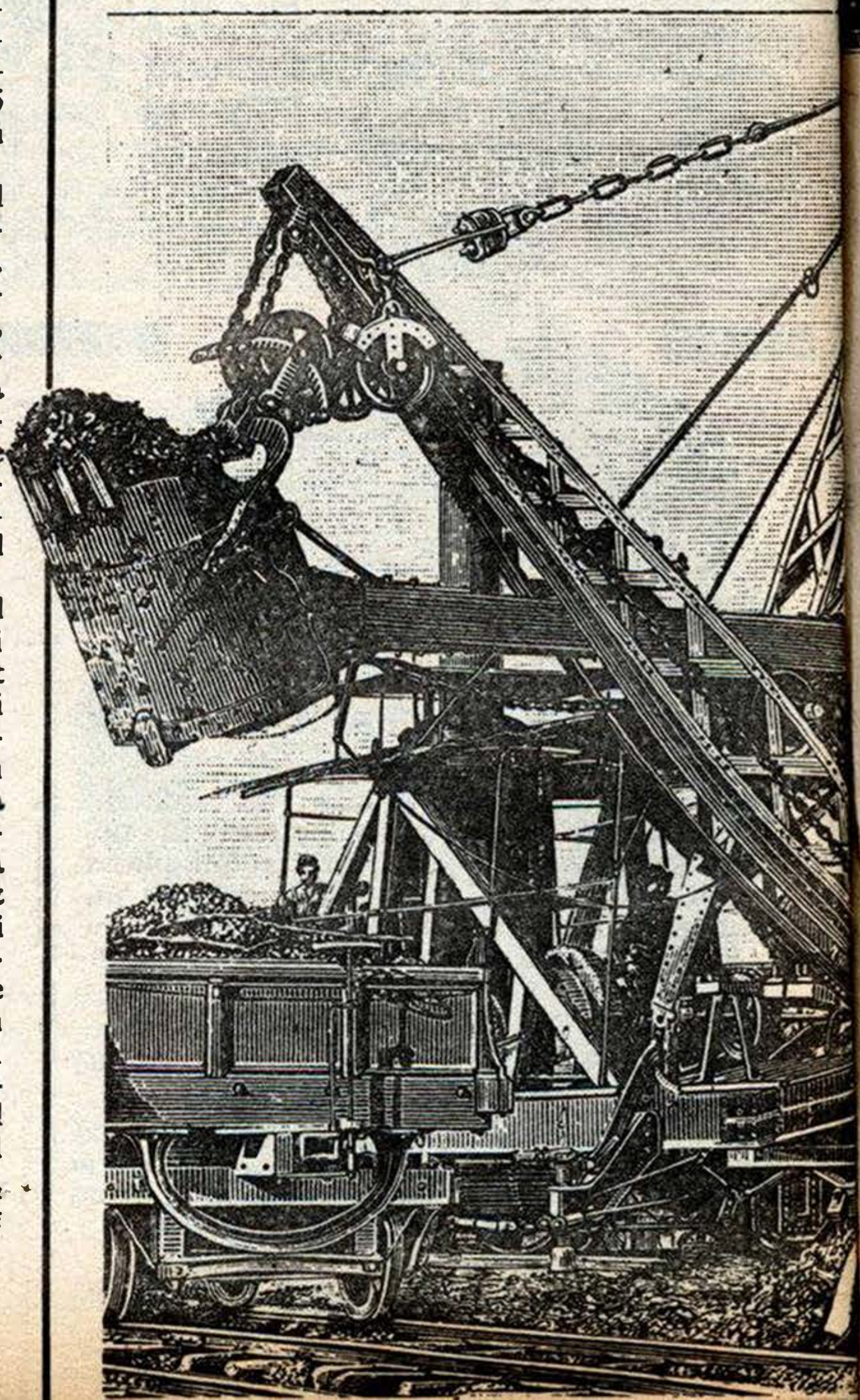

Străpungerea istmului Panama, în regiunea Emperador

Speranţe înşelate

BRUNO WEIL

Ferdinand de Lesseps începe imediat punerea în practică a proiectului: legarea celor două oceane, Pacific şi Atlantic, într-un canal fără ecluze, lung de 75 km şi adînc de 9 m. Constructorii au de întîmpinat mari greutăţi. Trebuie nivelate numeroase văi, distrus pintenul stîncos Obispo, înalt de 42 m; obstacolul cel mai important este străpungerea lanţului Cordilierilor care, la Culebra, atinge 100 m şi se întinde pe cîţiva km. În zona traseului curge un rîu, complet inofensiv în perioada secetoasă, dar care, în sezonul ploios — şapte luni pe an —, se transformă într-un torent ce distruge orice fi stă în cale şi al cărei nivel creşte într-o singură zi cu 12 m. În plus, întreaga regiune este plină de mlaştini, cu un climat insalubru, periculos pentru constructori. Aceştia trebuie să-şi construiască şosele, căci nu ex stă nici un drum de acces în regiune. Dar dificultăţile nu-l sperie pe Lesseps: pentru el, cum, esenţialul constă în strîngerea capitalului cu care să înceapă lucrările.

Prima tentativă în acest scop o face în august 1879, cînd încearcă să fondeze o societate pe acţiuni cu un capital de 400 milioane franci aur. Întreaga lume este inundată cu prospecte foarte bine concepute. Debutul este însă dezolant: nu se obţin decît 30 milioane. Lesseps îşi dă seama că trebuie să atragă un mare număr de acţionari, promiţîndu-le dividende deosebit de tentante. De aceea editează un ziar al societăţii canalului şi îşi asigură colaborarea unor financiari influenţi din Europa şi America. După care face un gest teatral de mare răsunet. Pleacă la faţa locului cu soţia şi cei trei copii, vrînd să demonstreze întregii lumi că îngrozitoarea climă din zonă nu este decît o legendă inventată de adversarii construcţiei.

În ianuarie 1880, „marele francez" în persoană dă semnalul de începerea lucrărilor, înfigînd primul cazmaua în locul de unde urma să înceapă construcţia. Episcopul prezent la inaugurare binecuvîntează locul unde canalul trebuie să pătrundă în Oceanul Atlantic. Festivităţile se ţin lanţ, au loc banchete la care se rostesc toasturi înflăcărate, defilări militare, retrageri cu torţe. Focurile de artificii inundă cerul.

Comisia însărcinată să pună la punct detaliile proiectului se întoarce în Europa în februarie 1880, după o scurtă verificare de patru săptămîni, estimînd lucrările propriu-zise de construcţie la 843 milioane franci aur în care intră şi cheltuieli neprevăzute. Dar

comisia nu pune la socoteală cheltuielile de administraţie şi întreţinere, comisioanele băncilor şi dobînzile, apreciate de congres la 410 milioane. Adăugîndu-le, se ajunge la peste 1 200 000 000 franci aur.

Sacul fără fund

Prevalîndu-se de omiterea celor 410 milioane, Lesseps consideră că le poate eluda din calcule. Apoi, reducînd la numai 5 la sută cheltuielile neprevăzute şi altele, ajunge la un total de 658 milioane. „Voi construi canalul cu jumătate din suma apreciată de congres", declară el. Apoi cere marilor constructori belgieni Couvreur şi Hersant devizul lucrărilor. Aceştia îl stabilesc la 512 milioane.

Societatea pe acţiuni ia fiinţă la 22 octombrie 1880, fixîndu-şi un capital de 300 milioane. În ziarul său, Lesseps afirmă că antreprenorii îi declaraseră că „lucrările de construcţie nu vor atinge 500 milioane" şi pretinde —lucru neadevărat— că ar fi semnat un contract ferm în acest sens şi, în continuare, exagerează beneficiile pe care urma să le aducă viitorul canal.

Bineînţeles, Lesseps se fereşte să spună ceva despre condiţiile de lucru îngrozitoare din zona Panama. Cursul rîului Chagres, cu toate eforturile depuse, nu a putut fi schimbat şi ameninţă în permanenţă să înunde lucrările. Clima face ravagii în rîndul constructorilor, mai ales al albilor; din cei 21 000 francezi, vor muri 16 000. Dar despre toate acestea, prospectele lui Lesseps nu pomenesc o iotă. Bătrînul constructor parcurge personal Franţa, S.U.A., Anglia, Belgia şi Olanda, ţinînd conferinţe şi încercînd să-i convingă pe cei ce ezită să devină acţionarii societăţii pe care o conduce.

Lesseps îşi închipuie că, interesînd pe financiarii din Statele Unite, guvernul american care considera că, în virtutea unui tratat, semnat anterior cu Columbia, are dreptul exclusiv la construirea unui asemenea canal, va renunţa la opoziţia sa. Constructorul alcătuieşte un comitet din trei bancheri americani, fiecare primind cîte 250 000 franci, iar preşedinte —ministrul marinei militare, Thomson, care demisionează în acest scop — un salariu anual de 125 000 franci.

Emisiunea de acţiuni în valoare de 300 milioane de franci cunoaşte un mare succes. 30 milioane sînt încasate imediat de băncile care s-au ocupat de emisiune. Nici Lesseps nu este uitat. Statutele companiei prevăd ca 15 la sută din beneficii să fie atribuite fondatorilor. Bătrînul constructor, care hotărăşte totul în consiliu, împarte aceşti 15 la sută în 900 părţi, dintre care 500 le rezervă pentru el, fiul său Charles şi consilierul financiar Lévy-Crémieux.

La 21 ianuarie 1881, are loc prima adunare generală a noii societăţi. Lesseps ţine o cuvîntare senzaţională: „600 milioane vor fi suficiente pentru deschiderea — într-un termen de 7-8 ani cel mult — a navigaţiei pe Canalul Panama". Fiecare din cei 24 membri ai consiliului de administraţie primeşte un salariu anual de 250 000 franci, încă de pe acum, înainte de deschiderea canalului. Se cheltuiesc pentru administraţie sume enorme: de la 1 200 000 anual, ele ajung foarte repede la 2 000 000. La Panama, cheltuielile de acelaşi gen sînt şi mai mari: în primul an 4,5 milioane, ajungînd încet-încet la 131

Dar lucrările nu pot începe deoarece drepturile pentru construirea unui asemenea canal au fost cumpărate de la statul columbian, încă din 1878, de alţi doi întreprinzători, Tur şi Wyse, cu doar 60 000 franci. Compania lui Lesseps le plăteşte 10 milioane pentru a obţine concesia. În zona unde urmează să se construiască noul canal, funcţionează o cale ferată cu proprietari americani, care se bucură de un privilegiu deosebit; nimeni nu poate construi nimic acolo fără autorizaţia lor. Răscumpărarea acestui privilegiu costă imensa sumă de 93 milioane franci.

În sfîrşit, trebuie începute lucrările de construcţie. Prima grijă: ridicarea, în oraşul Colón, a unui somptuos hotel — un milion franci. Apoi un mare număr de birouri şi locuinţe pentru directori, grajduri pentru o sută de cai de rasă. Este angajat chiar şi un grăjdar-şef. Bineînţeles că publicul nu cunoaşte aceste cheltuieli şi nici clima ucigătoare care omoară mii de europeni. Muncitorii albi sînt înlocuiţi prin muncitori de culoare. Viaţa funcţionarilor superiori albi este prosperă: tripourile şi restaurantele sînt pline.

Un miliard de franci în mlaştină

Curînd însă, casele de bani ale companiei sînt goale. La adunarea generală din 29 iunie 1882, acţionarii află că previziunile cheltuielilor au fost depăşite ajungînd la 710 milioane. Pînă atunci nu s-au subscris decît 300 milioane; lipsesc 410. Aceştia trebuie obţinuţi prin lansarea unui împrumut. La început se emit obligaţii pentru suma de 110 milioane, care intră fără dificultate în casă.

Contractul cu antreprenorii belgieni nu este ferm cum a pretins Lesseps; ei s-au angajat să întreprindă doar lucrări de încercare, timp de doi ani. Surprizele se ţin lanţ. În loc de cele 75 milioane m³ de pămînt prevăzute ca excavaţii, cifra se măreşte la 120 milioane. Lesseps nu face publică nici această nouă greutate. La 3 octombrie 1883 se lansează o primă tranşă, de 171 milioane de franci, care este subscrisă în întregime, pentru un nou împrumut de 300; anul următor — a doua, pentru diferenţa de 129. Nu se mai obţin însă decît 124; apelul la economiile particularilor nu mai cunoaşte succesele dinainte, oamenii începînd să dea semne de neîncredere în companie.

La începutul anului 1885, nevoia de capital este şi mai presantă. Dar un împrumut de felul celor anterioare pare imposibil. Lesseps încearcă să procedeze în acelaşi mod ca la construirea Canalului Suez: cînd i-au lipsit fondurile a lansat un împrumut-loterie, cu o dobîndă foarte mare. Bătrînul constructor consideră că Republica nu-l va refuza, mai ales că, între timp, primeşte titlul de acade-

mician. El merge la ministrul de interne, Allain-Targé, pentru a-l ruga să propună Parlamentului un asemenea gen de împrumut în valoare de 600 milioane.

— E vorba despre o lucrare de foarte mare importanță, domnule ministru, care interesează întreaga noastră națiune.

— Regret, domnule Lesseps, dar n-am încredere în compania dv.

La 27 mai 1885, cere din nou autorizația, dar Consiliul de Miniștri îl refuză categoric. În iulie, cînd se ține adunarea generală a acționarilor, Lesseps expune necesitatea urgentă de procurare a 600 milioane franci, dar ascunde refuzul guvernului. Nu pomenește decît printr-o aluzie de imposibilitatea străpungerii Cordilierilor la Culebra. Adunarea generală aprobă emiterea noului împrumut, din care prima tranșă de 75 milioane intră în același an în casa companiei. În noiembrie 1885, Lesseps solicită din nou guvernului autorizația de a lansa un împrumut-loterie. Interpuși ai companiei organizează o demonstrație „spontană", pentru a presa guvernul. Acesta decide să trimită în Panama un expert, pe inginerul A. Rousseau, pentru a constata stadiul și perspectivele construcției.

Rousseau recunoaște, în aprilie 1886, că, din punct de vedere tehnic, construcția este posibilă. Dar, continuarea lucrărilor, cu mijloacele și în termenele anunțate, i se pare mai mult decît problematică. La 3 august 1886, compania lansează un nou împrumut, cu o dobîndă cu 50 la sută mai mare decît cele anterioare. Totuși, din cele 225 milioane solicitate, nu sînt subscrise decît 206. Suficiente pentru a acorda companiei un răgaz de încă un an, pînă la bilanțul pe care îl prezintă în fața adunării generale în iunie 1887. De la înființare, s-au încasat 957 milioane de franci aur și s-au cheltuit 844. Dar pentru terminarea lucrărilor mai este nevoie de încă peste un miliard de franci! Lesseps, dîndu-și seama că singura posibilitate de construire a canalului este cea cu ecluze, renunță la planul anterior. În ziua de 10 decembrie 1887, compania semnează un contract cu inginerul Gustave Eiffel, care se angajează să construiască, pentru 120 milioane franci, zece ecluze.

Un nou împrumut, în toamna lui 1887, cu o primă tranșă de 200 milioane, deși oferă dobînzi foarte mari, este un eșec — nu se obțin decît 114. La adunarea generală din 1888, Lesseps promite că noul canal cu ecluze se va termina în 1890 și că navele cele mai mari din acea epocă — 150 m lungime — vor putea naviga între cele două oceane. Dar cere să se procure imediat 161 milioane franci. Cu toate condițiile extrem de favorabile oferite publicului, nu se obțin decît 35 milioane. Marea companie urmează să-și suspende plățile, din lipsă de fonduri. Lesseps mai încearcă o ultimă manevră: solicită guvernului un proiect de lege care să prevadă amînarea, cu trei luni, a tuturor plăților. Parlamentul respinge însă proiectul. În februarie 1889, trufașa companie, în care 850 000 francezi și-au investit banii, este declarată în stare de faliment.

CLIO ANUNȚĂ

O stampă germană din 1663 a Timișoarei

De curînd, în patrimoniul Bibliotecii centrale de stat din București a intrat microfilmul unei stampe necunoscute pînă acum, reprezentînd Timișoara la mijlocul sec. XVII (o fotocopie se află la Biblioteca județeană Timișoara). Stampa era inclusă într-un manuscris vienez intitulat Drumul de la Buda la Belgrad, *manuscris ce cuprinde relatarea călătoriei întreprinsă în 1663 pe acest itinerar de către un călător german anonim. Analizînd stampa, am remarcat, de la început, că, în raport cu alte reprezentări ale Timișoarei din acea vreme, este cea mai apropiată de realitate. Distingem, astfel, cele opt turnuri ale mocheilor, cele nouă turnuri ale porților și turnurile cetății, drumurile — trei*

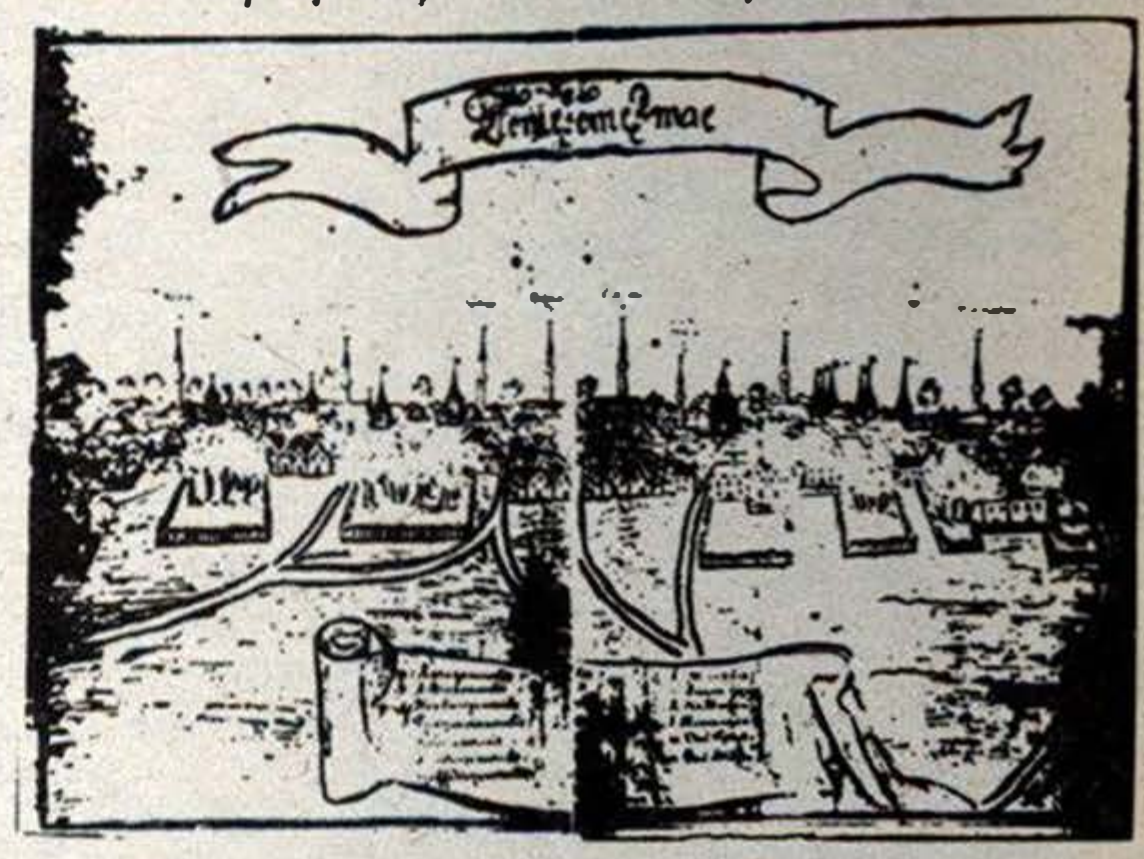

la număr — care duceau spre oraș, vegetația abundentă și grădinile din mahalale. Două clădiri mai înalte care, de asemenea, ies în evidență — reprezintă, probabil, cele două școli care funcționau în oraș. După părerea mea, autorul stampei a făcut desenul privind orașul din partea lui sudică sau sud-vestică.

O dovadă concludentă că stampa înfățișează veridic cetatea și orașul o reprezintă coincidența dintre o serie de elemente ale hărții și datele furnizate de vestitul călător otoman Evlia Celebi, care, cu trei ani în urmă în 1660 — vizitase și el Timișoara: „Podoaba acestei cetăți — spune el în relatarea călătoriei sale — constă în faptul că e așezată pe un pămînt înverzit, mănos și e înconjurată de grădini și parcuri de trandafiri. Această cetate e astfel așezată în mlaștinile rîului Timiș, încît seamănă cu o broască țestoasă culcată în apă; cele patru turnuri stau ca cele patru picioare [ale broaștei], cetatea interioară i-ar fi capul, iar corpul îl formează cetatea în totalitatea ei. Turnurile așezate în cetatea interioară și cele patru bastioane așezate în foarfecă nu-l lasă pe om nici măcar să se apropie, nicidecum să dea foc cetății. Cetatea are cinci porți [prevăzute, de asemenea, cu turnuri]; acestea sînt niște porți de fier fixate în lemn, boltite, duble, puternice, înalte și late. În fața fiecărei porți se află un pod de lemn, atîrnat cu macara. Porțile se închid în fiecare noapte, iar podurile sînt și ele trase cu macarale."

Ioan HAȚEGAN

POSTA MAGAZIN ISTORIC

— Cititorii noştri ne pot scrie fie pe adresa indicată, fie la Căsuţa poştală nr. 1-702, Bucureşti.

— Atragem din nou atenţia tuturor celor care ne scriu că manuscrisele şi documentele anexe nu se înapoiază. În consecinţă, corespondenţii noştri sînt rugaţi să-şi păstreze copiile corespunzătoare. De asemenea, ne vedem siliţi să subliniem pentru cei care ne scriu de mînă, adesea cu creionul şi foarte necitet că le vom răspunde mult mai puţin prompt decît corespondenţilor care nu ne pun probleme de descifrare a scrisului lor.

— Unii cititori ne pun — în aceeaşi scrisoare — zeci de întrebări de amănunt din istoria naţională şi universală. A le răspunde la fel de amănunţit ar însemna a redacta în fiecare lună încă cel puţin o revistă. Rugăm a ni se scrie mai concis şi a ni se adresa eventualele întrebări numai pe marginea articolelor publicate.

— Cititorii care doresc să primească răspuns în scris la întrebările adresate redacţiei sînt rugaţi să includă în scrisorile lor un plic timbrat, pe care să-şi scrie adresa completă.

LA „TOMIS“

În completarea notei Brăila — 1 mai 1914 (nr. 5/1982), TIBERIU PETRESCU, din Bucureşti, ne trimite fotografia de mai sus, reprodusă din Gazeta ilustrată din 19 aprilie (stil vechi) 1914. Ea reprezintă un aspect de la întrunirea convocată în sala „Tomis“ din Capitală de societatea „Gutenberg“ a lucrătorilor tipografi, în semn de solidaritate cu lucrătorii aflaţi în grevă la tipografia „Göbl-Ratidescu“.

Printre revendicările formulate, se afla şi aceea a unui program de lucru de 8 ore.

COLECŢIE MUZEALĂ

ŞTEFAN CIUBOTARU, din com. Sulita, jud. Botoşani, ne semnalează existenţa a două monumente istorice legate de familiile lui Mihail Kogălniceanu (nr. 7/1977) şi Ionică Tăutul (nr. 10/1977).

În satul Cerchejeni, jud. Botoşani, există o bisericuţă din birne de stejar ridicată în 1765 de stolnicul Constantin Kogălniceanu, străbunicul marelui istoric şi om politic. În satul Blăndeşti, din acelaşi judeţ, se află o biserică zidită în 1813 de mama lui Ionică Tăutul, Elena. Aici a fost înmormîntată aproape întreaga familie a vornicului de poartă Gheorghe Tăutu, tatăl autorului Constituţiei cărbunarilor din 1822. Pomelnicul şi pietrele funerare sînt păstrate în colecţia muzeală din com. Sulita, colecţie întemeiată în 1978 de corespondentul nostru, învăţător la localitatea amintită.

ESCADRĂ

AUREL DUMBRAVĂ din Bucureşti, doreşte să afle unele date referitoare la escadra engleză care, în septembrie 1982, a vizitat cîteva porturi din ţara noastră (nr. 9/1982).

Escadra, comandată de viceamiralul Tottenham, era alcătuită din următoarele crucişătoare: Curaçao, vas amiral construit în 1918 (în 1919 a fost avariat de o mină); Colombo, construit în 1919; Curlew, construit în 1917, a luat parte la luptele din Marea Nordului în primul război mondial. Crucişătoarele erau însoţite de submarinul Rover, pe atunci ultimul tip fabricat de englezi (în 1930) şi care avea un deplasament de 1 475 t la suprafaţă şi 2 015 t sub apă.

CEREMONIA CEAIULUI

DUMITRU STOENESCU, din Bucureşti: În nr. 3/1981, aţi publicat articolul O umul ceaiului, semnat de istoricul francez Fernand Braudel. În completarea acestuia, vă trimit cîteva date despre trecutul ceremoniei japoneze a ceaiului.

Într-o căsuţă, oameni aşezaţi în cerc îşi trec unul altuia o ceaşcă veche, conţinînd o băutură verde închis. Fiecare dintre ei spune Osaku-ni (înaintea dumneavoastră — o scuză politicoasă) şi bea trei înghiţituri şi jumătate. Oaspeţii admiră frumuseţea ceştii, apoi unul dintre ei îl roagă pe amfitrion să-i povestească istoria ei...

POȘTA MAGAZIN ISTORIC

Așa se desfășoară ceremonia japoneză a ceaiului, un ritual anume, varictate specifică a unei arte străvechi.

Aparitia ceaiului în Japonia este însoțită de numeroase legende. Una dintre ele povestește că un sacerdot a adormit în timpul unei meditații îndelungi și cînd s-a trezit și-a smuls mînios pleoapele și le-a aruncat pe pămînt, unde imediat a crescut un arbore de ceai. În urma acestei întîmplări, preoții au folosit ceaiul în timpul rugăciunilor lor de noapte.

Treptat-treptat, ceaiul și-a cucerit o tot mai mare popularitate, iar în anul 729, băutul lui a devenit un ritual. Pentru europeni, înălțarea unei acțiuni atît de simple la rang de artă s-ar putea să pară ciudată. Dar sensul ceremoniei clasice a ceaiului nu era numai delectarea cu gustul lui, ci și descătușarea omului.

ANI

CONSTANTIN TĂNĂSUICĂ, din București, socotește că răspunsul indicat de noi ca exact la întrebarea nr. 14 a concursului 15 + 1 (nr. 7/1982) nu este, totuși, satisfăcător, deoarece descoperirea Troiei de către Schliemann ar fi avut loc între 1822 și 1890.

Cu totul inexactă sugestia cititorului nostru bucureștean. Între cele două date, Schliemann nu a efectuat celebrele sale investigații arheologice de la Hissarlîc pentru simplul fapt că ele marchează timpul cît a trăit: s-a născut în 1822 și a murit în 1890.

UNIVERSUL

Între ziarele pe care le amintiți în serialul **În București, acum 50 ani** am întîlnit și **Universul**. M-ar interesa cîteva date despre aceast publicație, mărturisește **PET E FAUR**, din Brăila.

Universul a fost înființat în 1882 de Luigi Cazzavillan. A apărut, cu intermitențe, pînă în 1953. A fost primul ziar românesc alcătuit după principiile gazetăriei moderne. În 1920, s-a înființat societatea anonimă Universul cu un capital de 26 milioane lei. Directorul publicației era Stelian Popescu. În 1932, printre redactori se aflau: C. Bacalbașa, Victor Bilciurescu, Al. Cazaban, Paul B. Marian, Romulus Seișanu, George Tășlăuanu. În aceeași editură mai apăreau: Universul copiilor, Ziarul științelor și al călătoriilor, Ilustrațiunea română, Veselia.

DIN ROMAN

Autorul notei 18 340 ore de zbor, IULIAN ROBĂNESCU (nr. 6/1982) este desenator tehnic și locuiește în municipiul Roman, jud. Neamț.

NU LA NOI

ILIE D. STAN, din com. Ciochina, sat Burdușelu, jud. Ialomița; **EUGENIA PETRESCU**, din Brașov; **DUMITRU STĂNCULESCU**, din Mediaș: **Pentru procurarea lucrărilor prezentate la rubrica Cărți sosite la redacție, adresați-vă librăriei Cartea prin poștă, str. Pitar Moș, nr. 5, București.**

IONEL ENACHE, din Fetești: **Pentru informațiile și bibliografia numismatică, adresați-vă Societății numismatice române, B-dul Analpătescu, nr. 21, București. Același răspuns și pentru PAVEL NICOLAE**, din com. Corieni, jud. Buzău.

CITITORI ȘI ARTICOLE

Pe marginea unor articole apărute în paginile revistei ne-au scris și cititorii: DEZIDERIU MACH, din Cîmpia Turzii (Diplomație în jurul strîmtorilor, nr. 6/1981); **CRISTIAN ALDEA**, din Breaza (Cuptoarele-crematorii de la Ravensbrück, nr. 1/1980); **TIBERIU JULA**, din Brașov (Ultima dorință a lui N. Titulescu, nr. 3/1981); **ALECU CIUNGU**, din Focșani (Miza petrolului, O dispută în culisele războiului mondial, nr. 1/1982); **DUMITRAȘ GEORGIAN**, din București (Babilonul — fabulosul oraș al antichității, nr. 2/1982).

Nicolae MINEI

CERERI ȘI OFERTE

PETRICĂ VIZUREANU str. Sterian Dumbravă, nr. [illegible] bl. 12, sc. A, et IV, ap. 19, Bîrlad, jud. Vaslui, solicită: **nr. 2, 6, 9-12/1970; 10/1977; 2-3/1982.**

MIHAIL SUDITU, Aleea Săndulești, nr. 2, bl. O[illegible] ap. 64, București, solicită: **nr. 2/1979; 4, 9/1980; oferă colecția 1967-1981.**

SIMION POP, Aleea Primăverii, nr. 12, ap. 16, Odorheiu-Secuiesc, jud. Harghita, solicită: **nr. 2/1968; 5/1979; oferă: nr. 1-2, 5-7/1967; 3-5/1968; 6/1975; 8, 9-10/1976; 1-2, /1977; 1-3/1978; 4/1981.**

ION CLIPCEA, Aleea Compozitorilor, nr. 5, bloc G-9, ap. 17, București, **oferă colecția completă.**

VIRGIL ȘERBĂNESCU, str. Sandu Aldea, nr. 65, București, **oferă colecția completă.**

CONSTANTIN ȘTEFĂNESCU, str. Petru Mușat, nr. 15, Suceava, **oferă colecția 1967-1974.**

MIRCEA BANDU, str. C. Porumbescu, nr. 1, sc. C, et. III, ap. 5, Timișoara, **oferă: nr. 7/1967; 1-3/1968, 1979.**

VICTOR CAZANGIU, Calea Victoriei, nr. 19, bl. C-6, sc. A, et. III, ap. 11, Micro 2 Turda, jud. Cluj, **oferă: nr. 2, 7-9/1967; 1, 4, 6, 9-12/1968; 1-3, 5-11/1969; 1/1972; 7/1975.**

Numeroși cititori ne solicită, în scris sau telefonic, diferite numere din revistă. Precizăm că nu avem posibilitatea să satisfacem astfel de cereri. Cel mai bun mijloc de a avea asigurată primirea la timp a tuturor numerelor de revistă rămîne abonamentul.

Nu ultați, deci, să reînnoiți abonamentul dv. la Magazin istoric. După cum știți, abonamentele la revista noastră se pot face la toate oficiile poștale și la toți factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc. de la orașe și sate.

Cititorii și abonații noștri sînt rugați, totodată, să ne semnaleze orice deficiență sau dificultate întîmpinată în procurarea, abonarea sau primirea abonamentului la Magazin istoric, pentru a putea interveni la forurile competente.

Precizăm că prețul unui număr este de 6 lei. Abonamentul pe 3 luni — 18 lei, pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei. La aceste sume se adaugă taxa poștală de remitere la domiciliu, taxă care nu se percepe în cazul în care abonatul primește revista la locul de muncă.

Cititorii din străinătate se pot abona prin ILEXIM — Departamentul export-import presă, București, str. 13 Decembrie, nr. 3, cod. 79 517, P.O.B. 136-137, telex 11 226.

TALON 2

DE PARTICIPARE LA CONCURS

magazin istoric

CONTENTS (Romanian History) I. DUMITRESCU Reminiscences on Aurel Vlaicu ● A. LOMBARD 1657. A Swedish Diplomat in the Romanian Principalities ● A. ULANICI The Galeşu and Bîia Treasures ● M. MUŞAT An Anacronic and Biased „Vacuum" ● N. COPOIU The Communist Gheorghe Cristescu (1882-1973) ● 1914. The XIII-th Congress of the Workers' Movement ● V. GRASSO Garibaldi — Cuza Correspondence ● THE XV-th ICHS: Professor Emm. Ghomsi (Cameroon) ● M. MIRCU 1916. The Jewish Civilian and the Romanian Prisoners ● R. ROSETTI A Diary (1942-1943) ● In Bucharest, 50 Years Ago (IV)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I. DUMITRESCU Aurel Vlaicu (Souvenirs) ● A. LOMBARD 1657. Un diplomate suédois dans les Principautés roumaines ● A. ULANICI Les Trésors de Galeşu et Bîia ● M. MUŞAT Un „vide" anachronique et tendencieux ● N. COPOIU Le Communiste Gheorghe Cristescu (1882-1973) ● 1914. Le XIII-e Congrès du mouvement ouvrier ● V. GRASSO Correspondance Garibaldi-Cuza ● LE XV-e CISH: Professeur Emm. Ghomsi (Caméroun) ● M. MIRCU 1916. Le Juif civil et les Roumains prisonniers ● R. ROSETTI Journal (1942-1943) ● À Bucarest, il y a 50 ans (IV)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И. ДУМИТРЕСКУ Воспоминания о Ауреле Влайку ● А. ЛОМБАРД 1657. Шведский дипломат в Румынских княжествах ● А. УЛАНИЧ Сокровища в Галешу и Бия ● М. МУШАТ Анахронический и тенденциозный „вакуум" ● Н. КОПОЮ Коммунист Георге Кристеску (1882-1973) ● 1914. XIII Съезд рабочего движения ● В. ГРАССО Переписка Гарибальди-Куза ● XV МКИН: профессор Эмм. Гомси (Камерун) ● М. МИРКУ 1916. Еврей-штатский и румыны-пленные ● Р. РОСЕТТИ Дневник (1942-1943) ● В Бухаресте, 50 лет тому назад (IV)

INHALT (Rumänische Geschichte) I. DUMITRESCU Erinnerungen über Aurel Vlaicu ● A. LOMBARD 1657. Ein schwedischer Diplomat in den Rumänischen Fürstentümern ● A. ULANICI Die Schätze von Galeşu und Bîia ● M. MUŞAT Das anachronische und tendenziöse „Vakuum" ● N. COPOIU Der Kommunist Gheorghe Cristescu (1882-1973) ● 1914. Der XIII. Kongress der Arbeiterbewegung ● V. GRASSO Briefwechsel Garibaldi-Cuza ● DER XV. C.I.S.I.: Professor Emm. Ghomsi (Kamerun) ● M. MIRCU 1916. Der jüdische Zivilist und die rumänischen Gefangenen ● R. ROSETTI Tagebuch (1942-1943) ● In Bukarest, vor 50 Jahren (IV)

SUMARIO (Historia rumana) I. DUMITRESCU Recuerdos sobre Aurel Vlaicu ● A. LOMBARD 1657. Un diplomático sueco en los Principados Rumanos ● A. ULANICI Los tesoros de Galeşu y Bîia ● M. MUŞAT El „vacío" anacrónico y tendencioso ● N. COPOIU El comunista Gheorghe Cristescu (1882-1973) ● 1914. El XIII° Congreso del movimiento obrero ● V. GRASSO Correspondencia Garibaldi-Cuza ● EL XV° C.I.C.H.: Profesor Emm. Ghomsi (Camerún) ● M. MIRCU 1916. El civilo judío y los prisioneros rumanos ● R. ROSETTI Diario (1942-1943) ● En Bucarest, hace 50 años (IV)

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, Bucureşti, strada 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136—137, telex : 11226

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstăşel, Ana Maria Şerbănescu, Marian Ştefan
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACŢIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

62627

ILLUSTRATIUNEA.

JURNAL UNIVERSAL.

3 87

ANUL I, 1860. № 2. BUCURESTI 25 SEPTEMBRIE.

CRONICA.

Instrumentul de [illegible] general [illegible] la [illegible] capul [illegible] [illegible] [illegible]